

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

ANTİKÇAĞ'DA GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARININ
AÇIKLANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Funda ARLIER

DANIŞMAN
Dr. Öğrt. Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN

KIRIKKALE 2019

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

ANTİKÇAĞ'DA GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARININ
AÇIKLANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Funda ARLIER

DANIŞMAN
Dr. Öğrt. Üyesi Şule GECE ÇELİKKAN

KIRIKKALE 2019

KABUL ONAY SAYFASI

[Danışmanın Adı Soyadı] danışmanlığında [Öğrencinin Adı Soyadı] tarafından hazırlanan “[Tezin/Projenin Adı]” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü [Anabilim/Bilim/Anasanat] Anabilim dalında [Tezin Türü-Yükseklisans veya Doktora] tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi / Sanatta Yeterlilik Çalışması / Dönem Projesi olarak sunduğum .....adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

...../...../2019

Funda ARLIER

ÖNSÖZ

Dünyanın anlaşılması, insan yaşamının değer kazanması kişinin sanat ve felsefeyle ilişkili olabilmesine bağlıdır. Çünkü yaşam içerisinde bizler felsefeye dair olan iyi kavramı ile sanata dair olan güzel kavramını fazlasıyla kullanmaktayız, hatta çoğu zaman birbirleri yerine de kullanmaktayız. Yüksek lisans derslerinde konularımızdan bir tanesi, bir şeyi tam olarak anlayabilmek için öncelikle onu ayrıntılı düşünmek sonra dilin inceliklerine uyarak özüne kadar inip onu araştırmanın gerekliliği idi. İşte tam da bu noktada yaşadığımız evreni anlamak adına, güzel ve iyi kavramlarının çıkış noktalarını, birbirleri için aynı içerikte olup olmadıklarını ve filozoflar tarafından ne şekilde anlaşılıp, ne ile ifade edildiklerini Antikçağdan başlayarak ifadelendirmeye çalıştım.

Tezi hazırlarken bu süreçte beni motive eden, her olmayacak dediğimde beni tekrar yüreklendiren birçok insan oldu etrafımda. Ama öncelikle teşekkürle çok Sevgili Anneannemle başlamak istiyorum. Mevcuduatı, varlığı sorgulamamı sağlayan sevgili güzel anneannem bana öğrettiklerin için, düşündürdüklerin için sana sonsuz sevgilerimi sunuyorum. Sevgili Şule Hocam tez danışmanım olmayı kabul ettiğiniz ve çalışmam boyunca gösterdiğiniz hoşgörüden dolayı çok teşekkür ederim. Sevgili yüksek lisans derslerime giren hocalarım hepiniz bana ayrı ayrı güzel şeyler öğrettiniz teşekkür ederim. Yüreklere güzel arkadaşlarım sizlere de bana yardımcı olduğunuz için şükran borçluyum.

Sevgili eşim, ailem ve tez ile ilgilenirken seninle geçirilecek zamanlardan çaldığım güzel oğlum, bana yardım ettiğiniz için, bazen oluşan gerginliklerime katlandığınız için hem utanıyorum hem de çok seviniyorum. Çünkü insanları birbirinden olumsuz koşullarda uzaklaştırmayan tek şey sevgi ve ben bunu kazanmışım. Her şey için çok teşekkür ederim.

ÖZET

ARLIER, Funda

ANTİKÇAĞ'DA GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARININ AÇIKLANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRIKKALE, 2019

İnsan yaşadığı hayat içerisinde güzel ve iyi kavramlarını kullanırken çoğu zaman birbirleri yerine kullanmıştır. Filozoflar da olayların çokluğunu birkaç kavramda toplamanın gerekliliğini duydukları zaman, doğru'nun ve iyi'nin yanında Güzel'e de büyük bir yer ayırmışlardır. Bu tezin konusu da Güzel ile İyi'nin aynılığını, Grek düşüncesi içerisinde incelemektir.

Bu çalışma Antik dönem boyunca ortaya çıkıp gelişen, güzel ve iyi kavramları hakkında, Sokrates, Platon, Aristoteles ve Plotinos tarafından ortaya atılan savları incelemektedir. Grek düşüncesi boyunca güzel ve iyi hakkında ortaya atılan savlar çeşitli bölüm ve başlıklar halinde belirtilirken, filozofların görüşleri ışığında araştırma ve incelemeler yapılmıştır.

ABSTRACT

ARLIER, Funda

DESCRIPTION OF THE CONCEPTS BEAUTY AND GOOD IN ANCIENT AGE

MASTER'S THESIS

KIRIKKALE, 2019

When people use the concepts of beautiful and good in their lives, they have used them instead of each other. Besides this, the philosophers have felt the necessity of gathering the plurality of events in a few concepts, they have had a great place for beauty as well as “truth” and “good”. The subject of this thesis is to study the indistinguishability of Beauty and Good in Greek idea.

This study researches the arguments put forward by Socrates, Plato, Aristoteles and Plotinos for the concepts “beauty” and “good” that emerged and developed during the ancient period. Throughout the Greek idea, the arguments made about the beauty and the good are stated in various chapters and headings, researches and investigations are conducted in the light of the philosopher’s views.

FOTOĞRAF DİZİNİ

Fotoğraf 1: Raffaello'nun XVI, YY'da Yapmış Olduğu Atina Mektebi Adlı Tablosu 30

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI.....	i
KİŞİSEL KABUL SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
FOTOĞRAF DİZİNİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
ANTİKÇAĞDA İYİ VE GÜZEL KAVRAMLARINA DÜŞÜNSEL BİR BAKIŞ	4
1.1. GÜZEL NEDİR?	4
1.2. İYİ NEDİR?	6
1.3. GREK FELSEFESİNDE GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARI (KALOKAGATHIA)	8
1.4. SOKRATES'TE GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARI	10
İKİNCİ BÖLÜM	13
PLATON VE ARİSTOTELES DÜŞÜNCESİNDE İYİ VE GÜZEL KAVRAMLARININ KONUMLANIŞI.....	13
2.1. PLATON'UN SANAT KURAMI.....	13
2.1.1. Platon'da Sanat, Devlet ve Sansür	14
2.1.2. Platon'un Çeşitli Eserlerinde Geçen Erdem/Akıl/İdea/İyi/ Güzel Kavramları	18
2.2. PLATON'UN GENÇLİK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI.....	22
2.3. PLATON'UN OLGUNLUK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI	25
2.4. PLATON'UN YAŞLILIK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI.....	35

2.5. PLATON'DA GÜZEL-İYİ KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (KALOKAGATHIA)	37
2.6. ARİSTOTELES'TE İYİ VE GÜZELKAVRAMLARI	39
2.7. ARİSTOTELES'İN SANAT KURAMI.....	45
2.7.1. Poetika	52
2.7.2. Aristoteles'te Tragedya.....	53
2.7.3. Aristoteles'te Arınma (Katharsis).....	56
2.7.4. Aristoteles'te Sanatın Telosu	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
PLOTİNOS DÜŞÜNCESİNDE GÜZEL, İYİ VE SANAT İLİŞKİSİ	59
3.1. PLOTİNOS'TA VARLIĞIN OLUŞUMU VE SUDUR TEORİSİ.....	59
3.2. PLOTİNOS'TA METAFİZİK GÜZELLİK.....	63
3.3. PLOTİNOS'TA GÜZELİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	64
3.3.1. Üç Güzel (Algı-Ruh-Us).....	65
3.3.2. Algıda Güzel	66
3.3.3. Ruhta Güzel	66
3.3.4. Usta Güzel.....	67
3.4. PLOTİNOS'TA SANAT KAVRAMI.....	70
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79

GİRİŞ

Güzel, iyi ve doğru kavramları insana insansallık niteliği sağlayan ve insanlığın ruhsal gelişiminde ona kılavuzluk eden değerlerdir. Grek düşüncesinde güzel ve iyi kavramlarının aynılığı düşüncesinin sebebi; güzel olan kişinin, güzel olan bir ruh ile uyumunun yanında, ahlaklı olması gereken bir idealden de doğması gerektiğidir. Bu, Grek eğitiminin ulaşmak istediği insan idealidir.

“İyi” ve “güzel” kavramları yaşam içerisinde birbirleriyle ilişki içerisindeyler.¹ ‘Güzel’ kavramı sadece estetik açıdan dile getirilmeyen, aynı zamanda davranış biçimleriyle ilişkilendirilen bir kavram olarak düşünülmektedir. Estetikçilerle ahlakçılar alanlarını her ne kadar ayrı tutmak adına güzeli iyiyle karıştırmamaya dikkat etseler de bu iki kavram sık sık birbirine karışmaktadır. Güzel kavramından yola çıktığımızda iyiyi hatırlarken, iyiden yola çıktığımızda ise güzeli karşımızda görmekteyiz. Kötülüğe ve ölüme dair şeyler çirkin imgelerle anlatılırken, mutluluklar ve umutlar ise güzel imgelerle ifade edilmektedir. Buna göre eski zamandan bu yana insanoğlu güzele dair ne varsa çok geniş kapsamlı araştırmış, onu aynı zamanda davranış şekillerine bağlayarak ahlak kurallarına götürmüştür. Hayatta olduğu gibi düşüncemizde de güzel ve iyi içiçe geçmişlerdir.²

Düşüncemiz her zaman üçayak(doğru, iyi ve güzel) üzerinde kendini temellendirmeye ve ilerletmeye çalışmıştır. Doğru, güzel ve iyi, insana insan olma özelliği sağlayan ve insanlığın ruhsal gelişmesinde ona yardımcı olan değerlerdir. Gerçek anlamda Güzel’in ve İyi’nin peşinde olmak insan olmanın temel koşuludur.

Kesin bir şekilde “güzel” derken biz her zaman bir şekilde görünür olmakta olan ama hiçbir şekilde sadece görünen kısımlarla sınırlanmayan bir olayı dile getiririz. "Güzel" seçtiğimiz araçta, niyetimizde, yöneldiğimiz amaçta, hareketlerimizde, davranışlarımızın yapısında farklı görünüşler şeklinde beliren bir süreçtir. Buna benzer bir şekilde "ahlak" derken de, asla onu ne sadece iyi irademizde ya da niyetimizde, ne amaçlarımız arasında, ne bu amaçlara yönelik seçmiş olduğumuz araçlarda ne de ahlaki eylemlerimizin yapısında açıkça belirlenmiş bir şey olarak bulabilmekteyiz. Bu şekliyle ahlakın, tıpkı güzel gibi, kendisini bir şekilde farklı olan şeyler içerisinde açık etmekle birlikte hiçbir şekilde "elde mevcut" bir duygu, düşünce, eylem,

---

¹ Afşar TİMUÇİN, *Felsefeden Estetiğe*, Hayal Yayınları, Ankara, 2008, s.19.

² Afşar TİMUÇİN, *Estetik*, bulut yayınları, İstanbul, 2008, s.19.

amaç ya da araca dönüşmesi mümkün değil. Ahlak, aynı anda hem bu söylediklerimizin içinde hem de bunlarla sınırlı olamayacak şekilde durumun dışındadır.³

İyi ve güzel birbirlerine büyük bir bağla bağlıdır, hatta aynı şeydir ikisi. Güzel ve iyinin bu duyuşal dünyayabağılılığı, Platon'dan başlayarak bütün Grek felsefesinde etkili olacak bir düşünceyi göstermiştir: Kalokagathia (güzel-iyi).⁴Felsefi estetik Antikçağda kurulmuştur. Estetik olan varlığın derinlemesine incelenmesinde Greklerin büyük payı vardır.

Güzel ile İyi'nin aynı kabul edilmesi bütün Grek düşünmesi için geçerli olmuştur. Grek düşünmesinin böyle bir düşünmeye ulaşmasının ve bunu savunmasının altında yatan amaç, güzel ve soylu bir ruh uyumu ve ahlâklılık düşüncesinden doğmaktadır. Bu amaç, eski Grek eğitiminin ulaşmak istediğı 'insan' modelidir. Güzel'in iyi ile olan bu ontik bağı, estetik veya sanatın ahlâk ile olan ilgisini ifade etmek ister. İnsan, var olduğundan beri güzel'de veya sanat'ta ahlâksal bir işlev ve temel bulmak istemiştir ve bugün de hala bunu istemektedir. Güzel eylemi, bizi günlük yaşamın üzüntü, kuşku, korku ve umutsuzluklarından kurtarıp, ruhumuza huzur, şenlik ve rahatlık verir. Bu ruhsal mutluluk, huzur ve rahatlık, tüm ahlâkın varmayı amaçladığı bir durumdur.⁵

Grek felsefesine ait bir örnek vermek gerekirse kesinlikle Sokrates'ten başlamak gerekir: Sokrates: iyi ve güzel arasında bir fark olduğunu mu sanıyorsun? Aynı şeyin hem iyi hem de güzel olduğunu bilmiyor musun? İlk erdem bir bakıma iyi bir bakıma güzel değil midir? Bundan başka insanlar aynı tarzda ve aynı yönden güzel ve iyi diye adlandırılmazlar mı? İnsan bedeni aynı görüş noktasından hem güzel ve hem de iyi olarak görünür gibi soru ve cevaplarla dolu olan bir Grek felsefesinden bahsediyoruz. Kısacası: Güzel ve iyi; aynı ilgi içinde ereğini doğru olarak gerçekleştiren şeydir.

Tezin başlangıcı olan güzel ve iyi kavramlarının açıklanması, tezin ana düşüncesi olan güzel ve iyi kavramlarının aynılığı fikrini destekleyen, Grek felsefesinde güzel-iyi (Kalokagathia) kavramları ile devam etmektedir. Estetik öğretiler tarihinin başında Platon vardır. Antik Yunan'dan önce, başka bir yerde Sanat ve Güzellik üzerinde sistemli bir düşünüşe rastlanılmadığı gibi, Antik Yunan'da da Platon'dan önce böyle bir şey görülmemektedir. Estetik hakkında ilk ciddi ve felsefi düşünceler Platon'da görülmektedir. Bundan dolayı estetik öğretiler tarihine Platon ile başlamaktayız. İkinci bölüme güzellik ve sanat hakkındaki

³ Lokman ÇİLİNGİR, *Ahlak Felsefesi Yazıları*, Editör: Lokman Çilingir, Elis Yayınları, Ankara, 2015, s.27-28.

⁴ İsmail Tunalı, *Grek Estetiğı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.24.

⁵ İsmail TUNALI, *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, s.133.

görüşler ile başlarken Platon’u ve Aristoteles’i ele alacağız. Platon’un belirli yaş aralıklarında, fikirleri değişime uğradığı için Platon üç dönem (gençlik-olgunluk-yaşlılık) halinde incelenecektir. Daha sonra Platon’un öğrencisi olan Aristoteles’in, hocasından farklı baktığı sanat hakkındaki görüşlerini ele alacağız. Aristoteles’in sanat üzerine yazdığı düşüncelerini Poetika kitabından faydalanarak dile getirirken, tragedyanın toplum üzerindeki etkilerinden ve sanatın arınma amacına hizmet ettiğini söyleyen Aristoteles’in sanatı nasıl psikolojik ve ahlaki bir etki olarak düşündüğünü aktaracağız. Üçüncü bölümde iseyine Platon’dan etkilenen, fakat güzeli sadece Bir’in parlaması yani Tanrısal ışımaya olarak gören Plotinos’u anlatarak, aslında güzel olan bir şeyin aynı zamanda iyi de olduğunu, olması gerektiğini vurgulayan ana kaynaklarla tez son bulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDA İYİ VE GÜZEL KAVRAMLARINA DÜŞÜNSEL BİR BAKIŞ

1.1. GÜZEL NEDİR?

'Güzel' sözcüğü, genellikle beğenilen bir şeyi ifade etmek için kullandığımız bir ifadedir. Günlük yaşantımızda karşılaştığımız durumlardan doyum sağlayıp, mutlu olduğumuz zaman, bizde haz yaratan tutumları, davranışları ve nesneleri 'güzel' sözcüğü ile ifade ederiz. Güzel; zarif, hoş, enfes, harika, muhteşem, hatta korkunç gibi sözcüklerle de ifade edilebilir. İnsanın güzele olan eğilimi, her zaman güzel sözcüğü ile ifade edilmez, bazen de 'beğendim', 'sevdim', 'hoşlandım' gibi yargılarla ifade edilir. Güzelin temel ve basit tanımı; haz duygusu yaratan ve hoşla giden şey olmasıdır.

İnsanın kültürel geçmişine baktığımızda, dünyaya geldiği an itibariyle, barınma, korunma, beslenme gibi gereksinimlerini çözmeye çalışmıştır ve bunun yanında mutlaka bir şekilde kullanım eşyalarına, kıyafetlerine, yaşamış olduğu mekâna bir süsleme ekleyecek zamanı bulduğu görülmektedir. Yaşam biçimi şeklinde güzellik adına yapılan tüm faaliyetler, kıyafetler, yemek yemek, eğlenmek gibi eylemler güzel ile insan arasında kesin bir ilişki olduğunun göstergesidir.⁶

İnsan, insan olmaya başladığı anda güzelin peşine düşmüştür, daha sonra güzeli düşünmeye, onu farklı bir şekilde konu edinmeye başlamıştır. Güzeli var eden insan, mutlaka onun ne olup ne olmadığını da düşünmüştür, ayrıca güzelin insan için önem arz eden yerini de tartışmıştır. Estetik bu şekilde var olan kaygıdan doğmuştur. Yüzyıllardır insanoğlu güzeli araştırıp, onun ne olduğunu ve ne olmadığını düşünüyor. Şu sorular hep geçerliliğini korumaktadır: güzel nedir? Güzelin özü nedir? Güzel nedir ki insan hayatına belirlirbir şekilde katılıp, varlığı heyecan, yokluğu sıkıntı verir? Bu sorular hemen çözülecek sorular değildirler. Güzel ile aramızda her zaman büyük problemler olacaktır. Ayrıca bu problemlerin zaman içerisinde farklı anlamlar kazandığını görmekteyiz. Güzel eskiden bu zamana sanatçının düşüncesi olduğu kadar metafizikçinin de konusu olmuştur. Metafizikçi için güzel 'kendinde olan şey idi, tanrısal bir gerçeklik idi, bu dünyada var olan güzelleri belirleyen bir idea idi, bütün

---

⁶ Ayşe ÖZEL, *Estetik ve Temel Kuramları*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2014, s.11.

güzeller ondan dolayı güzeldi. O mutlak olan güzel, bu dünyadaki rölatif güzelliklerin nedeniydi.⁷

Metafizik, güzelliği, güzel'in kendinde var olduğu doğa ve sanatın dışında bir töz (substans) ya da bir öz (essentia) olarak düşünmektedir. Doğada karşılaştığımız güzel nesneler, örneğin güzel bir çocuk, güzel bir manzara, güzel bir ağaç veya sanat yapıtları, örneğin güzel bir şarkı, güzel bir resim bütün bunlar metafizik güzellik düşüncesine göre, güzel'in kendisi değil, güzel'in insansal görünüşlerinden ibarettir. Bu görünüşlerin güzelliğinin ne olduğunu bilebilmek için, 'güzel'in kendisi'ni yani öz güzelliğin ne olduğunu bulmak gerekir. 'Güzel'in kendisini, duysal olarak değil, sadece düşünsel olarak kavrayabiliriz. 'Güzel'in kendisi'ni kavramak için yapılacak şey, tek tek güzel nesneleri algılamak değil, tam tersine onu bir 'idea' (düşünce) olarak düşünmedir. Böyle bir düşünme deneysel olarak kavranan güzel şeyler aşkın (trancendent) olabildiği gibi, aynı zamanda kurgusal da olabilir.

Bu özellikleriyle ve nitelikleriyle güzel kavramı, iki bin beş yüz yıldır insanın düşünmesine yani felsefeye eşlik etmiştir. Güzel kavramı ilk olarak Platon tarafından konu edilmiştir. Bu güzellik metafizik'i belli bir soru ile başlamaktadır: «Ti esti tokalon?» (Güzel nedir?) Daha önce Platon'un sormuş olduğu bu soru, günümüzde canlılığını hala korumaktadır. Tabi ki bu soruya Platon'dan bu zamana kadar çeşitli cevaplar verilmiştir. Önemli olan ise cevapların çokluğu değil, 'güzel nedir?' sorusunun aslını aynı şekilde korumasıdır. Bu sorunun cevabı, estetik'in dışında yani metafizikte aranmalıdır. Çünkü 'Ti esti tokalon?' sorusu salt bir metafizik sorusu olmaktan ibarettir.⁸

Antikçağ düşüncesinin önemli filozoflarından olan Platon'un genel felsefesi, devamlı değişen bu dünyanın sadece düşünceyle kavranabilen ve değişmeyen bir idealar dünyasının görüntüsü, taklidi olduğunu savunmasıdır. Platon'a göre sanat, görmüş olduğumuz bu dünyayı idealardan dolayı bize yansıttığı için gerçeklikten tamamen uzaktır. Algıladığımız dünya, asıl gerçek olan İdeaların birer kopyasından ibarettir. Platon, taklidin taklidini yapan sanatın mimesis olduğunu, yani yansıtma olduğunu savunarak ve sanatı değersiz bulup ona karşı çıkmıştır. Platon'un estetik ile (daha çok güzellik felsefesi ile) ilgili olan düşüncelerini İon, Büyük Hippias, Phaidros, Şölen, Devlet ve Yasalar adlı diyaloglarında görebiliriz.

---

⁷ Afşar TİMUÇİN, *Estetik*, s.20-21.

⁸ İsmail TUNALI, *Estetik*, s.142.

Platon, zaman içerisinde önemli olan iki güzellik kavramını ortaya çıkarmıştır: Pythagoras'tan etkilenecek, parçalar arasındaki uyum ve oran olarak Güzellik ve Phaedrus'ta dile getirilen ve yeniPlatoncu görüşü etkileyen görkem olarak Güzellik.⁹

Platon için güzelliğin, bağımsız bir varlığı vardır; bundan dolayı güzellik belirli ve algılanabilir bir şeye bağımlı olmadan her yerde parlamaktadır. Güzellik sadece gördüğümüzle iç içe değildir. Sokrates'in çirkinliği herkes tarafından bilinmesine rağmen iç güzelliği sayesinde parıldadığı söylenmektedir. Platon'a göre vücut ruhu hapseden karanlık bir mağaradır. Bu yüzden duyular tarafından görülenin aklın gördüğü taraftan örtülmesi gerekmektedir. Bunu da yapmak felsefeyi bilmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu sebepten dolayı herkes gerçek güzelliği bilemez. Dolayısıyla sanat, gerçek güzelliğin birer kopyasıdır bu yüzden ahlaki açıdan gençlerin eğitimi için zararlıdır. Bu yüzden okullarda sanatın yasaklanması ve onun yerine evrenin matematiksel doktrinine dayanan geometrik şekillerin güzelliğinin konması daha doğrudur.¹⁰

Antikçağ'ın sanat anlayışında özellikle Platon ve Aristoteles'in etkileriyle sanat, güzelliğin sunulmasından ziyade, gerçeğin bir görünüşü sunumudur.¹¹ Günümüzde sanat, taklitlerinin yarattığı bu hafif güzelliğin gerçek (idea) bir güzellikten, erdemden ve estetikten yoksun olduğunu görmekteyiz. Nitekim güzellik artık Platon'un diyaloglarında karşılaştığımız temel erdemlerden yoksundur. Sadece haz duyan bir çağın, yüzeysel hazlarına izin veren bu sahteliğin, görünenin ötesinde daha gerçek bir şey arama ruhunu ortadan kaldırdığını ve sanat ile yaşamı, yüzeysel zevk ilkesi ile temsil edildiğini açıkça görmekteyiz.¹²

1.2. İYİ NEDİR?

Platon, gerçekten daha güzel bir şeyin var olduğunu ve bu şeyin deiyi ideası olduğunu dile getirir: İnsan iyi ideasını gerçeğin ilkesi bilmelidir. Eğer İyi'nin onlardan ayrı ve bağımsız olduğunu ve güzellikte onları geçebileceğini düşünürsen aldanmamış olursun... Mademki iyi, bilim ve gerçeği meydana getiriyordur ve onlardan daha güzeldir, o zaman onun güzelliği bütün her şeyin üzerindedir. Eğer güzellik, gerçeğin ve ilmin üstünde bir ilkede bulunuyorsa, onu doğrunun üst seviyesi diyetanımlamak tamamıyla yanlış olur. Ona iyinin parlaklığı denmelidir. Platon'un gerçek düşüncesi güzel ile iyinin, aynı bir olmasıdır. Bazı yorumcuların

⁹ Umberto ECO, *Güzelliğin Tarihi*, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s.48.

¹⁰ Umberto ECO, *Güzelliğin Tarihi*, s.50.

¹¹ Şule Gece ÇELİKKAN, *Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi*, Mungan Kavram Yayınevi, İzmir, 2018, s.178.

¹² Şule Gece ÇELİKKAN, *Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi*, s.185.

düşündükleri gibi Platon iyi ile ahlaki iyiliği kastetmemiştir. Var olan iyi, ideaların yüksek ilkesi, kendiliğinden var olan ve olacak olan iyidir. Bu İyi özden ibarettir; güzellik, düzen ve doğrunun sıfatlarıdır.¹³

Platon Devlet adlı yapıtında geçen diyalogda bilen kişinin bilge olduğunu, bilge olanın da iyi olduğunu dile getirmektedir. Halk, hazzın iyilik olduğuna inanmaktadır. Üstün ruhlu kişiler içinse iyilik, bilgi ve akıldır.

“İyinin kendisi ile uyum içinde durması için yarattığı şey güneştir, iyi, akıl yoluyla anlaşılan dünyada akla ve aklın nesnelere karşı ne ise güneş de görünen dünyada görmeye ve görme nesnelere karşı odur.”¹⁴

“Bana görüldüğü kadarıyla düşüncem şöyledir; bilinenler dünyasında en son ve zar zor görünen şey, iyilik ideasıdır ve görülebilmesi için güzel ve doğru olan her şeyin gerçek sebebinin iyilik ideası olduğu sonucuna işaret etmemiz gerekir. Görülebilen dünyada ışığa o hayat verir, ışığın yaratıcısı odur ve kavranabilen dünyada da doğruluğun ve aklın asıl kaynağı odur. Özel ve kamusal hayatında bilgece, davranması gereken biri, bakışlarını iyilik ideasının üzerine sabiti emelidir.”¹⁵

Ahlak felsefesindeylem, iyi, en yüksek iyi, mutluluk ve erdem gibi kavramlara Aristoteles’te kavuştuğu için, Aristoteles, bir felsefe dalı olan ahlak felsefesinin kurucusu sayılır.¹⁶ Aristoteles, Antik Yunan’da sahnelenen tragedyaaları inceleyerek dönemin tiyatro estetiğini oluşturduğu Poetika adlı eserinde, eylem, karakter ve tragedyanın işlevi üzerine görüşlerini sunmaktadır. Onun görüşlerine göre bilimler pratik ve teorik olarak sınıflanabilir. Pratik bilimler eylemin kaynağı olan insanla-karakterle ilgilendiği için, onun tragedya görüşlerinden yola çıkılarak tiyatro da pratik bir sanat olarak değerlendirilebilir. Çünkü tragedya da ortalamadan iyi olan bir karakterin başından geçen eylemin taklididir ve bu eylem, kişiyi, oluşturduğu arınmayla iyi’ye yöneltir.

İyiye yönelip ve kötüden kaçmak ancak erdemli kişinin yapabileceği şeylerdir. Ahlaki açıdan olgunluk iyi’yi düşünmekle ve doğru bir şekilde gerçekleştirmekle mümkündür. Herhangi birinin dış baskı olmadan iyiyi yapmaya çalışan bilinçler, erdemi gerçekleştiren bilinçlerdir. Bazı iyi davranışlarımızı düşünerek ve tartarak, bazı iyi davranışlarımızı da fark etmeden

¹³Suut Kemal YETKİN, *Estetik Doktrinler*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2007, s.4.

¹⁴Platon, *Devlet*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul, 2007, s.221.

¹⁵Platon, *Devlet*, s.230.

¹⁶Necla ARAT, *Etik ve Estetik Değerler*, Say Yayınları, Ankara, 1986, s.14.

gerçekleştiririz. Demek ki kazanılmış ahlak iyi'ye yönelişimizin genel koşulunu oluşturmaktadır.¹⁷

Nikomakos'a Etik'in ilk cümlesinde her eylemin ve her şeyin yöneldiği şeyin "iyi" olduğunu belirten Aristoteles, insanların eylemlerinde amaçladığı şeyin nasıl bir iyi olduğunu keşfe girişir. "Her sanat ve araştırmamanın, aynı şekilde her eylemin ve tercihinde bir iyiyi arzuladığı düşünülür."¹⁸ İyinin, ortak olan bir açıklaması bulunamayacağı ve bir tek olamayacağı açıktır der Aristoteles, yoksa iyi kavramı bütün kategoriler bakımından değil, bir tek kategori bakımından dile getirilirdi. Aristoteles'e göre eğer bütün yapılanların bir amacı varsa, bu, yapılan iyidir; amaçları daha çoksa, iyi bunlar olmaktadır. Aristo yine Nikomakhos'a Etik'inde "insanın işinin belli bir yaşam olduğunu, bu yaşamın da ruhun akla uygun etkinliği ve böyle eylemler olduğunu; erdemli insana yakışanın bunları iyi ve güzel bir biçimde yapması olduğunu; her şeyin ise kendine özgü erdeme göre iyi yapılsa, iyi gerçekleştirilmiş olduğunu da ileri sürüyoruz" demektedir.¹⁹ Aristo'ya göre iyi, genel olarak ve doğru olarak istenendir. Her bir kişinin isteği ise kendisine iyi görünmektedir. Her kişinin durumuna göre güzel ve hoş olan şeyler vardır. Erdemli kişiler hoş olanı iyi diyerek tercih ederlerken, acıdan da kötü diyerek kaçarlardı. İyi olan erdemli kişi için 'kendi başına' iyidir, hoştur.

1.3. GREK FELSEFESİNDE GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARI (KALOKAGATHÍA)

Antik Grek düşüncesi için güzel ve iyi eşdeğer olup, rahatlıkla birbirinin yerine kullanılmış ve çok kez bir arada düşünülmüştür.²⁰ "İyilik", "Hakikat", "Erdem", "Güzellik", aynı ve birdir; bunlar özdeşlerdir. (Kalokagathia). Bu nedenden dolayı ilkçağ sanat anlayışına göre sanatçı, toplumsal sorumluluğu olan ve bu sorumluluğu toplumla paylaşan kişidir. Sanatla yakını ilişkisi içerisinde olan "İyi", kendi için, kendinde ve çıkarsız bir değerdir; bir de başka bir şey için, yarar gözetken iyi vardır. Bu bakımdan iyi olan şeyler, dış dünyalara, bedene ve ruha ait olmak üzere çeşitlenmektedirler.²¹ Ama gerçekte, iyi ve güzel kavramları ayrı değerler olarak Grek düşüncesini uğraştırmıştır. İyi ve güzel kavramlarını tanımlama çabaları hep

¹⁷ Afşar TİMUÇİN, *Felsefeden Estetiğe*, a.g.e., s.65.

¹⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Yunanca Aslından Çeviren: Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2007, s.9.

¹⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s.18.

²⁰ Necla ARAT, *Etik ve Estetik Değerler*, s.57.

²¹ Nejat BOZKURT, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sentez Yayıncılık, Ankara, 2014, s.107.

başarısızlıkla sonuçlanınca, Grek ruhu belli bir doyum sağlamak için iyi ile güzeli birleştirmişler ve güzel-iyi (kalokagathia) kavramı altında açıklama yapmaya çalışmışlardır.²²

Antik Grek dünyasında güzele ilişkin düşünceler ahlaki ve siyasal alanda dile getirilmiştir. Örneğin, Sofistlerin söylevlerinde, Sokrates'in söyleşilerinde bu düşüncelere rastlamaktayız.²³ Nitekim Antik Yunan'da site/polis/şehir devletine geçişle birlikte iyi insan olmak ve üstünlükler düşüncesi de değişir. İyi insan olmak demek aynı zamanda iyi yurttaş olmak demektir. İyi yurttaş olmak adil, ölçülü ve bilge olmakla tanımlanır. Örneğin Sokrates içerdem demek, bilgili olmak demektir. Bu bilgi, insanın kendisini bilmesi ve bu nedenle nelerden korkulması gerektiğini, nelerden korkulmaması gerektiğini; nelere yaklaşip nelere karşı uzak durmak gerektiğini bilmektir. Erdemli insan ancak bu şekilde mutluluğa ve bilgeliğe ulaşabilecektir. Sokrates'ten sonra Platon'da da erdemli insan ile erdemli yurttaş özdeşliği devam etmiştir. Sokrates ile beraber erdem sorunu bütün bir Yunan felsefesi döneminde ahlâkın daha da doğru bir şekilde mutluluk ahlâkının bir sorunu olarak gündeme gelmektedir. Mutluluk olarak belirtilen bu durum, bilhassa Platon'da bireysel olduğu kadar toplumsal mutluluğu da içine almaktadır.

Başlangıçtan beri Yunan estetiğinde: 'Güzellik, varolan şeylerin bir sıfatıdır, biz olmadan da, hatta onu görmemizden önce vardır' görüşü mevcuttur. Bu nesnellik Platon ve Aristoteles sonrasında da Plotinos tarafından aynı şekilde anlaşılmamıştır. Platon ve Aristoteles, güzelliğin varlığın içdüzeninde, ya da farklı varlıkların uyumlu topluluğunda aramışlardır. Bu öğretiyi uzun bir süreç Yunanlıları büyülemiştir. İşte durum bu şekildeyken Plotinos, Helenlerin karşısına yeni bir görüşle çıkıp güzelliğin alanını genişletmiştir. Her varlık bir, doğru ve iyi olduğu gibi aynı zamanda güzeldir de; düzen güzelliği gerçeklerin sınırlı bir topluluğunda parıldayan bir araçtır. Nesnelci olan her iki estetik kuramının ortak olan başka bir yönü de her iki öğretinin akılcı olmasıdır. Eski Yunan felsefesinin üç büyük ismi, değişik ve kendilerine dair öz sebeplerden dolayı nesnelerde güzelliği, basit duyumun sağladığı bilgiye üstün bir bilgi ile kavradığımızı söylemekte bir aradadırlar. Her üç filozof içinde bu öğrenme, bu kavrama şekli, intellectif tarzıdır.²⁴

Plotinos'un psikolojisinde bile gerçeğin bu soyut ve genel adlar vasıtasıyla kavranılması, estetik hayatın temel faktörü olarak kalmaktadır. Çünkü Bir'in doğrudan doğruya sezilişi kesikli, gizemsel bir olaydır ve ancak olağanüstü ruhların bir ayrıcalığıdır. Güzelliği tanıyarak

²² Necla ARAT, *Etik ve Estetik Değerler*, s.57.

²³ Necla ARAT, *Etik ve Estetik Değerler*, s.39.

²⁴ Suut Kemal YETKİN, *Estetik Doktrinler*, s.23.

ve bilerek, onunla temasa geçiyoruz; onu tanıyarak haz alıyoruz. Eflatun, Aristo, Plotinos her üç filozof da özellikle Aristo ve Plotinos estetik bilincin içeriklerini incelemişlerdir. Psikolog oldukları için buna karşı ilgisiz kalmaları imkânsızdır. Ama güzelliğe hiçbir şey eklemeyen estetik bilincin içeriği üzerinde arada bir duruyorlardı. Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi güzellik, bizde uyandırdığı izlenimden önce, onsuz vardır. Böyle olunca izlenim eğretidir, ikinci derecededir. Görülmektedir ki bütün eski Yunan estetiğinin özelliği, metafizik olmasıdır. Bundan, her üç öğretilerde rastlanan bir durum daha ortaya çıkıyor: Sanat ve tabiat güzellikleri, kendileri için değil, mutlak güzellikle ilişkili olduklarından dolayı inceleniyorlar.

1.4. SOKRATES'TE GÜZEL VE İYİ KAVRAMLARI

Erdem terimini felsefede kullanan kişi, etiğin kurucusu kabul edilen Sokrates'tir. O, erdemi bilgelikle eşleştirmiştir.²⁵ Bu bizi Sokratesçi ahlakın temel noktalarından birine götürmektedir: Tüm insanlar doğaları gereği, iyiyi arzu edip severler ve hiç kimse istemeyerek kötü bir şey yapmaz. İyiyi bilmek aynı zamanda onu yapmaktır da ve her türlü kötülüğün sebebi, günahkâr bir istek değil de, tamamen bilgisiz olmaktır. Eylemde yanlış düşüp kötülük yapmak, kötü kader, zayıf istenç ya da günahkâr bir doğanın değil, bilgi eksikliğinin sonucudur.²⁶ Sokrates; “Eğer gençlerimizi yetiştirmek ve eğitmek istiyorsak, yapacağımız ilk şey, kesinlikle erdemin ne olduğunu düşünüp, belirlemektir” der. Platon’un *Lakhes*, *Meneksenos* ve *Menon* adlı diyaloglarında erdemin ne olduğunu araştırır.²⁷ *Lakhes* diyalogunda, Sokrates, güzel olanın, akılla birlikte olan metanet olup olmadığını sorarken, erdem için başka parçaların da bulunması gerektiğini dile getirmiştir. Ve o parçaların ölçülülük, adalet ve buna benzer şeyler olduğunu dile getirmektedir.²⁸ Platon’un *Meneksenos* diyalogunda ise adalet ve erdem dışındaki her türlü bilginin yalan olduğu ve bilgelik olmadığı söylenmektedir. O yüzden şaşırmadan yapmanız gereken şey, tüm çabanızla erdemli olabilmek adına çalışmak olmalıdır. Bir atasözü “Hiçbir şeyde aşırıya kaçma” demektedir. Kişiyimutluluğa götüren koşulları kendi içinde arayan ve aynı zamanda bunları başka insanların başarı ya da başarısızlıklarına bağlamayan, daha doğrusu yaşamını tesadüflere ve şansa bağlamayan bir insan yaşamını güzel ve iyi düzenlemiş demektir. Böyle bir insan bilge, cesur ve aynı zamanda çok daha akıllıdır. Böyle bir insan ister zengin olsun, isterse çocuk yapsın, o bütün bunları kaybetse bile Hiçbir şeyde aşırı kaçmama durumuna bağlı kalacaktır. Hem sevincinde hem de üzüntüsünde her şekilde

²⁵ Ahmet CEVİZCİ, *Felsefeye Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2007, s.164.

²⁶ Laszlo VERSENYI, *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, Türkçesi: Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s.114-115.

²⁷ Laszlo VERSENYI, *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, s.117.

²⁸ Platon, *Lakhes*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2018, s.61.

aşırılıktan kaçınacaktır.²⁹ Yine Platon Menon diyalogunda erdem, şairin söylediği gibi güzel şeyleri sevmek ve güçlü olmaktır. Bu nedenle erdem güzel şeyleri istemek ve elde edebilmek olarak tanımlanır. Güzel şeyleri isteyen adam derken, onun istediği şeylerin iyi şeyler olduğunu söylüyoruz.³⁰ Doğru inanç, doğru bilgi kadar iyi bir yol göstericidir. Ayrıca Platon'un Kritias ve Kharmides diyalogunda şöyle der: Bilgelik hem güzel hem de iyidir. Bilgelik iyi bir şeydir, çünkü bilgelik insanı iyi yapar.³¹

Sokrates, erdem ile bilginin aynı olduğunu, insanın fark yaratıcı niteliğinin ise akıl ve bilinç olduğunu düşünmektedir. Sokrates, erdemin ne olduğunu, onun öğretilebilir olup olmadığını sorgulamaktadır. Dinin ve geleneklerin etkisini bir kenara bırakıp, aklın ve düşüncenin önemini yüceltir. Ona göre erdemlerin tamamı bilgeliğe dayanmaktadır. Doğru bilgiye sahip olan kişi, doğru erdem ve davranışlarda bulunmaktan kaçınmaz. Yanlış bilgiye vakıf olan insanın davranışları da yanlışla götürür. Bu sebeple iyi ve doğru bilgi, ahlakla ilişkili tavır ve davranışlarımızın ana kaynağıdır. İnsanı mutluluğa götürecek en önemli özellik bilginin kendisidir. İnsanın mutluluğuna engel olacak şey ise bilgisizliktir. Öyleyse mutlu olabilmenin yolu; iyi, ahlaklı veya erdemli olmaktan geçer. Sokrates'e göre yaşamda hoş işler, güzeldir. Her güzel iş iyi ve faydalıdır. İnsanın iyiyi kötüden ayırabilmesi onun erdemli, iyi ve bilgili olduğundandır. İyiyi bilen kişi iyiyi seçer, iyiyi bilmeyen kişi ise bilgisizliğinden dolayı kötüye yönelir. Sokrates'in ilgilendiği bilgi doğanın, evrenin ve çevremizdeki olup bitenlerin bilgisi değil, insanın özünü, doğasını oluşturan, dünyaya gelişin bilgisidir. Sokrates de iyi ve kötüyü açıklarken, düzen ve uyumun iyiyi getirdiğini, kötünün olduğu yerde ise düzensizliğin ve uyumsuzluğun olacağını söyler.

Sokrates, iyi, güzel ve yararlı kavramlarını eşdeğer olarak kullanır. İyi ve güzelin bu anlamdaşılığı ile daha sonra on sekizinci yüzyılda da karşılaşılacaktır. Sokrates'e göre bütün güzel işler iyi ve yararlıdır. Öyleyse iyi, belli bir amaca hizmet etmektedir. Kimse kötüyü bilerek yapmaz. Çünkü insanın kötüyü iyiden üstün tutması, tamamen onun doğasına aykırıdır. İnsanın iyi olanı kötü olandan ayırabilmesi onun erdemli ve bilgili olduğunu göstermektedir. Zaten bilgi demek erdem demektir. Erdemli olabilmek ise bilge olmaktır. Bilginin, bilimin gösterdiği yoldan giden insan iyi ve mutlu olur. Öyleyse Eudamonia'yı (mutluluğu) erdemli olmak sağlar. Sokrates, düzenin ve uyumun olduğu yerde iyi, karışıklığın

---

²⁹ Platon, *Lakhes*, s.52-53.

³⁰ Platon, *Menon*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2018, s.41-42.

³¹ Platon, *Kritias ve Kharmides*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s.57.

olduğu yerde isekötü ile karşılaşılacağımızı söylüyor. Bir şeyi iyi yapan şey, onun bir düzene sahip olmasıdır. Aynı durum, insanın ruhu için de geçerlidir. İnsanın ruhu uyumlu olduğu zaman insan da mutlu olur. İnsan, ruhunun uyumunu aklını kullanarak sağlar. Bilgiden geleniyi, insanı mutlu eder. Öyleyse bilgiden gelen erdemle, yani ahlaklı olmakla mutluluk aynıdır. Sokrates, erdem, bilgelik ve mutluluk üzerine genel tezler önermiştir, fakat hiçbir zaman bu kavramların belirli bir tanımını yapmamıştır. Bu kavramları ilk kez tanımlamaya çalışan Sokrates'in öğrencisi Platon'dur.

Sokrates'in erdem üzerindeki düşüncelerini örnek olarak alan Platon'un ahlakı da mutlulukçudur. Platon'a görede en yüksek iyi, mutluluktur, Platon, insanın asıl amacı olan mutluluğu yaşatacak yaşama şeklini, bunun ne olduğunu araştırmıştır. Diyaloglarından genellikle erdem ve mutluluğu açıklamaya ve insanlara mutlu olabilmenin yollarını öğretmeye çalışmıştır. Ona göre mutluluk, iyiye vakıf olmaktır. İyi ise herkesin istemekte olduğu şeydir. Bu sorunu incelerken Platon, kişiyi değil, toplumun tamamını göz önünde bulundurur. Bireyin amacından çok genelinamacına yönelir, yetkin olan bireyi değil de yetkin olan toplumu dile getirir. Ona göre en yüksek iyi, bilgi ve hazzın ölçü, güzellik ve doğruluk etrafında birleşmiş halidir. Erdem, ruhun doğruluğu, düzeni ve ona karşı uyumdur. Kötülük buna karşın bu düzen ve uyumun bozulmasıdır. İnsan erdemli olduğu zaman özgür olur, çünkü böyle bir insanın ruhunu akli yönetir. Akli egemen olan erdemli kişi, mutlu, dengeli ve huzurludur. Tutkularının esiri olan kimse ise mutsuzluk, uyumsuzluk ve huzursuzluk içerisinde. ³²

Sokrates ve Platon, ahlakın kaynağı olan akli yani bu akla dair açık bilgiyi öngördüklerinde, ahlaken kötü olan şeylerin yapılmasını "cahillik" olarak görmüşlerdir. Her ikisi de ahlaken iyi olanı bilmenin ve ahlaken iyi olanı gerçekleştirmenin eş anlamlı olduğunu belirtmişlerdir. ³³

---

³² Necla ARAT, *Etik ve Estetik Değerler*, s.21-22.

³³ Lokman Çilingir, *Ahlak Felsefesi Yazıları*, s.17.

İKİNCİ BÖLÜM

PLATON VE ARİSTOTELES DÜŞÜNCESİNDE İYİ VE GÜZEL KAVRAMLARININ KONUMLANIŞI

2.1. PLATON'UN SANAT KURAMI

Platon Devlet ve Yasalar adlı yapıtlarında sanata karşı oluşturduğu olumsuz düşünceden dolayı sanatı ahlak eğitiminin ve yasa koyucunun aracısı haline getirmiştir. Platon, Mimesis (öykünme) kuramını estetiğe kazandıran ilk kişi olmuştur.

Sanat hiçbirimize gerçekliği göstermez, doğanın ya da varlığın birer görüntüsünü, birer kopyasını gösterir. Çünkü sanatta olan şey gerçeklikler değildir, görüntülerdir(eidola). Platon bunları söylerken belki de haklıdır. Çünkü bir tuval üzerinde gördüğümüz nesne, gerçek değildir, gerçek bir nesnenin görüntüsünden ibarettir. Sahnede izlediğimiz Hamlet gerçek Hamlet değildir, onun görüntüsüdür. Çünkü gerçek olan yalnızca idea'lardır; sanatın yansıttığı şeylerse, idea'ların birer yansıması, birer kopyalarıdır. Sanatçı tek tek güzel şeylere yönelir, onları taklit eder; fakat tek tek güzel şeyler, kendi başına olan güzelliğin (aut oto kalon) yansımalarıdır. Eğer sanatçı tek tek güzel şeylerin üzerinde bir öz-güzelliğin olduğunu bilseydi, taklitçi olmaktan tamamen vazgeçerdi. Onun sanılarla uğraşmış olması, sanılara kendisini vermiş olması, tamamen bilgisizliğinden kaynaklıdır. Tek tek güzel olan nesneler, gerçekte güzelin kendisi değildir, sadece güzelliğin görünüşleridir. Bu görünüşe yönelen sanatçının, taklitçinin ortaya koyacağı yansıtma, kopyanın kopyası olacağı için asla güzel olamayacaktır. Çünkü gerçek güzellik ve doğruluk (hakikat), bu sanılar dünyasının dışarısında, üstündedir. Sanat, taklitçilik akla dayanmadığı için neye dayanmaktadır? Sanatın dayandığı şey yeteneklerimiz, duygu ve heyecanlarımızdır yani Platon'un deyiimiyle taşkınyanımızdır. Akıl, durgun ve ağırbaşlıdır, duygular ise hareketli ve taşkındır. Akıl, ideaları anlamaya çalıştığı için, işi güç ve zorludur, sabır ister. 'Değişik benzetmeler yapmamızı sağlayan şey bizim taşkın yanımızdır. Akıllı olan, durgun yanımız, benzetmelere gelmez, benzetilse bile, eğlenmek için tiyatroya gelmiş insan kalabalıkları bunu zor anlar; çünkü halk, kendisine benzeri verilen aklın ne olduğunu bilmez'. Sanatçı, benzetmeci bundan dolayı taşkın yanımızla uğraşır. Bilgi dostları ise 'episteme'ye yani hakiki bilgiye, idea'ların bilgisine sahip olan, doxaları kabul etmeyen kişidir. Böyle bir kişi, philosophos'tan başkası olamaz. Çünkü gerçek bilgiyi seven, hakiki bilgi dostuna ancak filozof denilebilir. Güzeli seven de filozoftur. Platon bunu şu şekilde dile getiriyor: 'Bir tarafa gösteri meraklılarını,

sanata düşkün olanları, işadamlarını koyalım; öbür tarafada filozof ismine layık olanları koyalım'. Filozof, gerçek olanla sanıları birbirlerinden ayırmasını bilir, duyulur dünyayı değil, idealara ait dünyasını sever. Yine filozof, tek tek güzel şeyleri (pros ti kala) sevmez, güzelliğin kendisi olanı (auto tokalon), mutlak güzelliği düşünür, onu sever.³⁴

2.1.1. Platon'da Sanat, Devlet ve Sansür

Platon için sanat, suçludur. Bunun sebebi sanatın, taklitçi olmasıdır. Çünkü sanat, sanılarla uğraşır. Devlet akla dayandığı için, sanatın sanılarla olan etkinliği ile belli bir şekilde ilgilenmesi gerekir. *"taklidi sanat, değersiz bir şeyle düşüp kalkan değersiz bir şeydir ve ürünleri de değersizdir"*³⁵ Devleti kuran ve düzenleyen akıldır (nous), sanatın yaratıcısı ise duygu ve heyecanlarımızdır, yani taşkın yanımızdır. Burada sanat ile devlet arasında, çatışma doğmaktadır; fakat aslında bu çatışma, sanat ile devlet arasında değil, akıl ile duygu arasındadır. Akıl ile duygu arasındaki çatışma, daha sonra kendiliğinden felsefe ve sanat arasındaki çatışmaya dönüşmüştür. Felsefe, aklın işidir ve aklın temsilcisidir, sanat ise, duygulara ve heyecanlara örnek teşkil eder. Devlet, akla dayalı bir varlık olarak felsefi bir düzen (taxis) gösterirken, duygu ve heyecanlar düzene değil, kaosa işaret eder. Acı, tatlı gibi duygular insanları yumuşatırken, onları akıldan ve aklın erdemlerinden tamamen uzaklaştırır. Akıldan ve aklın erdemlerinden uzaklaşan bir toplum ve devlet, varlığın şartını kaybeder. Çünkü toplumu toplum yapan şey, akıldır, acı ve tatlı duygular değildir. Duygu ve heyecanlar devlette aklın yerini alırsa, o devlette bozulmalar başlar ve o devlet, ahlaki bir toplum olan varlığını kaybeder.³⁶ Çünkü sanat sadece, taklitçi olarak insanı gerçek bilgiden uzaklaştırdığı için değil, aynı zamanda duyguları da işlediği için yurttaşların ruhlarına girip, onları yumuşatır ve onların erdemlerini bozar. *"Dahası, korku ve dehşetle ilgili tüm kelimeleri, Cocytus ismini, ölümcül nefretin seli Styks nehrini, yeraltındaki hayaletleri ve isimleri bütün kulaklara ürperti gönderen diğer bütün sözleri de yasaklamalıyız. Bunlar başka amaçlar için kusursuz derecede uygun olabilirler ama biz bu tür sözlerin, koruyucularımızı istediğimizden daha duygusal ve yumuşak yapmasından endişe ediyoruz."*³⁷

Platon'a göre felaket yaşayan ve akli başında olan bir insan, ağır başlı olmak için duygularını belli etmez, gözyaşı akıtmaz, ağlayıp sızlamaz, taşkınlık yapmaz. Hâlbuki sahnede tragedya izleyen bir insan, oyunun kahramanının başına gelen üzücü olaylar karşısında etkilenir, açığa

³⁴ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.80-85.

³⁵ Platon, *Devlet*, s.332.

³⁶ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.89.

³⁷ Platon, *Devlet*, s.78-79.

çıkartmak istemediği duygularını açığa çıkarır. Erkeklerin ağlamaması kabul edilen bir inanışken, bir filmde doyasıya ağlayan erkek sanatçı duygulara hitap eder, alkışlanır. Aynı şekilde komedy izlerken de, günlük yaşamda yapmaktan çekindiğimiz, gülünç ve tuhaf yanlarımızı sahnede seyrederken utanç duygumuz yok sayarak, izlediğimiz komedyadan keyif alırız. Komedy bizim zayıf, hoş olmayan, gülünç özelliklerimize engel olmaz, aksine onları ortaya çıkarmamıza sebep olur.³⁸ Sanat insan ve devletin mutluluğu için aklı ve erdemi beslemeli, güçlendirmelidir; fakat taklit olarak sanat, aklın düşmanları olan tutkuları, duyguları harekete geçirir. Ayrıca Platon Yaslar adlı eserinde komedy için şunları dile getirmiştir: “hiçbir komedy, lambos ya da Melos ozanı, içinde öfke olsun olmasın, ne sözle ne de canlandırdığı imgelerle hiçbir yurttaşı alaya alamaz; buna uymayan olursa, şenlik yöneticileri aynı gün içinde onu ülke dışına atsınlar ya da şenliğin adandığı tanrıya para cezası ödesinler.”³⁹

Güzellik felsefesinde, güzel kavramını ele alan onu yücelten bir filozof sanata karşı olabilir mi? Platon duygu ve heyecana sebep olan sanata karşıdır. Fakat hakiki sanat dediği ve mutlak güzelliğe yönelen sanata asla karşı değildir. Gençlerimiz, çocukluktan itibaren güzelliği sevmeye, güzele benzemeye, onunla bir olmaya, kaynaşmaya özen göstermelidirler. Fakat böyle bir sanat nasıl bir sanat olabilir? Gerçek güzelliğe yönelen sanat ile kopyalara yönelen sanat arasında temel ölçüt ne olabilir? Sanatın tek ölçüsü, sosyal düzenin korunmasını sağlamaktır.⁴⁰ Platon’a göre koruyucular tüm sanatlardan ayrılarak kenti koruma işi üzerine yoğunlaşmalıdır. Bunun dışında koruyucuların başka bir şey yapması hatta taklit etmesi bile uygun değildir. Fakat illa taklit edilecekse cesur, ölçülü, dindar, özgür davranışları taklit etmelidirler.⁴¹

Platon, sanatı yargılama, ona değer biçme noktasında gerekli olan estetik ölçütlere hiç yer vermemiştir. Platon şiire yalnızca eğitim aracı olarak yaklaşmıştır. Şairin yaptığı iş, verdiği hizmet, insanlara bir şeyler öğretmek, yani bir savaşta nasıl yiğitlik olabileceklerini, insani ilişkilerde neye dikkat etmeleri gerektiği, insanların eş seçerken ne düşünmeleri gerektiği, kimlerden dost olabileceğini, insanlarla tanrılar arasındaki ilişkilerin değerini öğretmektir. Bundan dolayı Platon şairleri de tıpkı hekimler, mühendisler, marangozlar gibi, bir meslek ya da zanaatı (tekhne) yapan sofistler, bilgi ya da hikmet sahibi eğiticiler olarak görür. Yunan çocuklara, büyük şairlerin eserlerini, kahramanların güzel ve iyi işlerini yansıtacak şekilde

³⁸ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.89.

³⁹ Platon, *Yasalar*, Türkçesi: Candan Şentuna-Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s.451.

⁴⁰ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.90.

⁴¹ Platon, *Devlet*, s.89.

ezbere okumalarının öğretildiğini söylemektedir. Buna benzer şekilde Sofist Hippias'ın da söylev ve derslerinde Homeros'un karakterlerini kullandığını belirtir. Yunan dünyasının geleneksel şiir anlayışında, şiir bir edebiyat türü veya bir sanat formu olarak görülmemelidir; şiir, politik ve sosyal bir zorunluluk, eğitimin en temel aracı olarak görülmelidir. Platon, sanatla ilgili bu geleneksel anlayışı, şiirin sadece eğitimsel işlevine vurgu yapan söz konusu görüşü benimsemektedir.

Platon başlangıçta şairlerin çok çeşitli ahlaki ve teknik konularla ilgili olarak bilgiye sahip olduklarını ve bu bilgiye dayanarak yazdıkları şiirlerle Yunan çocukları ve gençleri eğittiklerini kabul eder. Ancak daha sonra bunun böyle olmadığını anlar ve şiire karşı sert bir eleştirinin devamında, düşüncede ve eğitimde şiirin yerine felsefeyi devreye sokar. Eleştiri, ilk önce Sokrates'in Savunması'nda başlar ve aynı eleştiri Devlet'te üst noktaya erişerek şairlerin, tragedya yazarlarının sansürlenip ideal devletten atılmalarına varır. İon, işte bu eleştirinin en önemli uğrak noktasıdır.⁴²

Kurucuya düşen görev, şairlerin masallarının ne yolda gideceğini bilmeli ve bu yoldan farklı bir ayrıma gitmemelerine göz yummamalıdır. Bu sözleriyle Platon sanata neredeyse sansürgetirmiştir. Sanata karşı olan baskı dolu uygulamanın ve toplumsal sanat düşüncesinin ilk düşünürü, Platon'dur. Burada gerçek sanatla gerçek olmayan sanatın nesnel ölçüsünün ne olduğu anlaşılmaktadır. Gerçek sanat, toplumsal olan sanattır. Böyle bir sanat, toplum için faydalıdır. Duyguları harekete geçiren, heyecanları körükleyen sanat ise, toplumu zayıflatacağı için topluma zarar verir. Buna göre, ilk önce mythos'lar anlatan şiirlere sansür koyulmalıdır. Bu şiirler, Tanrıları insanlar gibi birbiriyle uğraşan, boğuşan, birbirine kin duyan, birbirini kıskanan ve birbiriyle savaşan varlıklar olarak anlatırsa, bu mythos'ları dinleyen kişilerin tanrılara olan saygı ve ilgileri yok olmaya başlar. Tanrılar her zaman yüce ve üstün varlıklar, değerler olarak anlatılmalıdır. Bundan dolayı, sanatçıların büyük bir görevi vardır o da Tanrı ve kahramanları iyi ve doğru bir şekilde anlatmaktır.⁴³

Yasaklama ve sansür, sadece edebiyata sınırlanmamıştır müziğe de sansür getirilmiştir. Müzik de taklit sanatı olarak devlet içine giremez. Çünkü o da, bir mimesis etkinliği olarak kolay olan başarıyı aramaktadır. Müzik de aklın denetimine girmelidir, çünkü müziğin insanı ulaştıracağı yer, güzellik sevgisidir, bu sevgiye ulaşmanın yolu, taklitten kurtulmaktır. Taklitten sadece, erdem ve akla sahip olunarak kurtulunabilir. Bu yüzden müzik, akla

⁴² Platon, *İon*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2017, s.24-27.

⁴³ Platon, *Devlet*, s.84-85.

dayanmalıdır. O zaman bunun için yapılması gereken ilk iş, müziğin makamlarını sınırlamaktır. “Makamlardan anlamam, ama öyle bir makam alalım ki, savaşta ya da zor karşısında kalan, yaralanan, yenilen, ölümle karşı karşıya gelen veher türlü mutsuzluk içinde kaderine kafa tutabilen bir adamın yiğitçe davranmasına uysun”. İstenilen ilk makam, savaşta insanların yiğitlik ve cesaretini arttıracak olandır. Ruhu yumuşatan makam değil, sertleştiren bir makam olmalı. Böyle bir makam, savaşçı ruhlara güç ve cesaret vereceği için, topluma faydalı bir makam olacaktır. Ya barış için ne demeli? Başka bir makam daha olması lazım ki, barış içerisindeki yaşamımıza, girişeceğimiz işleri başarmak için, zor kullanmadan, serbestçe, yaptıklarımıza uyabilsin. Bir insan barışta ne yapar? Bir dostuna öğüt verir, Tanrıya yalvarır, birine yol gösterici olur; o da gösterileni yapar, sonunda da giriştiği bu işi başarır. Başardığı zaman da gururuna kapılmaz, ölçülü olur, akıllı olur ve uslu davranır. Olanı biteni güzel görür. İşte biri sert olan, diğeri yumuşak olan bu iki makam, iyi günde olsun, kötü günde olsun, aklı başında olan yiğit insanların sesine uyar ve bu iki makam bize yeter. Demek ki Platon, iki çeşit makama izin veriyor: Birisi, cesaret ve savaş ruhunu canlı ve hareketli tutan Dor müziği; diğeri de ağırbaşlı ve ölçülü olanPhrygia müziği. Bunun dışındaki farklı makamlar, örneğin İonia ve Lydia makamları, toplumsal amaca ve kurallara uymadığı için, sansüre uğramaları gerekmektedir.

Sadece makamlar değil, ritm'ler de yine sınırlanırlar. Ritmlerde de makamlarda bulduğumuz ölçü, geçer. Sıra makamlardan sonra ritm'lere geldi. Onlar da değişik ve çok çeşitli olmamalı. Hem yiğitçe hem de ölçülü bir hayata uygun olmalıdır. Bu şekilde ritm'leri bulunca, ölçü de, melodi de söze uyacaktır. Sansür sadece müzik makamlarına ve ritmlerine uygulanmamıştır, aynı zamanda müzik aletlerine de uygulanmıştır. Platon, her şeyden önce çok telli enstrümanınve sesli müziğin aleyhindedir. Platon bunu şu şekilde belirtir: "Kalmasını istediğim makamlar demin söylediğim makamlardır. —Böyle olunca, artık bütün makamları karşılayacak çok telli bir sürü sazları gereksemeyeceğiz—. Öyleyse devletimizde çeşitli harplar, çok telli sazlar yapan ustaları beslemeyeceğiz... Öyleyse geriye Iyra, kithara kalıyor. Bunlar şehrimize girebilir, kırlarda da çobanlarkaval çalabilir”.⁴⁴ Burada da amaç diğerleriyle aynıdır. Çok telli sazların dile getirdiği makamlar, insanı rahatlatan makamlar devlette kabul olmayınca bu sazlara da gerek kalmayacaktır. Bu şekilde sansür ve yasaklama edebiyattan başlamış, müzik ve ritme kadar devam etmiştir.

---

⁴⁴ Platon, *Devlet*, s.93-94.

2.1.2. Platon'un Çeşitli Eserlerinde GeçenErdem/Akıl/İdea/İyi/ Güzel Kavramları

Platon'un Sokrates'in Savunması adlı diyalogunda güzel davranmak için iyi yaşamın ne olduğunu bilmenin gerekliliğini bunun da ancak erdemli davranmak, yaşamak olduğu vurgulanmıştır.⁴⁵

Küçük Hippias diyalogunda insanların iyi ve kötü eylemleri bilgiye, yani sanata dayanarak hayatlarına geçirmiştir. İnsanları iyi eylemlere götüren sanat, kötü eylemlere de götürebilir. Sanat da öğretilen bir şeydir. Bu yüzden iyi ve kötü eylemler sanatın bir sonucu olarak ortaya çıkıyorsa, insanlara iyi ve ahlaki biçimde eylemde bulunabilecekleri öğretilir. Bir insanın ruhu iyi ise, kendisi de iyidir; fakat ruhu kötü ise kendisi de kötü olur.⁴⁶

Protagoras diyalogunda doğruluk, ölçülülük, dindarlık gibi kavramların erdemli olmanın parçaları olduğunu dile getirmektedir. İnsanların birbirlerine doğruluğu ve erdemi öğretiyor olması güzeldir.⁴⁷

Büyük Hippias Theages diyalogunda Sokrates, güzel olan iyi olanın sebebi ise, iyinin var olmasını güzele bağlı kılmıştır. Bu sebeple insanlar bilgelik ya da diğer şeyler hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Çünkü bu durumdan doğabilecek iyi istenilebilen bir şeydir. Bundan dolayı güzel iyinin babası gibi bir şeydir.⁴⁸

Alkibiades I-II diyaloglarında insanın fiziksel güzelliğinin değişmesi ve uçup gitmesinden sonra kaybolmayan bir iyilik ve güzelliğin ortaya çıktığı dile getirilir.⁴⁹

Sokrates ve Alkibiades arasında geçen diyalogda doğru olanın güzel olduğunu, güzel şeylerin ise iyi olup olmadığı sorulur. Daha sonra bazı şeylerin iyi bazı şeylerin ise de kötü olduğu dile getirilir. Tıpkı savaşta arkadaşlarına yardım etmeye çalışan insanların yaralanıp ölürken, kaçanlara bir şey olmaması gibi. İnsanları kurtaranlar cesaret gösterdiler ve cesaret de bundan dolayı güzeldir. Fakat yaralanmaya ya da ölüme sebep olduğu için de kötüdür. O zaman yardım etmek bazı açılardan iyi iken bazı açılardan kötüdür. İyi davranışlarımız iyidir, kötüler

⁴⁵ Eflatun, *Sokrates'in Savunması*, Çeviri: Ahmet Görgülü, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s.21.

⁴⁶ Platon, *Küçük Hippias*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s.53.

⁴⁷ Platon, *Protagoras*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2014, s.46-49.

⁴⁸ Platon, *Büyük HippiasTheages*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s.51.

⁴⁹ Platon, *Alkibiades I-II*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s.25.

ise kötüdür. O zaman güzel davranan aynı zamanda iyi de davranmış olur. O zaman iyi davranış güzeldir ve sonuç olarak o zaman güzel de iyidir.⁵⁰

Philebos diyalogunda hayat, haz ile bilgiden oluşan karma bir hayattır. Bu karma hayatı da belirleyen, herkes için istenir hale getiren şey nedir? Bu Platon'un ifadesiyle iyiliği oran ve güzellikle tamamlayacak bir ölçünün olmasıdır. İyiliğin özü ve güzellik aynı yerdedir. Çünkü güzellik, ölçü ve oran içindedir.⁵¹

Sofist diyalogunda güzel olmayan her şeyin, güzelliğin özüne karşıt olduğu ve güzel olmadığını söylediğimiz şeyin varlığını, onun bir türden ayrılıp var olan bir şeyle karşıtlık içinde olması tarafından belirlendiği dile getirilir.⁵²

Kritias Kharmides'de bilgeliğin iyi bir şey olduğu dile getirilir. Çünkü bilgelik insanı iyi yapmaktadır.⁵³

Euthyphron'da bütün iyi ve güzel şeylerin bizlere Tanrılar tarafından verildiği dile getirilir.⁵⁴

Phaidon'da, güzelin kendisini, İyinin kendisini, Adilin kendisini Dinselin kendisini, Eşitin kendisinden daha az olmamak üzere ilgilendirmektedir; o, gerçekte, sorduğumuz sorularda ve verdiğimiz yanıtlarda, "kendine ve kendi başına var olan," diğer her şeylerle ilgilidir. O zaman bütün bu şeylerin bilgisine, doğmazdan önce, sahip olmalıyız."⁵⁵

Ağzımızdan hiç düşürmediğimiz bu nesneler, bir Güzel, bir İyi ve bu türden tüm gerçeklikler var olup ve algılarımızın içeriklerini ona göre sınıflayıp, bununla beraber de daha önce bize ait olanı anımsayıp ve bu duyu verilerini gerçeklikle karşılaştırıyorsak, ruhlarımızın da bu gerçekliklerden, biz doğmadan önce var olması gerekmektedir. "Benim için hiçbir şey, iyinin ve Güzelin ve biraz önce sözünü ettiğimiz tüm diğer şeylerin gerçekten tam ve mutlak bir varoluşa sahip oluşu kadar açık değildir. Öyleyse, bir ruhtan bilgeliğe ve erdeme sahip ve iyi olan bir ruh diye bahsederken, bir başka ruhtan ise budala ve kötü ve dolayısıyla kötü olan bir

---

⁵⁰ Platon, *Philebos*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.52-55

⁵¹ Platon, *Philebos*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.112-113

⁵² Platon, *Sofist*, Platon, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s.113.

⁵³ Platon, *KritiasKharmides*, s.57.

⁵⁴ Platon, *Euthyphron*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s.64.

⁵⁵ Platon, *Phaidon*, Çeviren: Doç. Dr. Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2011, s.50-51.

ruha sahip diye bahsederiz.⁵⁶ Ancak iyi olan yalnızca en iyiyi, en yüksek iyiyi düşünmelidir. Ve bu aynı kişi aynı zamanda en kötüyü de bilmelidir, çünkü iyinin bilgisi kötünün bilgisini de içermektedir.

Güzelin yanında güzel olan herhangi bir başka şey varsa, o saf bir biçimde ve yalnızca “Güzel”in kendisinden pay aldığından dolayı güzeldir. Bir şeyi güzel yapan tek şey Güzelin kendisinin ondaki varlığı ya da Güzelin kendisinden pay almasıdır. Yalnızca güzel olan her şeyin tek ve gerçek olan Güzelin kendisinden dolayı güzeldir.⁵⁷

Phaidros ya da güzellik üzerine’de Tanrısal olan güzel, bilge, iyi ve bu türden her şeydir.⁵⁸

Kratylos’da: İyi ve güzel ile ilgili adların, elverişli, karlı, yararlı, kazançlı ve bunların karşıtları olduğu dile getirilir.⁵⁹

Parmenides’de, Aristoteles’e göre Platon, ideaların duysal şeylerden ayrı bir yerde bulunması gerektiğini düşünmüştür; yani duyulur dünyadan ayrı bir idealar dünyasını dile getirmiştir.⁶⁰ Güzelin kendisi, iyinin kendisi ve idea dediğimiz her şeyin bizce bilinemeyeceği dile getirilir.

Gorgias’da, Sokrates ve Polos arasında geçen diyalogda Sokrates, Polos’un, güzel ile iyinin, kötü ile çirkinin aynı şeyler olduğuna inanmadığını söyler ve Polos’a sorar: Beden, renk, biçim, ses, uğraşılan iş gibi birçok şeye nedensiz yere mi güzeldir? Sözelimi güzel bedenleri ele alalım; bunlara ya yararlı oldukları için ya da görüşlere bakanların hoşuna gidip onlara özel bir zevk verdiği için güzel demez misin? Bunların dışında sana bir beden için güzel dedirtecek başka bir neden var mı? Polos, olmadığını söyler. Sonra Sokrates, bu söylenilenlerin, biçim, renk gibi bütün öteki şeyler için de geçerli olup olmadığını, belli bir zevk verdikleri ya yararlı oldukları ya da hem zevk verdikleri hem de yararlı oldukları için güzel diye nitelendirip nitelendirmedığını sorar. Polos nitelendirdiği cevabını verir.⁶¹ Daha sonra Sokrates sorularına devam eder, bu söylediklerimiz, seslerle ve müzikle ilgili olan şeyler için de geçerli değil midir? Polos geçerli olduğunu söyler. Sokrates, yine aynı biçimde yasalar ve uğraşılan işler arasında güzel olanlar, başka bir nedenden ötürü değil, ya yararlı, ya hoş, ya da hem yararlı hem de hoş oldukları için güzeldir diye ekler. Polos’a göre de durum

⁵⁶ Platon, *Phaidon*, Çeviren: Doç. Dr. Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2011, s.91.

⁵⁷ Platon, *Phaidon*, s.107.

⁵⁸ Platon, *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*, Çeviren: Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, s.46.

⁵⁹ Platon, *Kratylos*, Çeviren: Cenap Karakaya, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.20

⁶⁰ Platon, *Parmenides*, Yunaca Aslından Çeviren: Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara, 2018, s.9.

⁶¹ Platon, *Gorgias*, Çevirenler: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018, s.46.

öyledir. Sokrates, bu söylediklerimiz, bilgilerin güzelliği için de geçerli değil mi diye sormaya devam eder Polos, sanırım öyledir; hem sonra güzeli, hoş ve iyi ile tanımlamakla çok iyi yaptın der. Sokrates, o zaman, çirkin de, bunların tersi olan acı ve kötü ile tanımlanabilir, değil mi diye devam eder. Polos haklı bulur. Sokrates, iki güzel şeyden biri öbüründen daha güzelse, bu onun ötekini bu iki nitelikten birinde ya da her iki nitelikte de aştığını gösterdiğini; yani ya zevk vermede, ya yararlı olmada, ya da her ikisinde de ötekinden üstün olduğunu gösterdiğini dile getirir ve diyalog soru cevap şeklinde devam eder.

Kriton'da, Sokrates ve Kriton arasında geçen soru ve cevapların sonunda, çoğunluğun bizim için ne diyor diye o kadar kaygılanılmaması gerektiğini; ancak doğruluk ve eğriliğinden anlayan bir tek kişinin ve o bir tek kişinin sözlerinde ifadesini bulan gerçeğin diyeceklerine önem vermemiz gerektiğini dile getirir.⁶²

Theaitetos'da, Sokrates'e göre bilge kişi, içimizden biri için kötü olan ve kötü görünen şeyleri değiştirerek onları iyi olan ve iyi görünen şeyler hâline getirendir. Fakat, hiç kimse yanlış düşünen birini sonradan doğru düşünür hâle getirebilmiş değildir. Çünkü varolmayanları düşünmek imkânsız olduğu gibi, kişinin kendisini o anda etkileyen şeylerden başkasını düşünmesi de imkânsızdır; her bir durumda düşünülenlerse daima doğrudur. O zaman, ruhu kötü hâldeki biri ruh hâliyle aynı türden şeyler düşünürken, iyileşince tam tersini düşünecektir.⁶³

Sokrates'e göre insanın bilmesi bilgelik ve gerçek erdem, bilmemesi ise bilgisizlik ve apaçık kötülüktür.

Devlet'te, bilen kişinin bilge olduğu ve bilgenin de iyi olduğu söylenir. Sevginin; düzenli ve güzel olanı, ölçülü ve uyumlu şekilde sevmek olduğu dile getirilir.⁶⁴ Erdem ruh sağlığının, güzelliğinin ve iyiliğinin bir türüdür. Ahlaksızlık ise hastalık, çirkinlik ve zayıflıktır. Güzeli ve onurlu uğraşlar, erdem kazandırırken; çirkin eylemlerse, ahlaksızlığa yönlendirir.

Güzelliği kendi içinde tanıyan, güzellikten pay alan şeyler ile güzelliğin kendisini ayırabilen, “güzellikten pay alan” şeyleri “güzellik”, güzelliği de o şeyler zannetmeyen insan fazlasıyla

---

⁶² Platon, *Kriton*, Çeviri ve Yorum: Filiz Öktem-Candan Türkan, Hümanist Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006, s.33.

⁶³ Platon, *Theaitetos*, Eski Yunancadan Çeviren: Birdal Akar, Bilgesu Yayınları, Ankara, 2016, s.58-59.

⁶⁴ Platon, *Devlet*, s.98.

uyanıktır.⁶⁵ Halk, hazzın iyilik olduğuna inanmaktadır. Üstün ruhlu kişiler için ise iyilik, bilgi ve akıldan ibarettir.

Bilinenler dünyasında en son ve zar zor görünen şey, iyilik ideasıdır ve görülebilmesi için güzel ve doğru olan her şeyin gerçek sebebinin iyilik ideası olduğu sonucuna vurgu yapmamız gerekir. Görülebilen dünyada ışığa iyilik ideası hayat verir, ışığın yaratıcısı iyilik ideasıdır. Kavranabilen dünyada da doğruluğun ve aklın asıl kaynağı iyilik ideasıdır.⁶⁶

Görüldüğü üzere Platon'un 'güzel' kavramı, eserlerinde dönem dönem değişime uğramaktadır. Sokrates'ten etkilendiği dönemdeki güzellik ya da ideaların devamında kullandığı güzellik ya da son dönemine ait olan orana, ölçüye dayalı güzel kavramları birbirinden fazlasıyla farklılık arz etmektedir.

2.2. PLATON'UN GENÇLİK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI

İlk döneme ait bu soruyu belli bir diyalogu ele alarak ortaya koymak daha iyi olacaktır. Bu diyalog, Büyük Hippias diyalogudur. Çünkü "Ti esti tokalon" sorusunu ele alan ve güzel'i bir kavram halinde tanımlamaya çalışan ilk eser budur. Büyük Hippias diyalogu güzel'in (tokalon) ne olduğunu belirleyerek ve tanımını yaparak, güzel kavramını elde etmeye çalışır. Diyalogda konuşan kişiler Sokrates ile sofist Hippias'tır. Büyük Hippias, güzelin ne olduğunu anlatmaktan çok, ne olmadığını anlatan çürütücü bir diyalogdur.

Sokrates, Sofist Hippias'la olan diyalogunda Hippias'ın güzelin ne olduğunu açık bir şekilde anlatmasını istemiştir. Sofist olan Hippias, Sokrates'e tek tek nesneleri güzel diye gösterir. Örneğin, güzel bir kız, gerçek güzelliğin kendisidir. Fakat Sokrates, güzel bir kızın güzel şeylerden sadece birisi olabileceğini, ama güzel olanın kendisi yani ideası olamayacağını söyleyerek Hippias'ın vermiş olduğu tanımları çürütmüştür. Daha sonra Sokrates "benim sorum, güzelin ne olduğuna, onun kavramına, bütün tek tek güzel şeylerin güzelliklerini, ona katılmakla aldıkları şeye yönelik" diyerek, "güzel nedir?" sorusuna Hippias tarafından yeni bir cevap vermesini bekler. Bunun üzerine Hippias, ikinci bir açıklamaya başvurur: "Her şeyi güzelleştiren altındır" der. Ama, bu açıklama da birinci açıklamadan daha farklı bir açıklama değildir. Çünkü Sokrates güzel kavramının açıklamasını istemiş olduğu halde, sofist Hippias, tekil olan bir şeyi kavram diye göstermiştir. Yani Sokrates güzelliğin kendini sormuş olduğu halde, Hippias, ona güzel olan şeylerden sadece birini, göstermekle yetinmiştir. Çünkü bir

---

⁶⁵ Platon, *Devlet*, s.183.

⁶⁶ Platon, *Devlet*, s.230.

adçı ve bireyci olan Hippias, bir gerçekçi olan Sokrates'in aslında neyi sorduğunu anlamamıştır. Bunun üzerine Hippias, bir iki açıklama daha yapmaya çalışmıştır. Örneğin, güzel “uygunluktur” demiştir. Bu açıklama, bundan önceki iki açıklamaya göre, güzelin kavramına daha çok yaklaşmıştır. Ama Sokrates, bu tanımı, bir önceki tanımla ilişkilendirerek çürütmüştür. Şöyle ki: İçinde zerzevat kaynatılan bir çömleğe uygun olan çömleği kırabilecek olan altın kaşık değildir, tahta kaşıktır. Çömleğe uygun olan tahta kaşık olduğundan dolayı, güzel olan altın kaşık değildir, fakat tahta kaşıktır.⁶⁷ Bu ise Hippias'ın yukarıda daha önce yapmış olduğu açıklamayla çelişiktir.

Daha sonra Hippias'ın garip bir açıklama girişimi daha olur ve bu açıklamayla da, kendisine gösterilen amaçtan tamamen uzaklaşır. “Her ölümlü varlık için en güzel şey, sağlıklı ve zengin olmak, herkesten saygı görmek, ölen ana, babasına güzel bir cenaze töreni yaptıktan sonra, yaşlanmak ve ölünce de kendi çocukları tarafından yine güzel bir merasimle gömülme” demiştir.⁶⁸ Burada güzel ile iyinin eşdeğer olduğunu görürüz. Bu şekilde olan bir açıklama da Sokrates tarafından istenilen hiçbir açıklamaya uygun değildir. Zira Sokrates, varlıkların ölümsüz olmasından dolayı, Tanrılar gibi, böyle bir açıklamanın da Tanrı güzelliğini ifade edemeyeceğini söyleyerek bu açıklamayı da çürütür.

Bundan sonra Sokrates'in kendisi açıklamalar yapar. Bundan önceki açıklamada, “güzel, uygunluktur” diyen kısmı ele alır ve soruyu şu şekilde değiştirir: “Şimdi uygun olan bir nesneye katıldığı zaman o nesneyi daha güzel yapan mı yoksa onun daha güzel görünmesini sağlayan şey midir?”⁶⁹ Hippias'a göre, uygunluk bir şeyin güzel olmasını sağlamaz, güzel görünmesini sağlar. Böyle bir açıklamadan sonra Sokrates, şöylebir çıkarımyapar: Eğer uygunluk bir nesnenin güzel olmasını sağlayan bir durum değil de, onu güzel gösteren bir prensip ise, o zaman uygunluğun kendiliğinden güzel ile alakası yoktur. Bunun üzerine Hippias, uygunluğun güzelliğin hem görünüşünü hem de kendisini belirlediğini sağladığını söyler. Bu durum karşısında Sokrates, sorunu şöyle bir soru ile tamamlar: Gerçekten güzel olan şeyler güzel görünürler mi? Davranışlarımızda ve törelerimizde gerçekten güzel olan şeyler her zaman ve herkes tarafından bu şekilde görünmüyorlar. Eğer güzellik uygunluksa ve aynı zamanda güzelin güzel görünmesini de sağlıyorsa, durum böyle olmayacaktır. O halde: “Uygunluk her şeye gerçek güzelliği veriyorsa, aranılan güzellik odur; fakat, güzellik görünüşünü veren o değildir. Eğer güzellik görünüşünü sağlıyorsa, aranılan güzellik o

⁶⁷ Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.35-40.

⁶⁸ Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.42.

⁶⁹ Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.45.

değildir".⁷⁰ Görüldüğü gibi Sokrates problemi bir çıkmaz içerisine sokuyor ve daha sonra Hippias, ikinci yolu kabul ediyor, yani uygunluğun güzel görünüşünü sağladığını. Böyle bir halde de, her ne kadar çıkmazdan kurtulupdoğruyu bulmuş gibi görünüyorsa da, aslında, güzel olanın kendisi, yine açıklamanın dışarısında kalıyor.

Yukarıda verilen olan son açıklamanın da başarısızlıkla sonuçlanma sebebiyle, yeni bir güzel açıklaması aranır. Güzel hemkullanışlı hem de faydalı olmasın? Faydalı olan, iyi olan bir şeyi meydana getiren durumdur. Faydalı da güzel olduğuna göre o zaman sanırım güzel, iyinin birnedenidir. Neden ve etki ise, hiçbir şekilde aynı olamaz, tıpkı baba ile oğul gibi. O zaman güzel, iyi olamaz, iyi de güzel olamaz. Böyle bir şey ise saçmalıktır, çünkü her şekilde güzel ile iyi eşdeğerdir. O halde bu açıklama da güzeli belirleyemez. Bu açıklama da başarısızlığa uğrayınca, Sokrates, bir başka açıklamaya geçer. "Güzel, bize, işitme ve görme duyuları yoluyla haz veren şey değil midir?".⁷¹ Bu tanımın da mantığa uygun olan tarafları araştırılır. Bu iki haz çeşidi en zararsızdır, aynı zamanda güzel sanatlar da onlarla ilişkilidir. Ama güzel olan başka şeyler de vardır. Ve bunları bize bu görme ve işitme duyuları sağlamaz. "Güzel töreler ve kanunlar" gibi. Bir yandan diğer duyular bize mutluluk vermez mi? Ancak, yine Platon'a göre, görme ve işitme ile ilgili olan hazlar, diğerlerinden daha üst kısımdadır. Ama bu iki duyumsama da birbirinden epey farklıdır, bununla beraber doğurdıkları haz, aynı şekildehazdır. Peki, bu nasıl oluyor? Bu iki duyulmama arasında ortak olan hazdan başka bir şey yoktur. Eğer güzelin sebebi, bu ortak özellik olsa idi, görme ve işitme duyularından doğan hazların bir arada güzel olmaları, ama ayrı ayrı güzel olmamaları gerekecektir. Tek başına işitme duyusunun sağladığı müzikle, tek başına görme duyusunun sağladığı resim güzel olmayacaktır. Oysa bunlar ayrı ayrı da güzel olabilirler. Güzel kavramı için öyle farklı bir özellik bulunmalı ki, bu özellik güzelle tam olarak eşleşebilsin. O zaman Sokrates Hippias'a "senin güzel diye nitelendirdiğin kazanç sağlayan bir haz mı? Ben soruya evet derim, sen nedersin?"⁷² diye sorar. Bu güzellik, sadece faydalı olabilir. Kullanışlı ve faydalı olan, o zamangüzel olan şeydir. Fakat bu açıklama da yukarıda çürütüldüğüne göre, güzel yine açıklanamadan kalır. Ve bu şekilde Büyük Hippias diyalogu, bütün Sokratik diyaloglar gibi herhangi bir sonuca ulaşmadan son bulur.

Büyük Hippias diyalogu, her şeyden önce güzelliğin açıklamasına ve onun kavramına ulaşmak istiyor. Daha sonrasında çeşitli belirleme denemeleri yapılıyor. Ama bu

⁷⁰ Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.47.

⁷¹ Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.52.

⁷² Platon, *Büyük HippiasTheages*, s.62.

denemelerden hiçbirisi herhangi bir başarıya ulaşamıyor. Birincisi, bu diyalogda ilk defa güzel kavramı, başlı başına bir obje yani nesne olarak ele alınıyor. Fakat bu nokta bile bizi problemimiz yönünden büyük bir dönüm noktasına götürür. Platon'dan önce, güzelliği sistematik olarak bu şekilde araştıran bir felsefe çalışmasına henüz rastlanmamaktadır. Platon güzelliği, ilk defa bir felsefe nesnesi olarak görür ve diyalog boyunca onunla hesaplaşır. Fakat Platon'dan sonradır ki, güzel, felsefi bir nesne olarak düşünülerek yüzyıllar boyunca, çağımıza gelinceye kadar sürüp gitmiştir. İkinci olarak, Büyük Hippias diyalog'unun problemimiz yönünden herhangi bir sonuca ulaşamamış olmasına karşın, güzellik bakımından bir ikiliği belirlemiş olması bile bir başarı değeri taşır. Bu düallite, kendiliğinden güzel ile tek tek güzel olan şeylerin gösterdiği düallitedir. Bir yanda bir güzel düşüncesi, kavramı, öte yanda da tek tek güzel olan varlıklar vardır. Bu ikilik, bir bakıma önem arz etmektedir. Çünkü daha sonrasında, Platon'un Symposion diyalogunda olduğu gibi, buradan iki estetik yönün daha imkânı doğar.⁷³ Platon'un güzel ve iyi kavramları arasında bulduğu eşdeğerlilikte bunu teyit edebiliriz. Yalnız Platon için değil, bütün Grek düşünmesi için de iyi ve güzel arasında özce bir uygunluk yakınlık bulunur. Güzel ve iyi aynı şeylerdir. Güzel olmayan şey iyi olamaz ve iyi olmayan şey de güzel olamaz, bu şekilde olan bir şey saçmadır. Diyebiliriz ki, güzel-iyi kavramları kendisini ilk olarak Büyük Hippias diyalogunda gösteriyor. Ama asıl gelişmesini Platon'un Politeia (Devlet) diyalogunda yaşamaktadır.

2.3. PLATON'UN OLGUNLUK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI

Platon ikinci devrinde yani olgunluk devrinde, lojik alanı aşmıştır ve ontolojik alana geçmiştir. Bu dönemde de araştırmaları yine idea etrafında yol almıştır; fakat olgunluk döneminin idea'sı kavram yanını yitirmiştir, lojik bir kavram durumunda çıkarak, ontolojik, substantiel yani önemli bir varlık, hakiki varlık olarak töz haline yükselmiştir. İdea, artık bir kavram değildir, oluş dünyasında karşılaştığımız tek olan nesnelerin, şeylerin önemli birer örnekleridir. Bu şekilde birer töz olan idea'lar oluş ve duyulur dünyaya karşı, zihinle beraber önemliolan bir dünyayı meydana getirirler.⁷⁴

Platon Devlet adlı yapıtında idealar dünyasını açıklamak için yaptığı mağara alegorisinde tüm nesneleri aydınlatmayı sağlayan ışık veya güneşin, tüm bilgilerin ve varlıkların çıkış noktası kaynağı olan iyi ideasından başka bir şey olmadığını söylemektedir. Platon'a göre iyi ideası bütün diğer ideaların üzerinde yer alır. Platon, iyi ideasını kavradığımız dünyanın içerisine

⁷³ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.30-31.

⁷⁴ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.26.

koymaktadır. İnsan onu kolay kolay görememektedir, görebilmek için de dünyada iyi ve güzele dair ne varsa, hepsinin ideadan geldiğini anlamış olmalıdır. Gördüğümüz bu dünyada ışığı yaratan ve dağıtan ideadır. Kavramış olduğumuz dünyada doğruluk ve kavrayış anlayışı ideadan gelmektedir. İnsan ancak ideayı gördükten sonra yaşam boyu bilgece davranabilir.

Platon'da İyi, Doğru ve Güzel ideaları eşdeğerlerdir ve bunlar evrensel idealardır. Yine Platon'a göre idea, bilgi, iyi, güzel ve doğrudan aynı şeylerdir, birbirleriyle eşdeğerlerdir.

Platon, kendinde olan Güzel İdea'sında ben'i yani bireyi ve dünyayı aşmakta olan bir ilkeden bahsetmektedir. Ona göre kendinde olan güzel ideası öncesiz-sonrasız bir ad, kendisini kavrayan aklın dışında kalan katışıksız saf formdur.⁷⁵

Platon'da bütün şeyler Güzel'in kendisinden pay alır ve bundan dolayı da güzeldirler. Bir şeyi güzel yapan tek şey güzelin kendisinin ondaki varlığı veya onun bu ilişki artık ne ise tamamen Güzelin kendisinden pay almasıdır.⁷⁶

Platon'un iyi ideasını, idealar dünyasının yani kavranan gerçek dünyanın tek bir değeri yapmıştır. Platon, Devlet'de insan ideayı kolay kolay göremez. Görebilmek için ise dünyada iyi ve güzele dair ne varsa, hepsinin ideadan geldiğini anlamış olması gerekir. Tek başına bir iyiden doğaniyi ve güzel kavramları Platon felsefesinin tamamı içerisinde aynı değerler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Çünkü en yüksek ahlaksal amaç olan iyi ve aynı zamanda güzel, sadece duysal dünyadan koparak, erdem ve bilgi ile karşılaşabileceğimiz idealar dünyasını görmekle sağlanabilir.

Platon, gerçek olan (ideal olan, kendinde olan) güzeli, bu yaşamda gördüğümüz nesnelerin oluşturduğu güzelliklerden ibaret olmadığını düşünerek, asıl gerçek olanı idealar dünyasında bulmaya çalışmıştır. *“Kendilerini ağızımızdan hiç düşürmediğimiz bu nesneler, bir Güzel, bir iyi ve bu türden tüm gerçeklikler varoluyor ve duyu algılarımızın içeriklerini ona göre sınıflıyor, bununla da daha önce bize ait olanı anımsıyor ve bu duyu verilerini söz konusu gerçeklikle karşılaştırıyorsa, ruhlarımızın da bu gerçekliklerden, daha az olamamak üzere, biz doğmazdan önce var olması gerekir”.*⁷⁷ Maddi (görüntü) dünyada, maddi dünyanın nesnel varlığında estetik bir gerçek bulamadığından dolayı, Platon'un açıklamaya çalıştığı şey nesnel olmayan, maddenin ötesinde olan bir güzelliştir, bir idea'dır.

⁷⁵ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, s.108.

⁷⁶ Tamer Kavuran-Bayram Dede, *Platon ve Aristoteles'in Sanat Estetiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları*, Sanat Dergisi, sayı23, s.57., 2013, s.47-64.

⁷⁷ Platon, *Phaidon*, s.54.

Platon'a göre iki dünya vardır: biri duyular dünya yani maddeler dünyası, bir diğeri de akıl dünyası yani idealar dünyasıdır. Duyularımızla algıladığımız, gelip geçici çokluk dünyası, yanılgıdan ibarettir. Algıladığımız cisimler büyük veya küçük olabilirler; küçük büyüyebilir, büyük küçülebilir. Bunlar görüntülerden başka bir şey değildir. Gerçek olan yalnız başına Büyük ve Küçük kavramlarıdır. Kavramlar tektir ve asla değişmezler. Bir tarafta değişen şeyler, bir tarafta ise tek ve gerçek olan kavramlar vardır. Aldatıcı olan bu duysal dünyanın üzerinde, aşama sıralarına göre yer alan, İdealardan ibaret, sadece akılla kavranabilen bir dünya daha vardır ki, en üstte, yetkinlikte en yüksek olan kavramların en genelidir bu kavram. Kavram, İyi fikridir. Çünkü canlı ve cansız varlıklar, İyiyle birleştikleri oranda varlardır; yetkinlik varlığın nedenidir, en yüksek iyi iyiliktir ve en üstün iyi de en üstün olan güzelliştir.

Akılsal dünyanın tamamıyla İdealar dünyası olduğunu biliyoruz. Bu dünyanın en yüksek düzeyi olan saf akıl dünyasını Platon İyi İdeasına, görünen dünyada Güneş'in karşılığı olan bir şeye eşdeğer sayar. Biz görünen maddeler dünyasında nasıl Güneş'e bakamıyorsak, Güneş'i göremiyorsak, ama ancak Güneş sebebiyle somut nesneleri görebiliyorsak, Güneş onlara görünürlüklerini sağlayabiliyorsa, İdealar dünyasında da biz en yüksek İdea olan İyi İdeasını göremeyiz, ona bakamayız, ancak onun sebebiyle akılsal olan şeyleri, yani İdeaları akılsal olarak görebiliriz. Görünen dünyada göz ne ise ve görünen nesneler için de Güneş ne ise, kavradığımız dünyada düşünce ve düşünülen şeyler için de İyi ancak odur. Yani maddelere gerçekliğini verebilen, akla da bilme gücünü verebilen, tam manasıyla İyi İdeası'dır, düşüncesidir. Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı İyi İdeası'dır. Bilim ve gerçek her ne kadar güzel olsalar da, İyi İdeası bilim ve gerçeklerden ayrıdır ve onların çok çok üzerindedir. Görülebilen dünyada ışığın ve gözün Güneş'le yakınlığını düşünmek doğrudur, fakat onları Güneş saymak ne kadar yanlışsa, akılsal dünyada da bilim ve gerçeği iyiye yakın saymak doğrudur, fakat onları iyyinin kendisi yerine koymak bir o kadar doğru değildir. Bu anlamda İyi bir varlık bile olamaz. O varlıktan çok daha kapsamlı, çok daha parlak ve çok daha güçlü bir şeydir.⁷⁸ O zaman kendinde ve kendi başına güzel olan bir Güzelin ve bir İyyinin ve bir Büyüğün var olduğu benim öncülümdür. Öyle ki Güzelin kendisi yanında güzel olan başka şeyler varsa, o saf şekilde 'Güzel' in kendisinden pay aldığı için

---

⁷⁸ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2006, s.234-235.

güzelidir. Bir şeyin güzel olmasını sağlayan tek şey Güzelin kendisinin ondaki varlığı ya da Güzelin kendisinden pay almasıdır.⁷⁹

Görüldüğü üzere burada Platon'un Phaidon adlı diyalogunda söylediği şeyler daha da netleşmiştir. Buna göre İdealar Kuramı veya akılsal gerçekliklerin kabulü, duyuşal dünyanın anlaşılması ve açıklanması için zorunlu bir durumdur. Çünkü duyuşal dünyada var olan şeyler İdealar dünyasının birer yansıması, birer kopyasıdır. Fakat İdealar dünyasının kendisi de bir varsayımdan ibarettir. İdealar dünyasının kendisini matematikçinin kullandığı türden bir olasılık olmaktan çıkarması için bu olasılığın da üzerinde kendisi hiçbir olasılık içermeyen ve var olan her şeyin ilkesi olan bir ilke'yi kabul etmesi gerekir. Nasıl ki maddesel dünya, açıklamasını İdealar dünyasından alıyorsa İdealar da varlıklarının kesinliğini, dayandığı ilkesini İyi İdeası'ndan alabileceklerdir. Bizler İdealarsayesinde, yani akılsal olan kavramlar veya gerçekler sayesinde maddeler dünyasını görürüz. Ama İyi İdeası sebebiyle de akılsal olan kavramları ve gerçekleri görürüz. Evet, İdeaların varlığını kabul etmek, bir varsayımdan ibarettir. Fakat İyi İdeası'nın varlığı, en büyük varsayımdır, Platon'un sözlerinden anlaşıldığı gibi İyi İdeası bir varsayımdan daha fazla bir şeydir: Daha önce de söylenildiği gibi İyi İdeası Varlık'tır, Varlık'ın İyi olduğuna inanmaktır veya İyi İdeası Varlık'tan ve Gerçek'ten daha fazla olan, daha parlak olan, daha güçlü olan bir şeyden ibarettir. Ancak ister en büyük varsayım, ister en yüksek kesin bir ilke olsun, İyi İdeası 'kayıtsız, şartsız olandır, mutlak kesin olandır, açıklanmaya ihtiyaç göstermeyen şeydir.' Tek kelime ile İyi İdeası, bütün tektanrıci dinlerin her şeyi olan, yani 'varlığın, hayatın, hakikatin, gerçeğin kendisinden kaynaklandığını veya ta 'kendisi' olduğunu söylen Tanrı'dan başkası değildir.⁸⁰

Platon'un estetiği genel felsefesinin bir açıklamasıdır. İnsanın bütün bilgilerini kavramlarla elde edebileceğini ve bu kavramların bizim içimizdeki (içkin-transandantel) bireyüstü bir dünyadan geldiğini, insan doğduğundan beri bu kavramların hep bizim içimizde olduğunu düşünmektedir. İçinde yaşadığımız dünya aşkın bir dünyadır, ideal dünyanın bir kopyasından ibarettir. İdeal dünya olumlu anlamlarla dile getirdiğimiz doğruluk, iyilik, güzellik ve adalet gibi değerleri içerisinde taşır. Kavramlar önce idealar dünyasında yaşamaktadır, bu Tanrı'nın katıdır. Daha sonra bedene yerleşmiştir. İşte bundan dolayı, kavramlar, insanın iç dünyasından tamamen farklı, üst bir olgudan ibarettir. Bunlar metafizik dünyadan bize gelirken anlatamadığımız, kavrayamadığımız çelişkilerdir sadece. Herkes çocuğunu güzel bulmaktadır

⁷⁹ Platon, *Phaidon*, s.106-107.

⁸⁰ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2006, s.234-235-236.

ama anlatılması zordur hatta mümkün değildir. Bu çelişkiye rağmen Platon, bir sistem geliştirerek güzeli daha anlaşılır bir duruma getirmiştir. İdealar dünyasından gelen bir kavram olarak güzeli dile getiren Platon, öncesinde bu durumu kabul ettiği için güzeli araştırmıştır.⁸¹

Maddeler dünyası içerisinde de iyi ve güzel bulunmaktadır; bunlar, daha önce söylediğimiz gibi idealar dünyasında var olan, kendiliğinden iyi ve güzelle ilişkilidir. Gördüğümüz iyi ve güzel, duyularla algılanır; idea olan iyi ve güzel ise duyularla algılanmaz sadece kavranır. O zaman burada güzelliğin iki boyutu ile karşılaşmaktayız: Birincisi kendiliğinden güzel (auto tokalon-kala kath auta) olan, yani güzel ideası; ikincisi ise güzelin görünen dünyadaki yansıması ki bu, tek tek güzel (pros ti kala) nesnelerden ibarettir. Kendiliğinden güzel olan, kavranan, kavrama dayalı olan güzeldir yani güzel ideasıdır ki artık burada bir güzellik metafiziği vardır; tek tek güzel olan nesneler ise duyularla algılandığı için kişilere göredir, yani burada rölâivist, göreceli bir güzellik felsefesi söz konusudur. Güzellik ideası asla değişmez, hep aynıdır; tek tek nesnelerdeki güzellik ise duyularımızın algısına bağlı olarak algılara göre değişiklik gösterir. Nitekim hepimizin güzellik anlayışı birbirinden farklıdır. Buradaki farklılık güzele konu olan nesneden dolayı değildir, tamamen öznen kaynaklanmaktadır. Oysaki idealar dünyasındaki güzellik, hiçbir zaman değişkenlik göstermez. Nitekim bu güzellik, mutlakdır. Algıya dayalı bir durum söz konusu değildir, her türlü güzelliğin ana kaynağıdır; bütün güzelliklerin en seviyesinde var olur.⁸²

Platon'a göre var olan şeylerin aslını yaratan Tanrı'dan başkası değildir. Yani ideaların bulunduğu yer tamamen gerçeklerin dünyasıdır. Sanatçı, Tanrı'nın yarattığının taklitçisinden başka bir şey değildir. Hatta sanatçı çoğu zaman ikinci el çoğu zaman da üçüncü el yansıtmacı, taklitçidir. Örneğin, bir mimar kafasında tasarladığı evi yapar, yani ideasını taklit eder. Ressamsa bu evin resmini çizdiğinde üçüncü el taklidini gerçekleştirmiş olur. Bu şu demek oluyor: Sanat bir mimesistir. Mimesis, Türkçede taklit olarak ifade edilmiş olsa da aslında 'ayna gibi yansıtma' anlamına gelir. İyi sanat demek taklit ettiğini birebir yansıtabilmesi demektir. Bugün de 'sanat gerçeği yansıtır' ifadesi bu durumdan dolayı kaynaklanır. Sanatı farklı kılan durum gerçeğin ifade ediliş biçimidir. Picasso'nun çizdiği kadın portresinin, kimse erkek bir model olmasını iddia edemez. Çünkü kadın gerçeğini yansıtmaktadır. Burada farklı olan şey yansıtmanın şeklidir. Biçim farklıdır fakat yansıtılan şey gerçektir. Mimesis, ne kadar iyi taklitte bulunursa bulunsun yine de Tanrı'nın vermiş

⁸¹ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.86.

⁸² Ömer Özden, *Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışı*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:17, ss.67-98, 2002, s.81.

olduğu kavramı, yani mükemmelliği yansıtması mümkün değildir. Sonuçta olarak da sadece bir benzetme olarak kalır. Bu konuyu Berna Moran: ‘Sanat eserleri hiçbir zaman gerçekliği yansıtamaz, bizi hakikate götüremez; tam aksine gerekten uzaklaştırır bizi. Asıl gerçekliği değil de görülen yüzeysel gerçekliği taklit eden sanatçı, hakikatten uzaklaşan bir kişidir. İnsanın ereği idealara yönelmek olmalıdır, oysa sanatçı bizi her zaman ters yola götürür’ şeklinde dile getirmektedir.⁸³

Fotoğraf 1: Raffaello'nun XVI, YY'da Yapmış Olduğu Atina Mektebi Adlı Tablosu

Yukarıdaki Raffaello'nun XVI, yy da yapmış olduğu Atina Mektebi adlı tablosunda Platon, işaret parmağını havaya kaldırarak gerçek olanın sadece idealar olduğunu dile getirir. Resimde görüldüğü gibi Aristoteles ise elini ileri doğru uzatarak hocasının tam tersine gerçek olanın sadece görüngüler dünyası olduğunu ifade eder. (Foto-1).

Platon bedenimizin zor olan yönetiminden, sıkıcı havasından kurtulup ideaların ışıltılı, görkemli haline erişmeye çalışmış, dağılmış, yok olmuş, özlem duyulan akli yeniden toparlayıp kendisince akla onurlu kimliğini geri iletmıştır. Platon, idealar düşüncesinde akli ve gerçekliği kabul eder. Kendisini duyuları ve akli arasındaki savaşın tanığı yapmak istemiştir. İdea olarak dile getirilen kavramların özellikleri nedir? Platon'a göre İdealar yaratılmamıştır, yok olamazlar, değişmezler, hep kendileriyle aynıdır, parçalanamazlar bütünlerdir yok olamazlar ve biz ideaları sadece tensel hayatımızın içerisine hapsedilmiş sönük ışığını, kazıyarak ışıltılı gerçeklere ulaşabiliriz. Bu gerçekler sadece insandaki en büyük yetenek, veri olan akılla kavranabilir. Akılla beraber tanrısal olana, yani her şeyin ilk formuna, biçimine yani idealara ulaşabiliriz. Platon, aklın sürekli değişen duyular karşısında değişmeyen, aynı

⁸³ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.88-89.

kalan şey olduğunu ifade ederken; Aristoteles ise sadece duyuların kişiyi gerçeğe ulaştırabileceğidile getirmiştir. Duyuların kişiye bazı şeyleri öğrettiğini, eğittiğini ve dış dünya hakkında kesin bilgiler sağladığını söylemiştir.⁸⁴

Platon'u İdealar Dünyasına götüren sebeplerden birisi Sokrates'in etkisidir, Sokrates'in ahlâkî kavramlarında İdealar Düşüncesi'nin başlangıcını görmek olasıdır. Bunun dolayı da Platon'un Sokrates'in etkisi altında yazdığı ilk gençlik diyaloglarını bu açıdan inceleyebiliriz.

Bu ilk diyaloglarda işlenen konular şu şekildedir: cesareti ele alan Lakhes, dindarlığı ele alan Euthyphron, ölçülülüğü ele alan Kharmides ve konusu güzellik olan Büyük Hippias diyaloglarıdır. Bu diyalogların ana problematiği ahlâkî değerlerin açıklamalarını ortaya koymaktır. Problem cesaretin, dindarlığın, ölçülülüğün veya adaletin, güzelliğin ne olduğu problemidir. Bu problemlerin içerisinde başlangıçtan itibaren İdealar Kuramı düşüncesinin örtük olarak oluştuğunu görmekteyiz. Çünkü Sokrates bu konuşmalarda cesur insanın kim olduğunu veya güzel kadının kim olduğunu sormamaktadır. Onun sormuş olduğu güzel bir kadına güzel bir kadın dememizin temelinde yatan, cesur bir insanı cesur bir İnsan olarak nitelendirmemizin temelinde olan şeyin ne olduğu problemidir. Çünkü Sokrates güzel ifadesini sadece bir insan için kullanmamıştır, birden fazla insan, hatta doğal varlıklar, örneğin bir at, kaplan veya doğal bir manzara vb. şeyler hakkında kullanmıştır.⁸⁵

Platon İdealar düşüncesi olarak yukarıdaki düşüncelerle yetinmez. İlk diyaloglarından itibaren özel erdemlerin İdealarından, bütün iyi şeyleri iyi yapan ve onlara iyi dememizin sebebi olan bir iyi İdeasından veya kendinde İyiden bahsetmesiyle beraber bütün güzel şeylerin kendisinden pay aldığını düşündüğü, güzel şeyleri güzel yapan bir güzellik İdeasından veya kendinde olan güzeli de ifade etmektedir. Bu şekilde Platon'un İdealar dünyası olarak sadece ahlâkî değerleri kabul etmediğini, estetik değerleri de kabul ettiğini anlayabiliriz.

Şölen'de Phaidros ve Agathon arasında geçen diyalogda şunlar söylenilmektedir: Sevgi Tanrısı doğunca, Tanrılar ve insanlar arasında da güzel şeylerin sevgisiyle hep iyi şeyler doğmuştur. İlk önce sevginin kendisi her şeyden güzel ve her şeyden daha iyidir, sonra da başkaları için daha daha başka güzelliklerin kaynağıdır.⁸⁶ Sevgi Tanrısı her zaman güzelin ve iyinin peşindedir.

⁸⁴ Tamer Kavuran-Bayram Dede, *Platon ve Aristoteles'in Sanat Estetiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları*, s.50.

⁸⁵ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, s.244-245.

⁸⁶ Platon, *Şölen-Dostluk*, Özgün Adı: Symposium-Lysis, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.37.

Platon olgunluk döneminde güzel'i çok daha geniş manasıyla kavramaya çalışmıştır. Bu çaba içerisinde güzelliğin gerçek olarak belirmiş olması, özellikle Şölen diyalogunun ana konusunu oluşturmaktadır. Fakat Şölen diyalogu tek başına güzellikten bahsetmez. Eros ile beraber güzellikten konu açar. Öyle ki hiçbir şeyin insanı sevgi kadar güzel yaşatmadığı dile getirilir Şölende. Şölen'de güzelliği kavramak için öncelikle yol olarak erosa gidilir. Güzelliğin ne olduğu problemi, zorunlu olarak eros'tan başlar, çünkü güzellik, Eros kavramının sayesinde anlaşılabilir. O zaman ilk olarak eros nedir? sorusu dile getirilmelidir. Eros, güzel olana kavuşmaktır, onda doğurmak, yaratma eylemini gerçekleştirebilmektir. Sevgi Tanrısı doğunca, Tanrılar arasında da insanlar arasında da güzel olan şeylerin sevgisiyle hep iyi şeyler doğmuştur. O yüzden ilk önce sevginin kendisi her şeyden güzel, her şeyden iyidir daha sonra da başkaları için başka güzelliklerin iyiliklerin kaynağıdır.⁸⁷ Güzel-olanda yaratmak eylemine ulaşma isteği, aynı oranda ölümsüzlüğe duyulan derin bir istektir. Birisibeden yoluyla güzel olana kavuşmaktır, onda doğurmak ve yaratmaya varabilmektir. Bu istek sadece kadınlara yöneliktir ve güzel-olanda yaratma eylemi gerçekleşince, çocuklar halinde amaca ulaşılmış olur. Eros, güzelde yaratmanın sonunda meydana gelen çocuklarla beraber ölümsüzlüğe karşı ilk adımını atar. Beden yoluyla ölümsüzlüğe ulaşmanın dışında bir yol daha vardır ki bu da ruh yoluyla ölümsüzlüğe ulaşmak isteğidir. Burada eros, gençlere, delikanlıları yönelerek onların yetiştirilmesi, eğitilmesi amacını taşır. Eros'un delikanlı ruhlara girmesi gerekirken, onlarda yaratma duygusunu oluşturmaya gerekir. Delikanlı ruhlarında doğurtulacak şey ise, erdemden başka bir şey değildir, erdem ise üstün yetilerdir. En güzel ve en üstün erdem yetilerse, devlet İdaresi ile ilgili olabilecek ölümlülük ve adalet gibi kavramsal idealar da erdem yetileridir. Bunlar sadece bireysel değildir, büyük organizma olan devleti de iyi ve güzel bir devlet yapacak güçte olan erdemlerdir. Çünkü devlet, bu şekilde bir eros'un belirlediği yurttaşlar tarafından oluşturulur ve bu erdemlerle idare edilirse, mutlu ve güzel bir devlet oluşur.

Olgunluk döneminde Platon, güzel ideasını bir töz olarak açıklamaktadır. Şölen diyalogunda karşılaştığımız güzel kavramına karşılık dile getirilen yeni kavram sevgidir. Sevgi, herkes için güzellikte ve iyilikte ana kaynaktır. Sevgi, iyiye sahip olabilme duygusudur. Sevgi, her şeyden daha güzeldir ve mutlaka daha iyidir. Sevgi bizim için iyi olanı ve mutluluğu ister. Sevgi demek güzele kavuşabilmek, onda doğurmaya ve üretmeye ulaşabilmektir. Bu ulaşım aynı zamanda ölümsüzlüğe karşı duyulan özlemdir. Ölümsüzlüğe kavuşabilmek ya beden ya

---

⁸⁷ Platon, *Şölen-Dostluk*, s.37.

da ruh aracılığıyla olabilmektedir. Güzel bedenlere ve kadınlara yönelen insanlar aynı zamanda doğan çocuklarıyla beraber ölümsüzlüğe de kavuşmuş olurlar.

O zaman Güzel, Eros'un kendisine yöneldiği şeydir, çirkinse, Eros'un kendisinden uzaklaştığı şeydir. Eros'un yöneleceği ilk şey, güzel bedenden başkası değildir. Sırlara isteğinince ermek isteyen kişilerin genç yaşlarında güzel bedenleri araması gerekir. Kişileri yola koyan şey, doğru yola koymuş ise, öncelikle sadece tek bir insanı sever ve ona söyleyebilecek güzel sözler bulur. Güzel bir beden göreceli olarak güzeldir. Fakat sürekli daha çok mükemmelliğe ulaşmak isteyen bir ruh için, bir başına olan tek bedenin güzelliği yetmez. Artık, bu olgunluğa ve yetkinliğe erişmiş olacak kimse, beden güzelliğini sevmenin de üzerine yükselecek ve ruh (can) güzelliğini daha çok sevecektir. “Bundan sonra yapacağı şey, beden güzelliğini can güzelliğinin altında hissetmesidir”⁸⁸ Değerli olan canın, bedendeki pırıltısı yok da olsa, kişinin sevgisini (eros) coşturmaya yetmelidir; ona kendisini verip, gençlerin yükselebilmesi için söyleyecek en güzel düşünceleri aramalıdır ve sonunda bulmalıdır da. Bu şekilde kişi, güzelliği yaşayış, davranış yollarında görecektir, her şeydeki güzelliğin aslında hep aynı güzellik ideası olduğunu fark edecektir ve bu şekilde beden güzelliğine kapılmamayı öğrenecektir. Ve daha sonra davranış, yaşayış yollarından bilimleri geçerek, onlardaki güzelliği de görecektir. Eros'un bu şekilde yücelttiği bir kişi için artık tek tek güzelliklerin bir önemi kalmaz ve sadece onunla yetinemez. O asıl güzelliğin kendisine yönelir ve sadece artık onu arar. Çünkü göreceli güzellikler artık küçümsenecek şeylerdir, bütün güzelliklerin üstünde güzel olan şeye karşı özlem vardır. Böyle bir kimse için artık ne beden güzelliğinin bir önemi ne de can güzelliğinin (ruh) bir önemi kalmıştır. Bu güzellik artık hep var, doğumsuz, ölümsüz, artmaz, eksilmez değişmez bir güzelliktir. Bir bakıma güzel, bir bakıma çirkin değil, bugün güzel, yarın çirkin değil, şuna göre güzel, buna göre çirkin değil, bir yerde güzel, bir yerde çirkin değil, kiminin gözünde güzel, kiminin gözünde çirkin değildir. Bir güzelliktir ki, kendini hiçbir şekilde bir yüzle, ayakla, bedene bağlı bir şekilde göstermeyecektir, ne bir söz olacaktır, ne bir bilgi, bir canlıda ya da belli bir varlıkta bulunmayacaktır, ne canlıda, ne yerde, ne gökte, hiçbir yerde, kendi vardır, kendinden vardır, kendisi ile hep bir örnek olarak kalacaktır. Bütün güzellikler sadece ondan pay alabilir; kendisi kendisine pay verdiklerinin parlayıp sönmeleri ile ne artar, ne eksilir, ne de bir değişikliğe uğrar. Bu şekilde olan bir güzellik, artık insani bir güzellik değildir, fakattanırsal bir güzelliktir.

---

⁸⁸ Platon, *Şölen-Dostluk*, s.54-55.

İdea olarak var olan güzelin özellikleri Şölen diyalogunda bu şekilde açıklanır. Burada güzel hiçbir şekilde bir tanıma sığmayacak olan tanrısal bir güzellikten başkası değildir. Güzel, burada, sadece bir estetik değer olmaktan çıkmıştır, bütün varlıklar ilgili bir temel değer olmuştur. Şölen diyalogunda konuşan Diotima şu şekilde düşüncelerini açıklamıştır: ‘Bu dünyanın güzelliklerinden başlamak gerekir, hiç durmadan ileri giderek yüce güzelliğe yükselip, bir güzel bedenden ikisine, ikisinden de bütün güzel bedenlere varıp, sonra da güzel bedenlerden güzel işlere ulaşarak, güzel işlerden güzel bilgilere giderek, güzel bilgilerden de sonunda bir tek bilgiye varılacaktır: Bu bilgi tek başına var olan tek başına güzelliğe varmaktan onun özünü tanımaktan başka bir şey olamaz.’⁸⁹

Eros'un amacı olan tek başına güzellik, yaşamın da amacıdır. Çünkü ancak tek bir güzelliğe erişen kişi ölümsüzlüğe ve aynı zamanda da mutluluğa erişebilir. Bu kavuşma anı, öyle yüce bir andır ki kişinin ‘önüne serilen geniş engin güzellik denizine karşı içi dolup taşar’.

Bu mutlak güzellik veya öz güzelliği, mekân ve zaman sınırlamasının ötesindedir. Bu yüzden onun bir cevher (ousia) olması gerekir. Salt güzellik, gerçekte cevherden başka bir şey olamaz. O, bütün yetkinlikleri kuşatır ve Eros akt'ının en son amacıdır. Eros'un amacı olan bu güzellik, mutlak güzellik (auto tokalon) aynı zamanda, yaşamın da amacıdır; çünkü, bu salt güzelliğe eren olan kişi, ölümsüzlüğe ve mutluluğa da erer.

Platon'un Sokratik döneminde sadece güzel tanımını yaparak kavramın elde etmek istediği güzellik burada, yani olgunluk döneminde ontolojik bir hakikat kazanır, bir töz veya cevher haline gelir. «Auto tokalon», yine bir idea'dır, fakat artık bu idea, lojik bir kavram değil, ontolojik bir tözdür. Bu şekilde Platon sonunda güzel'i Tanrı ile aynı kefe içerisine koyar. Güzel, artık estetik bir değer değildir, bütün varlıklarla, ilgili temel bir varlık, bir cevherdir. Güzel, bütün var olanları belirlemektedir; bununla beraber, bütün var olanlar da, bu mutlak güzellik'le beraber varoluşsal bir sevgi içerisindedirler. Olgunluk çağında Platon güzellik'i, sadece estetik bir kavram olarak değil, ontolojik bir temel varlık, bütün varlık dünyaları ile ilgili gerçek birtöz/cevher olarak belirler.

Eros bu salt güzelliğe yönlendiğinde ve bu güzellik de bütün mekân ve dışı bir gerçek, varlığın özü olduğuna göre, böylece Eros ile var oluşuna ulaşmış olan kişi, aynı zamanda gerçeğe ve varlığın hakikatine (aletheia) de ulaşacaktır. Kendi başına güzel'in bir cevher, bir gerçek olarak anlaşılmasının temelinde, onun aynı zamanda gerçek olarak kavranmış olduğu görüşü

---

⁸⁹ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.84.

de yer alacaktır. Salt güzelliği Eros ile anlayan kişi, aynı zamanda tek başına İyi'yi de bundan ötürü hakikati de anlayacaktır. Çünkü iyi ve güzel birdir; gerçek de varlığın gizlilikten kurtulmasıdır. Nesnelerin özüne ileten, cevherine götüren Eros, asıl amacına filozofta erişir; çünkü filozof, auto tokalon'u anlayan, bununla beraber yalnız öz güzelliği değil, aynı zamanda varlığın gerçeğini de kavrayan kişidir.⁹⁰

Platon Şölen'de bahsedilen 'güzellik'ten bahsederken; güzelliğin ne bir söz, ne bir bilgi olacağını, ne canlıda ne de yerde ya da gökte olacağını söyler. Güzellik, kendinde vardır, kendisiyle hep bir örnektir. Bütün güzellikler de bundan pay alacaklardır. Herhangi bir güzelliğin ondan pay alması, onda herhangi bir eksiklik ya da fazlalığa yol açması mümkün değildir.⁹¹

2.4. PLATON'UN YAŞLILIK DÖNEMİNDE GÜZELLİK KAVRAMI

Platon'un son dönemi, yaşlılık devridir. Bu dönemde Platon, idea'lar teorisini tehlikeye düşürmüş, pythagorasçılık'ın etkisi altına girmiştir. İdea, idea'lar metafizik'teki gerçekliğini kaybetmiş; daha çok sayı ve ölçü olarak anlaşılmaya başlamıştır. Platon'un geçmiş olduğu bu üç devrin her birinde güzel kavramı Platon'un ana problemi olmuştur. Bu üç devrin her birinde Platon'un güzel hakkındaki düşünceleri, idea'nın genel gelişimine uyarak değişmiştir. Bundan dolayı Sokratik dönemdeki güzel açıklaması ile, idea'lar metafizik döneminde dile getirilen güzel yorumlaması ve pythagorasçılığın etkili olduğu dönemdeki güzelin yorumlanması farklılık arz etmektedir. O zaman, Platon'da güzellik düşüncesini araştırarak bir çalışmanın kesin olarak Platon'da idea'nın gelişme aşamasını izlemesi gerekir. Biz de aynı yoldan gideceğiz. O zaman ilk sorumuz kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: Güzel kavramı, Platon'da nasıl belirlenmektedir?⁹²

Platon bu devirde sadece geometrik şekillerin güzel olduğunu dile getirmiştir, biçim güzelliği sayı ve sayıların orantısından doğan matematik bir güzellikten ibarettir ve bu durum düzeni, uyumu (harmony) dile getirir. Fakat burada bahsedilen biçim güzelliği, daha çok nesnelerin güzel olmasını sağlayan bir ilke olarak anlaşılmalıdır.

Platon'a göre, evrende bulunandüzen, doğadaki nesnelerin hepsinde tek tek görülebildiği gibi sanat yapıtlarında da kendisini gösterebilir. Güzelliği belirleyen şey de artık orantı ve

⁹⁰ İsmail Tunalı, *Estetik*, s.144-145

⁹¹ Cemal Güzel, *Platon'un Bilgi Görüşü*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, s.114.,2003, s.105-115.

⁹² İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.26.

simetriden başka bir şey değildir. Philebos diyalogunun bir kısmında Platon ‘Çünkü güzellik ve fazilet, ölçü ve oran içinde görünür.’ demektedir.⁹³ Bu şekilde bir orantı ile kurulan evren de düzenli olan, uyumlu olan ve olanaklı olan evrenlerin en güzelidir. Haz bir harmonidir; harmoninin bozulması demek acının ortaya çıkması demektir. O zaman, harmonisi ve düzeni olan duygu, hazzı oluşturur; düzensiz olan bir duygu ise deacıya sebep olur.

Platon'un yaşlılık devri Pythagorasçılığın etkisinde kaldığı ve matematiksel kavramların önem arz ettiği bir dönemdir. Güzel'i matematik olarak anlatmaya çalışan Platon, son döneminde fikirlerinin değişmesiyle, idea'lar teorisinin ontolojik kısmını yok etmiştir. Sonunda tamamen kaybolan ontolojik kısım yerini lojik-matematik olan kısma bırakmaya başlamıştır. Platon, Pythagorasçılıktan etkilendiği dönemde, kosmos'u ve kosmos içinde var olan varlıkları bir harmoni ve orantı içerisinde görmeye başlamıştır. İdea'lar kosmos'un yerini bir aritmetik kosmos hali alır.

Artık idea da idea'dan pay alan formların güzelliği de açıklamada zorunlu bir düşünüş şekli olarak ortada kalmamıştır. Formların güzelliğinin tamamı formel-geometrik olarak anlaşılmaktadır. Platon, güzel olan, sadece geometrik formlardır demektedir. Bu formların çevirmiş oldukları içerik değildir. Form güzelliği sayı ve sayıların oranlarından meydana gelen matematiksel bir güzelliştir, bu güzellik düzeni (taxis, ordo) ifade etmektedir. Bu düzen harmoniden başka bir şey değildir. Bu geometrik formların güzelliği zamandan mekândan aşkındır, zaman ve mekân içi bir güzellik değildir.

Form güzelliği, herhangi bir nesnenin güzelliği ile aynı değildir. Form güzelliği herhangi bir nesneyi güzel kılan durumdur. Formlar, bu şekilde bir durum olarak nesne üstüdürler. Güzellik; Platon'un yaşlılık döneminde, orantıdan, simetriden, doğru orandan başka bir şey olamaz (ordo ve taxis).⁹⁴

Varlık, orantı ve harmoni içerisinde bütün olarak algılanınca, bu bütün içerisinde var olan bütün nesneler de yine düzenli ve orantılı olarak algılanacaktır. O zaman güzel, orantıdan başka bir şey değildir. Timaios diyalogunda ‘Şimdi, iyi olan her şey güzeldir, güzel ise hiçbir şekilde orantısız bir durumdan doğru ve uygun nispetten yoksun değildir. O zaman şunu düşünmek gerekir: Bir canlının güzel olabilmesi için tam orantılı olması gerekir. Fakat bizler orantıları, ancak küçük şeylerde hissedip, o zaman hesaba katıyoruz, en önemli olan, en büyük şeylerde durumlarda ise, farkına bile varamıyoruz... Düşünmeyiz ki, kuvvetli olan ve her

⁹³ Platon, *Philebos*, s.112.

⁹⁴ İsmail Tunalı, *Estetik*, s.145.

bakımdan büyük olan bir ruh, çok zayıf, küçük bir tende var olursa, ya da durum, bunun tamamen tersi olursa, canlının bir bütün olarak güzel olması mümkün olmaz, çünkü orantıya sahip değildir, orantı olmadan ise olmaz, çünkü orantı her şeyin başında gelmektedir. Örneğin bir vücudun bacakları çok uzun olursa, ya da herhangi başka bir organı orantısız olursa, vücut sadece çirkin olmaz, aynı zamanda eğer bu organ diğer organlarla bir iş görüyor ise, vücut fazlasıyla yorulur.’⁹⁵Orantı bu şekilde ifade edilmektedir. Philebos diyalogunda da: ‘Her şeyde ölçü ve orantı erdemi ve güzelliği meydana getirmektedir.’ demektedir.⁹⁶

Güzellik, o zaman, orantıdan, doğru orantıdan başka bir şey olamaz. Bu düşünceye varış, pythagorasçılığın etkisiyle beraber Platon’un ulaşacağı son nokta olmuştur. Platon’da güzelin iyi olarak nitelendirilmesiyle başlayan serüven güzel ideasıyla devam ederken, erosla varlığını devam ettirmiştir daha sonra ise ölçü ve orantıda son bulmuştur. Platon’un incelediğimiz bu üç döneminin sonunda son bir kez daha Kalokagathia’sını inceleyerek Aristoteles’e giriş yapacağız.

2.5. PLATON’DA GÜZEL-İYİ KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (KALOKAGATHIA)

Antikçağ’dan bu zamana kadar güzel ve estetik ile ilgili düşünceler, bağımsız bir kavram olarak değil, felsefenin genel düşünceleri içersinde yer alınır. İlkçağ’da güzele dair düşünceler; daha çok ahlaki bir değer olan 'iyi' ve mantıksal bir değer olan 'doğru' kavramları ile eşdeğer düşünülmüş, daha sonraları ise 'iyi' kavramı güzel kavramına dönüşmüştür. İlkçağ düşünürlerinden Platon’da 'güzel' ve 'iyi' kavramları birlikte kıymet bulur.

Platon doğru, iyi ve güzel ya da bilim, ahlak ve sanat arasında net bir ayrım yapmamıştır.⁹⁷Antik Çağ’da bu konuyu Platon kadar genişdüşünen ve inceleyen başka bir düşünürle daha karşılaşmıyoruz.

Platon’un hayatının Sokratik dönem olarak yani ilk dönemolarak bilinen evresinde, “iyi” araştırması onu çeşitli belirtilerine rağmen iyinin birliğini tanımaya ulaştırdı. Platon’un amacı,

⁹⁵ Platon, *Timaios*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s.109-110.

⁹⁶ Platon, *Philebos*, s.112.

⁹⁷ G. Skibekk, N. Gölje, *Antik Yunandan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, Çeviren:Emrah Akbaş- Şule Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006, s.88.

iyiyi yahut mutluluğu elde etmektir.⁹⁸ Platon, güzel ile iyi arasındaki ilişkiyi her zaman devam ettirmiştir.

Güzellik kavramının, Platon'u dışarıda bırakması imkânsızdır. Hayatının bir bölümü olan çocukluğu ve gençliği mimari ve heykel sanatının şaheserleri arasında geçmiştir. Partenon henüz tamamlanmamıştır. Phidias'ın ve Praxiteles'in heykelleri güzelliğin üst noktasına ulaşmıştır. Resim, heykel sanatıyla yarışmaktadır. Edebiyat, ölümsüz eserler yaratmıştır. Otuz yıl önce ölen Aiskylos bütün parlaklığı ile yaşıyordu; Sofokles insanlığın mitik dramını, Euripides felsefi dramını, Aristophanes de siyasi komedyayı dile getirmiştir. Eflatun'un düşünce ve güzellik eğitimi, böyle bir dönemin mükemmel ortamı içerisinde geçmiştir. Şiiri, musiki, resim gibi sanatları öğrenmiştir. Özellikle şiirde büyük şeyler vaatetmekteydi. İşte bu sıralarda, yirmili yaşlarda, Sokrates'le karşılaşır ve onun en vefalı öğrencisi olur. Genç delikanlı felsefeye gönül verir ve şiiri ve musikiyi bir kenara bırakır. Bir akşamüstü bütün arkadaşlarını yemeğe davet eder, şafak sökünçeye kadar musiki nağmeleri arasında yenilir içilir ve Platon hızlı bir atakla bu zamana kadar yazmış olduğu bütün şiirlerini yanmakta olan odunların içine fırlatıp ve şiirle yolları ayrılır. Alevlerden kurtulabilen birkaç mısra onun çok iyi bir şair olduğunu gösterir.⁹⁹

Platon genel felsefesinde iyi belirlenirken, Sokrates'in düşüncesini aşar. Onun iyi anlayışı aslında sofistlerin düşüncelerine bir karşı çıkıştır.

Platon'un kendi döneminde değiştirmeye çalıştığı düşünce biçimi; Sofistlerin savunduğu faydacılığa, haz ve zevke dayanmakta olan düşünceleridir. Platon, bu düşüncenin karşısına 'iyi' kelimesiyle çıkar. Platon'a göre iyi, doğru ve erdemli bir hayatın olmazsa olmazıdır. Platon, hocası olan Sokrates'in düşüncelerinden yüksek miktarda etkilenir ve bu düşüncelerden faydalanır. Sokrates, iyi, güzel, doğru ve yararlı kavramlarını daima eşdeğer olarak kullanmıştır. Bu kavramların iyi İnsanlarda bulunabilen nitelikler olduğunu, bunları bilen ve uygulayan kimsenin ahlaklı ve erdemli olacağını düşünür. Bu ahlaki değerlerin kaynağı, insanın insan olmasından kaynaklanan, yapısı ve özüdür. Sokrates'in temel ilgi alanı insana ait olan değerlerdir. Platon'un ilk diyaloglarında işlediği konular genellikle Sokrates'in daha çok ahlakla ilgili olarak öne sürdüğü düşünceleridir.¹⁰⁰ (Platon'un öz-güzellik düşüncesinde güzele erişmek, insanı hem erdemli yapar, hem de asıl var olan gerçeğe

⁹⁸ Bayram Ali Çetinkaya, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010, s.158-160.

⁹⁹ Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.1.

¹⁰⁰ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kavramlar*, s.75.

ulaşını destekler. Platon'un metafiziksel bir yaklaşımla ele aldığı güzel, sıradan bir insanın ulaşacağı güzelden ziyade, d ş nebiyen ve eleştirebiyen bir insanın ulaşacağı bir güzeldir.

Platon  ncesi felsefe için güzel nedir? (ti esti tokalon?) sorusunu düşünmek mümkün değildir. Antikite'de bu soruyu temel bir felsefe sorusu olarak ifade eden kişi ilk kez Platon olmuştur. Yalnız, Platon yaşamış olduğu birkaç düşünce dönemi içerisinde, bu soruyu birbirinden farklı şekillerde     lemiştir.     g zellik sorusu Platon'at m yaşamı boyunca eşlik eden bir ana problem olmuştur. Ve Platon yaşadığı her düşünce döneminde bu soruyu en baştan ele alarak, onunla hesaplaşmış ve onu her seferinde yeniden anlamlandırmıştır.

Bunun belirli bir nedene hâkimdir: Platon felsefesinde güzel, önemli bir şeydir. Bundan  t r  Platon'a doğal olarak "estetik'in babası" unvanı verilmiştir.

Platon felsefesi üç aşamada kendisini göstermektedir: Birinci aşama Sokratik dönem, mantıksal-kavramlar dönemi, ikinci aşama, ontolojik dönem ve     nc  son dönem de yaşlılık dönemi'dir. Bu üç dönemin her birinde Platon'un güzel hakkındaki düşünceleri, idea'nın genel durumuna göre değişir. Bundan dolayı, Sokratik dönemdeki güzel yorumlaması ile, idea'lar metafizik'inin hâkim olduğu dönemdeki güzel yorumlaması ve Pythagorasçılığın etkili olduğu yaşlılık dönemindeki güzel yorumlamaları epey farklıdır.

Platon ilk dönemde, hocası Sokrates'in derin etkisi altındadır. Bu döneme bundan ötürü Sokratik devir denir. Bu dönemin ve bu dönemde yazılan Sokratik diyalogların özelliği, onların kavram etrafında dönmeleridir. Bu dönemde araştırılan şey, idea'nın kendisidir, ama idea, henüz mantıksal belirlemenin dışına çıkıp varlıkbilimsel bir karakter haline gelmemiştir. Bu gençlik döneminde Platon, erdemin, cesaretin, güzelin ne olduğunu araştırır, fakat bu araştırmalar sadece mantık alanında bulunur.

2.6. ARİSTOTELES'TE İYİ VE G ZELKAVRAMLARI

Felsefi bir ahlakla ilk kez Antik Yunan'da karşılaşıyoruz. Fakat eski Grek ahlakının gerçek niteliği, onun da dinlerin ahlağı gibi amaç besleyen, eudaimonist (mutluluk)olmasıdır. Aristoteles de, insanın ereğinin mutluluk olduğunu söyler, ona göre bütün insanların mutluluk aradıkları bir gerçekliktir; ancak mutluluğun ne olduğuna dair sorunun üzerinde herhangi bir birleşme yoktur, diye durumu eleştirir.¹⁰¹

¹⁰¹Takiyettin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.264.

Aristoteles'in Etik alanındaki en önemli eseri olarak kabul edilen Nikomashos'a Etik'ini, mutluluğun gerçek tabiatıyla ilgili bir incelemeye ve mutluluğun, akıl ve erdem gibi temel kavramlarıyla ilgili bir inceleme üzerine kurar. İnsanın ulaşmak istediği son amacı olarak eudaimonia'nın, en yüksek iyi için gerekli tüm ölçütleri sağlaması gerekmektedir. Aristo'ya göre, insanın kendini gerçekleştirmesinin sonucunda yaşanan mutluluk, tüm insanların her şeyden fazla peşine düştükleri bir amaçtır.¹⁰² Aristo'ya göre en yüksek mutluluk, bilgenin düşünce (nazar) faaliyetiyle hissettiği mutluluktur.

Eylemin gerçekleşmesine yönelik olan amaç, insani varlığın bir telos'u (ereği) olarak düşünülür. Aristoteles olmak üzere pek çok ahlak görüşünde ise buna verilen ad erdemdir.

Aristoteles ahlâk öğretilerinde, yüksek derecede hocası Platon'u takip etmektedir. Demek ki, Aristoteles'in de öğretisi erekselci (finalist) ve rasyonalist bir öğretilerdir.¹⁰³ Aristoteles estetiğinin temel problemi, güzelin, iyi ya da yararlı ile olan ilişkilerinin incelenmesidir. Çünkü Aristo'ya göre ahlaksal olan güzel, iyinin bir estetiğidir. İyi, "kozmik" (amaçsal nedene bağlı olarak belirlenmiş, ayaltı ve ayüstü dünyasında geçerli olan), "pratik" (insan eylemi, istenci, çabası ve etkinliği ile belirlenir) ve "yarara" dayalıdır. Metafiziğinde söylenildiği gibi, doğada ve sanatta üretilen her şeyin tek amacı 'İyi'dir. Çünkü 'iyi' bütün devinimler aracılığıyla gerçekleşen nedendir. Doğa da sanatın kendisi olan kendi amacını izler. Kendinde iyi, kozmik iyi kavramı ilk evre olup evrenin kurucu parçalarının bütünü ona bağlanmışlardır; evren de bundan dolayı "iyi işlenmiş bir dram", bir uyum ve bir kozmos olarak algılanabilir. Aristo'ya göre, eylemde kendini bulan şey pratik İyi'dir: "Arzulanmış olan, başka şey için değil, kendi içindir." Bir egoist, iyi ve güzel için davranan değil, sadece fayda için davranan kimsedir; çünkü fayda kişi için iyidir, oysa güzel, kendinde iyidir (*Retorik*). Moral eylem gerçekten anlama yeteneğinin sonucuna bağlıdır ve bizim moral etkinliğimiz yarar alanı içinde yıkanıp durmaktadır. Fark edildiği gibi, bireysellik ve haz kavramları, Aristoteles'in ahlakında estetiği yeniden inşa ederler. Çıkar sahibi olmayan eylem olarak 'erdem' iyi ve güzeldir; 'erdem' bireylerde kendini bireyselleştirir; bu noktada da bireyler ahlaklıdır, kendinde olan eylemleri de güzeldir. İyi, estetik olabilir; bu yüzden 'İyi'nin ve "güzel"in içeriği aynı olur; amaformları farklı, bakış açıları farklıdır. Bu noktada

¹⁰² Bayram Ali Çetinkaya, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s.206.

¹⁰³ Özlem Doğan, *Etik-Ahlak Felsefesi*, s.50.

güzel seyredilendir (temaşa edilen), seyredilir; iyi ise davranılır. Çünkü iyi, köklü bir amaçtır, güzel ise sonu olmayan bir amaçlılıktır.¹⁰⁴

Aristoteles'e göre "İyi, her şeyin yöneldiği amaçtır." Ahlaklı olmak bazı eylemleri kendilerinde iyi oldukları için yapmak değil, bizi "insan için iyi olan" şeye yaklaştırdığı için kabul edip yapmaktır. Yani, Aristoteles, ahlakta iyiyi insan için iyi olan şeyle sınırlamaktadır: "insan için iyi olan şey, ruhun iyilikle uyum içinde olan işlevidir."¹⁰⁵ Bütün yapılanların bir ereği var ise, bu yapılanlar iyi olur; erekleri daha fazlaysa, iyi bunlar olur. Aristoteles, insanın işinin belli bir yaşam olduğunu, bu yaşamın da ruhun akla uygun işleviolduğunu ve erdemlerin bu şekilde oluştuğunu; erdemli insana yakışanın her şeyi iyi ve güzel bir biçimde yapması olduğunu; her şeyin ise kendine özgü erdeme göre iyi yapılırsa, iyi gerçekleştirilmiş olduğunu ileri sürer.¹⁰⁶ İyi, genel ve doğru olarak istenen şeydir, her bir kişinin isteği ise ona göre iyi görünen şeydir. Her kişinin durumuna göre güzel ve hoş olan şeyler vardır. Erdemli olan kişiler hoş olanı iyi diye tercih edip, acıdan da kötü diye kaçarlar. Bir kişi eğer iyi yargıyı gerçekleştirip gerçekten iyi olanı tercih ederse, görme gücü ile olduğu gibi, bu şekilde doğmuş olmalıdır; yetenekli olan insan doğuştan iyiyi isteme gücünün bulunduğu insandır; çünkü bu durum, en önemli ve en güzel şeydir, başkasından ne alınabilir ne de öğrenilebilir, doğuştan sahip olunacak bir şeydir. Tam ve gerçek manada yeteneklilik bu bakımdan iyi ve güzel bir doğal yapıya sahip olmaktır.¹⁰⁷

Aristoteles, içi beşeri gerçeklikle (somut insanlarla) doldurulamayan bu "iyi idesi" nin içinin boş olduğunu söyleyerek Sokrates ve Platon'un ahlak anlayışının gerçek hayatta bir işe yaramayacağını dile getirmiştir. Aristoteles'e göre, pratik hayatta ahlakın yönünü belirleyen şey, "evrensel iyi idesi" değildir, "insan için iyi"dir.¹⁰⁸

Aristoteles, bütün insan eylemlerinin amacının iyi olduğunu, her eylemin ise bir iyiye yöneldiğini dile getiriyor. Bu şekilde birden fazla değerler çokluğu ortaya çıkıyor. Fakat her varlık basamağının kendine has en yüksek iyisi vardır. Nikomakhos'a Etik'te Aristoteles bunu şu şekilde dile getirmektedir: İyinin, ortak olan bir geneli bulunmadığı için bir ve tek olmadığı

¹⁰⁴ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramlar*, s.122.

¹⁰⁵ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.26.

¹⁰⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s.18.

¹⁰⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s.52-55.

¹⁰⁸ Lokman Çilingir, *Ahlak Felsefesi Yazıları*, s.17.

kesindir; yoksa iyi bütün kategoriler bakımında değil de tek bir kategori bakımından dile getirilirdi.¹⁰⁹

Ahlakın, Sokrates ve Platon tarafından "insanın dışında" aranması gibi zıt eğilimlerin yanında Aristoteles'in "aynı anda hem insanın içinde hem de dışında" şeklinde üçüncü bir yaklaşımı görmekteyiz. Burada Aristoteles farklı bir formül düşünürken Sokrates ve Platon'un ideal dünyasına geri dönmeyi düşünmektense doğrudan insanın içinde yer aldığı geleneği, devleti (polis) ve bu ikisini yönlendiren "ethos" (ahlaki değer) kavramını tercih etmektedir. Yani Aristoteles ahlakın kaynağını soruştururken, "insanın dışında fakat geleneğin, tarihin, devletin ve bütün bunların ortak ruhunu gösteren ve onlara hedef olan ethos'un varlığını düşünmektedir. Yalnız burada Aristoteles'in seküler anlamda bir ahlakı kabul ettiği düşünülmemelidir. Nitekim Aristoteles için her polis yani devlet kaçınılmaz bir şekilde tanrılara sahiptir. O zaman Aristoteles'in söylediği şey şudur: İnsan hayatının gerçek olarak içinde yer aldığı gelenek, devlet ve ethos'un dışında kalan ahlaki ilkelerin entelektüel veya ontolojik kaynağını bulma ve bu şekilde tüm ahlaki koşulları açık bir şekilde "temellendirme" öğretisi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durumda ateşin her yerde yakıcı olması gibi, bir toplum için iyi olan şeyin, bir başka toplum için de iyi olabileceğini düşünmek mümkün değildir. Her toplum ve bu toplum içinde var olan her insan içinde yaşadığı farklı şartlar içerisinde "iyi"nin ne olduğunu sürekli olarak araştırarak kendini gerçekleştirmek zorundadır. Sonuç olarak ahlaken neyin iyi veya neyin kötü olduğu tüm zamanlar için geçerli olacak şekilde bir kesin bilgiolamaz. Bu durum, insan varlığının zaman ve mekânla olan değişken ilişkisinden kaynaklıdır. Artık ne insan aklının ahlaki kuralları üst noktadan hareketle sorgulaması yani ahlak-dışı bir alanda kendisini görmesi ne de ahlak kurallarının insan aklının üzerinde kayıtsız-şartsız bir yükümlülüğü söz konusu değildir.

Başka bir deyişle ahlak ilkeleri yalnızca insan aklına içerisinde bulunduğu ortamda neyin ahlaken iyi veya neyin ahlaken kötü olduğunu öğrenmesinde yardımcı olur. O zaman aklın sorumluluğu, elde var olan ahlak ilkelerini "kayıtsız-şartsız" mevcut duruma uyarlamak değil, mevcut ortamın ahlaken bizden istediği şeyi öğrenmektir. Ahlak, elde hazır kurallara itaat sorunu değil, "pratik ahlaki aklı çalıştırarak doğru olanı görebilme" sorunudur.¹¹⁰

Aristoteles burada ahlakın kaynağının insanın hem içinde hem de dışında olduğunu söylerken ahlaki iyi ve doğruyu "elde hazır" bir şey olmaktan çıkarmıştır. Ahlak sürekli soruşturulması

¹⁰⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s.14.

¹¹⁰ Lokman Çilingir, *Ahlak Felsefesi Yazıları*, s.20-21.

gereken bir şeydir. Aristo'nun ahlak için "insan için iyi" olanla sınırlı olduğunu söylemesinin nedeni de budur: İnsan ahlaki düşünme ve çabalama süreci içinde iyiyi elde etmesi veya gerçekleştirmesisonucunda ortaya çıkan iyi, hiçbir şekilde Sokrates, Platon veya Kant'ın anladığı üzere "kayıtsız-şartsız iyi" olan değildir. İyi, her daim zamanın içerisinde bulunan ortamla ve insanın zamansal varlığıyla ilgili olan sınırlı bir iyidir. Bu şekilde ahlak, açık bir şekilde iyi bilgisinin elde edilmesi ya da kayıtsız-şartsız bir iyinin istenmesi ile değildir, sadece "sınırlı bir iyi"nin kurulması sayesinde oluşan ahlaki tecrübeyle yola devam eder. Daha doğrusu ahlak kavramının kaynağı, Arapça ahlak kelimesinin de anlamını teşkil etmiş olan huy, karakter, seciye ve fitrat ile bunların aktif biçimde görülmesini sağlayan pratik ortamlar arasındaki zamansal bağla birlikte ortaya çıkan "iyi hadisesi" içerisinde aranmalıdır. Aristoteles'in ahlak anlayışı akla uygun ahlaki düşünceyi ön plana çıkaran ve aşırılıklardan kaçınmayı hedefleyen bir ahlak anlayışıdır.¹¹¹ Erdemli olmak demek orta yolu bulmak demektir. Her şeyde orta yolu bulabilmek zordur. Sözelimi bir dairenin ortasını bulmak herkesin işi değildir, bilen işidir; yine aynı şekilde öfkelenmek, para verme ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeylerdir; fakat bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkes tarafından bilinebilir bir şeydir ne de kolaydır. Bunları iyi yapabilmenin nadir, övülesi, güzel bir şey olmasının sebebi de budur.¹¹²

Aristoteles'in estetik'i, bir güzellik metafizik'i etrafında gelişmemiştir. Estetik bir obje, bir sanat yapıtı araştırması, yani sanat felsefesi bağlamında gelişmiştir. Aristo, hiçbir şekilde sanat problemlerini araştırırken, bu problemleri güzel kavramının ışığı altında incelememiştir. Bununla birlikte, Aristoteles, hem Metafizik'inde, hem de Poetika'sında güzel hakkında sistematize edilmeden düşünceler, bazı tanımlar dile getirmiştir. Yine bu tanımları belirleyen kural, transcendent, metafizik bir ilke değildir, doğrudan doğruya matematiksel bir ilkedir.

Bu düşünceler, Platon'un yaşlılık devri güzellik anlayışı ile yakın ilişki içerisinde. Yani, Aristo da güzeli matematik olarak belirlemiştir: "Bundan başka güzel, canlı bir varlık, belli parçalardan oluşmuş bir obje olsun, sadece içerisine aldığı parçaların uygunluğunu göstermez. Aynı zamanda güzelin gelişigüzel olmayan bir büyüklüğü vardır; çünkü güzel demekdüzeni ve büyüklüğü olan demektir. Bundan dolayı, ne çok küçük bir şey güzel olur, nitekim duyumlarımız, algılanamayacak kadar küçük olanın sınırlarında yok olur; ne de çok büyük bir şey, güzel olur, çünkü güzel bir kerede kavranamaz." Aristotelesgüzelin büyüklükle olan ilişkisini açıklarken, anlama gücümüzü aşan şeylerin güzel olamayacağını vurgular. Aristo, bu

¹¹¹ Lokman Çilingir, *Ahlak Felsefesi Yazıları*, s.21-22.

¹¹² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, s.42.

ifadeleriyle Grek ruhunu dile getirmektedir. Grek düşüncede bir şeyin güzel olması için kavranılabilir olması şarttır. Kavrama gücünü aşan her şey, güzel olamaz. Bundan dolayı Aristoteles, bir kerede kavranamayan ve bakan kişide birliği, büyüklüğü yok olan şeylerin güzel-dışı olduğunu, estetik-dışı şeyler olduğunu ortaya koyuyor.¹¹³ Platon'un öğrencisi Aristo, gerçekte güzel ile uğraşmamıştır. Bundan dolayı estetik tarihi içerisinde yeri yoktur. Ama yazdığı *Poetika* adlı yapıtıyla, sanatı bilimsel ve sistematik bir şekilde eleştiren ilk düşünürdür. Hocası Platon'u da bu konuda çok sık eleştirdiği için Aristoteles'in estetik derslerinde yeri önem arz etmektedir.

Aristoteles, Platon'un idealara dayanan güzellik anlayışını kabul etmez, güzelin nesneden kaynaklandığını kabul eder. Aristo, ahlâk öğretisini soyut bir insan ideasına göre değil, somut insana yani dünya ve çevresiyle ilişki içerisindeki insana dayandırmıştır.¹¹⁴ Aristoteles, kendisinden önce kabullenilen orantı, simetri ve uyumluluk gibi güzellik ölçütlerine büyüklüğü de ekleyerek 'yücelik' kavramına da meydana çıkarmıştır. Aristo da hocası Platon gibi sanatların mimesisten ibaret olduğunu kabul etmiştir.¹¹⁵

Aristoteles'in ilgilendiği dünya, hocası Eflatun gibi idealar dünyası değildir, yaşadığımız bu dünyadır. Aristo, idealist olan hocasının tersine bir realisttir. Realist olan felsefesi onun sanata bakışını da etkilemiştir. Aristoteles hocası Platon gibi gökyüzünde olmayan, ayakları yere basan bir felsefe geliştirmiştir. Aristoteles'e göre, hocası Platon'un fenomenler (görüngüler) dünyasındaki objelerin dışarısında bir ideler dünyası oluşturmasını eleştirmiştir. Eğer ideler, maddeler dünyasındaki objelerin örneğiye obje olmadan düşünmek mümkün müdür? Aristoteles'e göre kişi ide düşüncesini ancak nesnenin içerisinde görerek kavrayabilir. O zaman hayallerimiz bile gördüğümüz objelerin ölçüsündedir. Örneğin bir masayı görmeden onu hayalimizde canlandırmak mümkün değildir. Aristoteles sanat konusunda da Platon'dan farklı düşünür. Aristoteles, sanatın toplum ve birey üzerindeki olumlu etkilerini fark eder ve sanatın felsefe gibi insanlar için vazgeçilmez bir unsur olarak kabul eder. Hocası Platon'un sanatı olumsuzlaştırma konusunda ileri gittiğini düşünmüştür. Çünkü Aristoteles'e göre sanatlar insanlar için çok fazla önem az ederler. Çünkü sanat, doğada bulunmayan güzellikleri bulup açığa çıkarır ve insanlara daha güzel bir dünya yaratır.¹¹⁶

¹¹³ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.49-50.

¹¹⁴ Özlem Doğan, *Etik-Ahlak Felsefesi*, s.50.

¹¹⁵ Ömer Özden, *Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışı*, s.61.

¹¹⁶ Tamer Kavuran, Bayram Dede, *Platon ve Aristoteles'in Sanat Estetiği*, s.58-59.

Platon ve Aristoteles'in fikirleri, öncesinde Yunan-Roma kültürüne hâkim olurlar. Daha sonra ise İslam dünyasının çevirileriyle birlikte Batı'ya dönüp ve bütün Avrupa'yı etkilerler. Bu sebeple Batı sanatı Rönesans'la beraber aynı değerlerin hâkim olduğu ortak bir paydada buluşurlar. Bazen Platon öne çıkarken, bazen de Aristoteles öne çıkar. Lakin her iki durumda da sanatta bir paralellik vardır. Aristoteles'in Rönesans'a en büyük katkısı, onun insan ve sanat üzerine geliştirdiği düşüncelerinin hümanist anlayışa olan etkileridir.

2.7. ARİSTOTELES'İN SANAT KURAMI

Aristoteles, Platon'la birçok konuda aynı şeyleri düşünmüşlerdir. Aristoteles, yansıtma kuramını kabul etmiştir, fakat bazı konularda Platon'a karşıdır. Aristoteles, ideaların bu dünyadan aşkın olmalarına itiraz eder. Ona göre idealar evrene içkindir. İdeaları varlıktan ayrı olarak düşünmek gerçeklik ilkesine tamamen aykırıdır. Aristoteles'e göre: Tanrı, biz olduğumuz için vardır ve bundan dolayı varoluşsalılık yoktur. Aristoteles, Platon'un gerçekliklerin yeri olarak isimlendirdiği ideaların, duysal dünyadaki ikinci ve üçüncü dereceden taklidi olan varlıkların üzerine olan konusunda da değişiklik yapar. Platon'a göre, duysal dünyanın tam bir gerçekliği yoktur. Aristo ise tam tersine bu dünyanın var ve gerçek olduğu görüşü hâkimdir. Platon'un ideaları bu evrenden aşkınken, Aristoteles var olanların dışında olan ideaların varlığını kabul etmez.

Öncelikle Aristoteles, ideaların kendi kendine varlığa sahip olması görüşüne karşı çıkar. Aristoteles'e göre bunları soyutlayan kendi fikrimizdir. Önemli olan şey içerisinde yaşadığımız dünyadır, gerçek olan sadece budur. Bu gerçekliği anlamak için, onun nedenlerini düşünmemiz gerekir. Nesnel olan araştırma teknikleri, gerçek bilimi bize gösterir. Bu düşünceden hareketle Aristoteles, güzel'in hem nesnel yönden, hem de öznel yönden incelenerek güzelliği ve onunla ilişkili olan problemlerin anlamının sağlanabileceğini düşünüyor.¹¹⁷ O zaman soru şu olmalıdır: bizim kendinde İyi ve kendinden Güzel'den anladığımız şey nedir veya kendinde İyi ve kendinden Mükemmel olan, oluş sırası bakımından sonradan mı gelirler?¹¹⁸ Ona göre; güzeli nesnel olarak incelersek başlıca belirtilerinin düzen (ordre), simetri ve sınırlılık (determination) olduğu söylenir. Bu kavramlar ise matematik bilimlerin başında gelir. O zaman güzel kavramı, matematik bilimlerinin araştırma konusuna girmektedir. Güzellik kavramından bahsetmek için güzellik düşüncesinin var olması gerekiyor ise, objelerin güzelliğinden bahsetmek için de güzel

¹¹⁷ Muhammed Mustafa Ünlü, *Antik Dönemde Mimesis*, International Journal of Social Science Research, Arşiv, Cilt.7, Sayı.1, s.89, 2018, s.83-92.

¹¹⁸ Aristoteles, *Metafizik*, Çeviren: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2010, s.596-597.

objelerin bulunması gerekmektedir. Bu durumdan dolayı Aristoteles, estetik düşüncesinde, Platon gibi aşkın bir güzellik düşüncesinden hareket etmez tamamen nesnelerden ve sanat eserlerinden hareket eder. Bu yüzden sanat Aristoteles'e göre sanat somut varlıkların bir taklidi olacaktır.¹¹⁹

Farklı parçalarla birleşerek meydana gelen varlık ya da herhangi bir şey ancak belli bir düzen içerisinde olduklarında güzel olurlar. Güzel, düzene ve büyüklüğe dayanmaktadır. Bundan dolayı güzel bir varlık çok fazla küçük olamaz. Çünkü görünüm bir anda olup biter ve onu belirsiz bir şekilde görebiliriz. Güzel bir varlık aşırı büyük de olamaz. Çünkü bu sefer de onu tam manasıyla anlayamayız. Aristo düzeni hem tabiatta hem toplumda, kısacası her yerde bulur. Ona göre iyi düzenlenmiş bir evde her şey nasılsa, evrende de her şey o ölçüde düzenli olacaktır. Tabiatta düzensizliğe dair hiçbir şey yoktur. Kural, toplumdaki düzendir, iyi bir kurum demek iyi bir düzen demektir. Düzensizlik ve karışıklık topluma, varlığa zarardan başka bir şey sağlamaz. Hastalık, doğanın düzene uygun olmayan vücut hareketidir.¹²⁰

Aristoteles, Platon'un maddesel dünyası ile idealar dünyasını ayrı görmesini gereksiz bulur. Aristoteles, insanın öldükten sonra ruhunun, ölümle birlikte varlığını sürdürmeyeceğini düşünür. Aristo, ideaların ya da kendi tanımıyla formların duyuşal-bireysel varlıkların üzerinde ve onlardan bağımsız olmadığını, tam tersine onlarla bir arada olduklarını savunur. İdealar varlıkların içindedir, onlara içkindir. Platon'a göre gerçek varlık, idealarlardır. Aristoteles'e göre gerçek varlık tek tek bireylerdir.

Platon'a göre, güzel duyumların ve aklın üzerindedir ve Platon güzelin tanrısal olan öz yapısını açıklamak ister aynı zamanda güzelin iyi ve doğru kavramlarıyla olan ilişkisini de gösterir. Fakat Aristoteles'in çıkış noktası metafizik bir özellik taşımaz, Onun çıkışı formlardır, yani tek tek sanat eserleridir. Aristoteles, şiir kısmında form kavramını, idealarda aramaz, tek tek sanat eserlerinin varlığında arar. Sanat eserini 'ontik bütün' olarak tanımlar. Bu ontik bütün metafizik bir kavram değildir, daha çok sanat eserinin varlığıyla anlam bulan sanat ontolojisi. Bu yüzden Aristoteles'in Poetika adlı eseri, günümüzde estetiğin temel karakterini detaylı olarak belirleyen bir sanat ontolojisidir.¹²¹

Tabiat ve sanatın dayandığı koşullar birbirlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Aristoteles bu durumu, modern bir estetikçi gibi, şu şekilde ortaya koymaktadır: “Gerçekte

¹¹⁹ Muhammed Mustafa Ünlü, *Antik Dönemde Mimesis*, s.89-90.

¹²⁰ Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.8.

¹²¹ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.99.

hoşlanmayarak baktığımız bir nesneye, tamamlanmış bir resim haline geldiğinde, hoşlanarak bakarız, mesela tiksinti uyandıran hayvanların ve cesetlerin resimlerinde olduğu gibi”. Bu bir modern bir düşüncedir ki, günümüz estetik kitaplarının birçoğunda bu düşünceyi buluruz.

Tabiatta güzel bulunan bir nesne, eğer sanat kurallarına uymadıysa, resim haline geldiğinde çirkin olacaktır. Tabiatta bulunan güzel, sanat alanına girdiğinde çirkin olabileceği, gibi, tabiatta bulunan çirkin bir şey de sanat alanına girdiğinde pekâlâ güzel olabilir. Gerçekte hoşlanmayarak baktığımız şeyler, sanatın içine girdiğinde, bizlerde hoşlanma duygusu uyandırabilir. Bu durumun tam tersi de yaşanabilir, gerçekte hoşlanarak baktığımız bir şey, sanat dünyasına girdiğinde ondan hoşlanmayabiliriz.¹²²

Aristoteles antik metafizik'in doruk noktasına ulaşmıştır, fakat onda estetik düşünüş yeterli bir şekilde yetkinleşmiş ve billurlaşmış değildir.

Aristoteles için sanat, taklitte başlamıştır, arınma (katharsis) ile de son bulmuştur. Taklitte sanatçı ve nesne söz konusu iken, katharsiste alımlayan özne ve sanat yapıtı arasındaki etkileşim söz konusudur. Bundan kaynaklı olarak da form güzelliği olan şey, nesne güzelliğinden başka bir şeydir. Başka bir söylemle doğanın ve sanatın kuralları farklılık gösterirler; nesnede ve sanatta olan güzel farklıdır. Sanat tinsel yani ruhsal alandan (nous), duyuşal alana doğru gider. Aristoteles'e göre felsefe, tinsel alana dayanırken, sanat da estetiğe veya duyuşal alana dayanır. Bundan dolayı estetik haz, hoşlanma, bilgi ve zihinle alakalıdır. Aristoteles'in sanat anlayışı zihinle ilişki kurması bakımından akılcıdır. Taklit, gerçek ve tinsel alanda söz konusudur; gerçek alanda, tekil olan ve duyuşal olarak kavranılan şeyler varken, düşünsel alanda olması beklenen, mümkün olacak şeyler söz konusudur ve bu alan hayal gücüyle kavranılan olanak kategorisi ile ilgilidir. Zorunluluğun hâkim olduğu gerçek kategorisi ile olasılığın hâkim olduğu olanak kategorisi taklitte birleşirler. Bundan dolayı sanat, realitede olandan daha fazlasıdır, gerçeğin aşılmasıdır; realitenin ve idealitenin sentezidir. Sanatta bulunan "özellik" kategorisi, "bireysellik" (tek sanat yapıtı) ve "genellik" (soyutlanmış yan) kategorilerinin bir birleşiminden ibarettir.¹²³

Aristoteles, doğayı öngörülü olarak düşünmektedir. Aristoteles bizden, doğayı tüm nesneleri yerinde bir sıralama ve doğrulukla nasıl düzenlemiş olduğunu gözlememizi istiyor. İnsan, doğaya yetkin bir varlıktır.

¹²² İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.110.

¹²³ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, s.119-120.

Tanrı'ya benzeyen doğasıve özüyle berabertek başına ayakta duran insana, kendilerini toprağa doğru çeken dört ayaklılardan daha az bağıştta bulunmak, doğanın temeline dair bir çelişki olurdu. Doğanın bilgelik verirken, en çok sevdiğine verdiği, çeşitli şekillerde yararlı olan araç, yani, el, insanın zenaatları bulmasının ana kaynağıdır. Bu sebeple, Aristo'ya göre, zenaatkârlık (tekhne), doğayı taklit içgüdüsüyle beraber olan bir beceriklilikle başlar. İnsan, doğanın yöntemlerini öykünmektedir. Sanat, insan eliyle başlayan doğanın tamamlanmasıdır. Bu tamamlama durumu da taklitle sağlanır. Öykünme, öykünme olarak ne olabilir? sorusunu Aristoteles şu şekilde açıklamıştır: "Şiir sanatı, varlığını, insan doğasında var olan iki ana nedene borçludur. Birincisi, öykünme-içtepidir ve bu insanlarda doğuştan vardır; insanlar, tüm öteki varlıklardan özellikle taklitle karşı olağanüstü şekilde yetkili olmasıyla ayrılmaktadır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde etmektedirler. İkincisi ise, bütün taklit ürünleri karşısında duyulan bir hoşlanma durumu söz konusudur ve bu durum, insanın özyapısal durumudur. Çünkü sanat yapıtları karşısında olan yaşantılarımız bu durumu kanıtlar niteliktedirler. O zamantaklit, temel bir içtepi olarak İnsana özgü olan ve onu belirleyen bir özelliktir. İnsan taklit eden varlıktır yani bir zoonmimetikon'dur.¹²⁴

Daha önce gördüğümüz kadarıyla Platon, taklit karşısında olumsuz bir tavır takınmıştır. Aristoteles ise takliti insanı hayvandan ayıran yetenek, temel birinsansal değer olarak görmektedir. Aristoteles takliti gerçekleştirme yollarını anlatırken, çeşitli sanatların farklıaraçlar kullandıklarını dile getirmektedir. Mesela, bazı sanatlar, renk, resim ve figür aracılığıyla taklit ederken; bazı sanatlar da ses ve müzik aracılığıyla taklit ederler.

Sanatlar taklitin yöneldiği obje bakımından da farklıdırlar. Aristoteles, taklitobjesiolarak gösterilen nesneleri ahlaksal bir özellik olarak belirlemektedir: Ozanlar, çoğu insandan daha iyi veya daha kötü veya çoğu insanların eylemlerini taklit ederler. Görüldüğü üzere, burada taklit objesi, ahlaksal bir özellik olarak belirlenmektedir. İnsanların iyi yani çoğu insanın üstünde olması, ya da ortalama veya ortalamanın altında şeklindeki taklit objeleri olmaları, sanatın ethos olan yaşamını belirlemektedir. Bir taklit yapımı olarak her sanat, ya iyi bir objeye ya ortalama bir objeye ya da kötü bir nesneye yöneleceği için, sanat yapıtları zorunlu olarak birer etik değer simgesi olmaktadır. Yani estetik dünya, etik dünyayı dışlaştıran bir konuma dönüşmektedir. Daha doğrusu, etik dünya ile estetik dünya özdeşleşmektedir. Mesela, Aristoteles güzelin tanımını şu şekilde yapmaktadır: "Güzel olan, aynı zamandaiyidir". Bu şekildeerdem ve güzeli kavramları kaynaşmaktadır. Bu şekildeolan bir özdeşleştirme ve

¹²⁴ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.48.

kaynaştırma kesinlikle bir yanılgıdır. Fakat Antik Çağ'da hâkim olangüzel-iyi görüşü göz önünde bulundurulduğunda, Aristoteles'i içerisinde yetiştirdiği değer geleneği yüzünden suçlayamayız. Aristo, güzel kavramını eski Grek'lerin kullandıkları manada kullanmaktadır. Güzel kavramı, her şeyin öncesinde, canlı ve doğal olan bir şeydir. Fakat Aristoteles sanat sorunlarını ele alırken bu sorunları güzel kavramının ışığı altında ele almamaktadır.¹²⁵

Aristoteles Poetika'nın ilk sayfalarında mimesis'i ele almaktadır ve ilk önce taklitin sanatla olan ilgisini incelemektedir. Ona göre epos, tragedya, komedy, dithyrambos şiiri ve flüt, kitara gibi sanatların çoğunluğu taklittir (mimesis). Fakat taklit olan, sadece bu adı geçen sanatlar değildir. Sadece edebiyat ve müzik sanatları değil, aynı zamanda figüratif sanatlar da taklide dayanmaktadır. “Çünkü şair tıpkı bir ressam veya diğer herhangi şekil verici bir sanatçı gibi taklit edici bir tasvircidir”. O zaman, ister edebiyat olsun, ister müzik, isterse de figüratif sanatlar olsun, her çeşit sanatın özü taklittir, yani mimesis'tir.

Taklit sadece sanatın özünü oluşturan ana bir etkinlik değildir. Aristoteles'e göre, onun psikolojik bir temeli de mutlaka vardır. İnsan için taklidin özel bir önemi ve değeri vardır. Öncelikle ele alınması gereken şey şudur, taklitin kendisi. Çünkü, sanatın belirlenmesinde, zorunlu olarak mimesis'in belirlenmesinden kaynaklanır. O zaman taklit taklit olarak ne olabilir? Bu soruya Aristoteles şu şekilde karşılık vermektedir: Şiir sanatı, varlığını genel olarak, insan tabiatında var olan iki temel nedene borçludur. Birincisi, taklit-içtepisidir, bu durum, insanlarda doğuştan vardır; insanlar, diğer varlıklardan özellikle taklit etme yeteneklerinden dolayı ayrılır ve ilk bilgilerini de taklit yoluyla elde ederler. İkincisi, insanın bütün taklit ürünleri karşısında duyduğu hoşlantıdır ve bu, insan için karakteristik özelliktir. Sanat eserleri karşısındaki yaşantılarımız bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Aristoteles için mimesisin yani taklitin kendisi kadar, taklitin nasıl uygulandığı da önem arz etmektedir. Her bilgi, sanat da dâhil olmak üzere, bir mimesistir, taklittir. Taklit, sanatlarda belli bir şekilde boy göstermektedir. Sanatçı, bazı şeyleri kullanarak nesneleri taklit etmektedir.

Fakat, sanatlar, sadece taklit aracı ve taklit tarzı olarak değil, taklidin yönelmiş olduğu nesne bakımından da farklıdır. Ancak, burada taklit nesnesi, taklit nesnesiolarak gösterilen

---

¹²⁵ Necla Arat, *Etik ve Estetik Kuramlar*, s.49-50.

objeler, (ahlaki) bir özelliklerle belirlenmektedir. Buna göre de şairler, ya ortalama insandan daha iyi ya daha kötü ya da ortalama insanların hareketlerini taklit etmektedirler.¹²⁶

Aristoteles, şöyle bir varsayımıla yola devam eder: Her sanatın nesnesi, her mimetik obje insandır. Bu varsayımın nedeni, sanatta da taklit olarak düşünülen etkinliğin yaşadığı çağda insan formuyla uğraşmasıdır. Resmin konusu insan biçimidir; plastiğin konusu, insan biçimidir keza edebiyat ve tiyatronun konusu da yine insan ve insan biçimidir. Böyle bir sanat yaşantısı içerisinde, sanatın nesnesinin taklit nesnesi olarak insanın düşünüleceği kesin olarak kabul edilmelidir. İnsan, davranış, bir eylem varlığı olarak belirlenmesini ahlak dünyasında bulmaktadır. Şimdi, taklit edenler yani sanatçılar, eylem içerisinde bulunanları taklit ettikleri için, zorunlu olarak şu sonuç çıkmaktadır: Eylemde bulunan kişiler ya iyi insandırlar ya da kötü; insanlar karakter bakımında iyi ya da kötü olmakla birbirlerinden ayrıldıklarında, bütün ahlaki özelliklerimiz sonunda dönüp dolaşıp iyi-kötü karşıtlığına varır. O zaman taklidin yani sanatın moral yönünü belirleyen şey, taklit objesi olarak yapılan insanın ahlaki özelliğidir. Eğer taklit objesi yapılan insan 'iyi' bir insan niteliğine sahipse, taklit de iyi olacaktır, yani ahlaki olacaktır; eğer taklit edilen insan 'kötü' bir insani niteliğe sahipse, ortaya çıkan taklit eseri de ahlaki yönden kötü olacaktır. Bu şekilde, bazı sanatları bu bakımdan öncesinde belirlemek mümkün olabilir. Tragedya ve komedya arasındaki ayrılık bu noktada bulunmaktadır; çünkü komedya, ortalamanın altında daha kötü karakterleri, tragedya ise ortalamanın üzerinde daha iyi olan karakterleri taklit etmeyi düşünürler.

Aristoteles, şiir sanatında ilerleyerek, taklit nesneleri veya eylemleri arasında ayrım yapmaktadır. Şiir sanatı, şairlerin karakterlerine göre iki yön almaktadır; iyi ve soylu olan ozanlar, ahlakça iyi ve soylu olan kişilerin iyi ve soylu davranışlarını taklit ederlerken; hafifmeşrep karakterli ozanlar ise, sıradan yaradılıştaki insanların hareketlerini taklit etmektedirler, diyor Aristoteles taklit edilen eylemlerin sonucunda sanatı ahlaki değerlerle ilişkilendirmektedir. Taklit nesnesi olarak görülen insanın davranışları iyiye, mutlaka taklidi de iyi olacaktır. Bu şekilde Aristoteles, ahlak ve sanat değerleri arasında ilişki kurup etik ve estetik kavramlarını özdeşleştirmiştir. Bunun sonucunda bizden üstün olan trajik insan ve bizden yetersiz olan komik insan şeklinde iki tür insanın olduğunu anlamış bulunuyoruz.¹²⁷

Aristoteles, taklitsebebiyle bütün sanatları ortak paydada birleştirse de sanatları:

a) Taklit etlikleri şeyler,

¹²⁶ İsmail Tunali, *Grek Estetik'i*, s.100.

¹²⁷ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.94.

- b) Taklit araçları,
- c) Taklit biçimleri, olarak birbirinden ayırmıştır.

Ve ilk defa sanatı bu şekilde sınıflandıran Aristoteles, sınıflandırmanın babası olarak kabul edilmiştir.

a) Taklit ettikleri şeyler bakımında sanatın en önemli konusu insandır. Yani bütün sanatlar insanı taklit etmektedirler. Ve iki türlü insan vardır:

1) Trajik İnsan: Benim üzerimde olan kişidir. Birey, sıradan birer insan olarak herhangi bir değere düzgün bir şekilde sahip çıkmazken 'trajik insan' rolünü üstlenen kişi yalan söylememek, ilkeli olmak gibi en az iki değere hâkimdir. Trajik insanın sonu bir şekilde hüsrarla bitmektedir. Çünkü trajik insan er ya da geç bir şekilde bu değerler arasında sıkışmaktadır. Mesela: Sezar ve Brütüs bu konuya verilecek en iyi örneklerdendir. Brütüs, dostu olan Sezar'ı kendi değerlerinin onun değerleriyle çatışmasından dolayı Sezar'ı öldürür. Sonunda da bu iki değer arasında kalarak çıldırıp ve intihar eder. Bu sebeple trajiktir. Değerlerin hiçbir zaman çatışmaması gerekmektedir. Diğer bir örnekte: Büyüklerin yanında sigara içmek saygısızlık ise, sigara içen kişi yalan söyleme ya da saygısızlık gibi iki değer arasında sıkışabilir.

2) Komik insan: Benim altımda bulunan insandır. Gerektiği kadar aklını kullanamadığı için veya kendisini yeteri kadar tanımadığı için, kendisini müşkül ve komik bir duruma düşürmektedir. Aklını kullanabilen insan komik duruma düşmekten kurtulabilir. Akıllı insan hiçbir şekilde komik duruma düşmez fakat kurnaz insan düşmektedir.

b) Aristoteles, taklit araçları açısından sanatı dört büyük gruba ayırmaktadır.

- 1) Yazın sanatı: Söz sanatı/sözcük-uyum-tempo
- 2) Musiki: Ses-uyum-ritm
- 3) Dans: Beden-uyum-ritm
- 4) Resim: Renk-form-uyum-ritm. Heykel de bu grubun içerisinde yer almaktadır.

c) Taklit biçimleri açısından sınıflama ise büsbütün o dönemin şiir türlerine göre olmaktadır. Günümüzde yer almamaktadır. Bütün bu bilgilerin yazılı olduğu Poetika, bu sebeple bir sanat kitabıdır.¹²⁸

---

¹²⁸ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.95-96.

2.7.1. Poetika

Aristoteles'in sanat üzerine yazdığı düşüncelerini 'Poetika' adlı şiir sanatı üzerine yazdığı kitabında bulmaktayız. Poetika'nın, 16. yüzyılda Rönesans düşüncesine yüksek seviyede etkileri olmuştur. Düşünce tarihi içerisinde sanat olayını araştıran önemli bir eserdir. Günümüze eksik ve parçalar halinde ulaşmasına rağmen birçok kısmıyla tazeliğini korumaktadır.

Aristoteles Poetika'da, taklit olarak tanımlamış olduğu sanatı: Renk ve figürler aracılığıyla taklit eden resim sanatı ve söz, şarkı, dans aracılığıyla taklit eden müzik sanatı olarak ikiye ayırmaktadır. Sanatların bütünü tamamıyla o ya da bu şekilde taklittir yani mimesis. Ancak sanatlar taklit ederken kullandıkları araç bakımından, taklit ettikleri nesneler bakımından ve taklidi aynı şekilde değil de farklı bir tarzda yapmaları bakımından üç kategoriye de birbirlerinden ayrılırlar. Bazı insanlar ister sanatın ister alışkanlığın sonucu olsun birçok şeyi renk ve şekiller aracılığıyla resmederek taklit ederlerken, bazıları da ses aracılığıyla taklit etmektedir. Sanatların hepsi taklit olarak, ya bir arada yahut da ayrı ayrı olarak, ritim (rythmos), söz (logos) ve melodi (harmonia) aracılığıyla gerçekleşmektedir.¹²⁹

Poetika, Aristoteles'in sanat düşüncesinin tamamlanmamış bir resmini vermiş olmasıyla birlikte, sanatın tanımı, sanat ve doğa, güzellik, sanatsal iyilik gibi konular gibi pek çok kavramı içermektedir. Poetika'dan genel olarak anladığımız Aristoteles'in pek çok problemlerinden yalnızca "tekhne"ye (öykünmecî türe) yer vermesidir.

Aristo'ya göre sanatsal iyiliğin ölçütü, 'tekhne'deki yetkinliğin belirlenmesidir. İyi yapılan bir sanat eseri, biçim yetkinliğine, kullanılan yöntemin güvenilirliğine sahiptir. Ayrıca bu durum sanat yapıtının kendisinde bir bütünlüğü olmasını ve yapıtın kendi içerisinde bir etkinliğinin bulunmasını sağlar. Bu şekilde güzel sanat yapıtının oluşmasını sağlayan faktörler arasında simetri, armoni ve orantının bulunduğunu görmekteyiz. "Tekhne" (zanaat) ile ilgili tüm bu problemler Poetika'da yer alan öykünmecî sanatla ilgili olarak tartışılmaktadır. Poetika'da sadece bir tür taklit sanatı olan şiir ve onun da bir dalı olan trajik şiir (tragedya) ele alınmaktadır.¹³⁰

¹²⁹ Aristoteles, *Poetika*, Eski Yunanca Aslında Çeviren: Ari Çokana-Ömer Aygün, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.1.

¹³⁰ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, s.118.

Aristoteles, *Poetika*'da şiirin ortaya çıkış aşamasını şu şekilde anlatmaktadır: İnsanların, resimlere bakmaları hoşlarına gitmektedir, çünkü baktıkları aşamada bir şeyin ne olduğunu anlayıp yorum yaparlar: "Bu o!" ifadeleri gibi. Bu sefer de daha önce rastlamadıkları bir şey taklit edilmiş ise, resim bir taklit olarak haz vermez, fakat işçiliğinden, renginden ya da buna benzer başka bir sebepten dolayı haz verir. Taklit etmek kadar melodi ve ritim de bizim için doğal olduğu için, ilk seferde bu konularda doğuştan çok yetenekli kişiler küçük adımlarla ilerleyerek doğaçlamalardan şiiri (autoskhediasma) meydana getirmişlerdir. Şiir ozanların karakterlerine göre türlere ayrılmaktadır. Ağırbaşlı ozanlar güzel eylemleri taklit ederken, daha sıradan ozanlar isesıradan insanları taklit etmişlerdir. Ağırbaşlı ozanlar, ilahiler ve övgü şiirleri söylerken, sıradan ozanlar ise yergiler söylemektedirler.¹³¹

Aristoteles'e göre şiire kaynaklık eden iki doğal nedenin ne oldukları belirsizdir. Birinci doğal özellik, insanın doğuştan taklit etme eğilimidir ki insan evladı konuşmayı öğrenmeden önce bu eğilimle beraber bir şeyler öğrenmektedir. İkinci doğal özellik ise, insanın doğal olarak taklit karşısında aldığı hazdır; bu da bir önceki doğal özellik gibi, bütün insanların bilme, anlama, öğrenme ve akıl yürütme sevgisinden dolayı gelmektedir. Fakat bu iki doğal özellik de sadece şiire özgü değildir, bütün taklitlerde ortaktır.¹³²

Elimize eksik geçmiş bulunan *Poetika*'sında da genel olarak sanatla, sanat teorisi ve sanat felsefesiyle ilgili çok önemli bazı düşüncelerin bulunduğunu görmekteyiz. Ne var ki, Aristoteles, tohum halindeki bu düşünceleri geliştirip, bunları sistematik sonuçlara götürmeyi denemez. Bu bakımdan onlar, kitapta serpiştirilmiş olarak kalmaktadırlar.

Antikçağ'da tragedya önemli bir yer arz etmektedir. İnsanlar topluma, devlete, ahlaka, düzene dair istek yahut eleştirilerini, daha doğrusu yaşam içerisinde neye ihtiyaçları varsa ya da düzeltilmesi gereken duygulara dair ne varsa tragedyaları kullanarak bu durumları ifade ederler. Şimdi Aristoteles için tragedyanın ne anlama geldiğini inceleyebiliriz.

2.7.2. Aristoteles'te Tragedya

Aristoteles'te 'güzel' demek, düzen ve ölçü demektir. Bu durum da canlı bir varlık düzeni gibi anlaşılabilir. Düzen, içerisine aldığı parçaların bir bütünüdür. Büyüklükte ve küçüklükte bir sınır vardır. Güzelde ise söz konusu olan normal büyüklük ve küçüklüktür. Güzel nesne, ne çok büyük, ne de çok küçük olabilir. Bu durum insanın psikolojik algılama gücü ile alakalıdır,

¹³¹ Aristoteles, *Poetika*, s.9-10.

¹³² Aristoteles, *Poetika*, s.86.

insanın kavrama gücü ile ilişkilidir. Çünkü kavranamayan büyüklükte aşağılık duyan insanoğlu, bir başka yeteneği ile zihin gücü ile bu büyüklüklere, zihninin yarattığı bir şekliyle karşı çıkmaktadır. Bu şekil de sonsuzluk ya da yüce kavramıdır. Yüce duygusu insanda iki şekilde ortaya çıkar: birisi acı duymaktan, diğeri de zafer ve mutluluk duygusundan kaynaklanır.

Aristoteles, güzelin özünü, yaşamın kendisinin duyulur ve somut kimi özelliklerinde görmektedir. Bundan dolayı da, izleyenler açısından güzel, uyumdan, orandan, ölçüden, açık ve kesin yasalara uygunluktan vb. temellenmektedir. Aristoteles şöyle söylemektedir: "Aslında güzelin dayandığı koşul, belli bir büyüklüğe ve düzene sahip olmasıdır. Bundan dolayı canlı olan bir varlık eğer çok küçükse (ki o zaman, görme duyusu, değerlendirilemeyeceği kısıklıkta bir sürede olacağından, bulanır) ya da orantısız bir derecede büyükse (bu durumda da bakış tümü algılayamaz, birlik ve bütünlük bakanın gözünden kaçır) güzel olamaz. Aristoteles estetik olayın ölçütü olarak, ölçü (measure) kavramı üzerinde durmaktadır. Filozofun "ne son derece küçük, ne de ölçüsüz derecede büyük" sözlerinden anlaşılan şey şudur; bundan dolayı şu şekilde yazar: Güzelin başlıca biçimleri düzen (ordre), oran (proportion) ve açıklık (nettete) ile dile gelir.¹³³

Mesela üç metre boyundaki bir bayana güzel diyemeyiz. Ya da kollarıyla bacakları arasında bir uyumsuzluk varsa buna da güzel diyemeyiz. Bunun yanında gözümüzle zor algıladığımız bir nesneye de güzel diyemeyiz. O halde güzel kendi içinde oranla orantıyı sağlamış, uyumlu olan demektir. Yani anlaşılması gereken, Aristoteles'e göre güzeli belirleyen ölçü, insanın kendisidir, onun oranlarıdır, olanaklarıdır, gerçekliği algılayışıdır.

Aristo, "bir şiirin güzel olması için, bütün kısımları hatırlanabilmeli, bütünüyle kavranabilmelidir" demektedir. Ve Aristo tragedyanın bütünlüğü bakımından da aynı görüşü savunmaktadır: "Tragedyanın kısımları öyle düzenlenmiş olmalı ki eserin bütünlüğü değişmeden ve altüst olmadan tek bir parçayı yerinden etmek veya çıkarmak mümkün olmasın". Bu görüş diğer sanatlara da uyarlanabilir. Bu şekilde tragedyanın veya bir resmin bu dış ve iç bağlantısı, sanat eserine bütünlüğünü yani güzelliğini sağlamaktadır.¹³⁴ Aristoteles de diğer filozoflar ve özellikle de Platon'da olduğu şekliyle güzelliği, matematiği göz önünde bulundurarak tanımlar. Aristoteles, Metafizik adlı eserinde güzellik ile matematik arasında bir ilginin bulunduğunu, güzelliğin yüksek oranda düzen, simetri ve belirlilik olduğunu. Bu

¹³³ AvnerZiss,*EstetikGerçekliği Sanatsal Özümseninin Bilimi*, Çeviren: Yakup Şahan, Hayalbaz Kitap İzlenimSanat Yayınevi, İstanbul, 2011, s.155.

¹³⁴ Muhammed Mustafa Ünlü, *Antik Dönemde Mimesis*, s.90.

biçimlerin açıkça birçok eserin nedenleri olduklarından dolayı, matematikçilerin güzel olanı bir neden olarak ele almaları gerektiğini dile getirmiştir.

Grek ruhu ve zekâsı, estetik olanı, kavranabilir olması gereken bir şey olarak düşünüp buna ‘güzel’ adını vermiştir. Kavrama gücümüzü aşan şey, estetik bir şey olabilir mi? Kesinlikle, olabilir, fakat kavrama gücümüzü aşan bir şey artık güzel olamaz. Çok küçük olan şeyler için de aynı şey söylenebilir. Aristoteles, bu durumu da estetik dışı diye eleştirmektedir. Hâlbuki bu durumları güzel diye adlandıramamamızla birlikte, onlar pekâlâ bir başka estetik kategori içerisine alınabilir. Mesela, biz onlara, zarif, 'hoş' diyebiliriz. Bu duruma, Aristoteles'ten epey süre sonra sublime (yüce) adı verilmiştir. Yüce kavramı da estetik bir kategoridir; lakin bu kategori Grek ilkçağı için bilinmemektedir. Daha doğru ifade edecek olursak, Grek ruhu için bu durum, kapalı bir dünya idi. Bunun yüzden Aristoteles, kavrama gücümüzü aşan büyüklük şeyleri güzel dışı, estetik dışı olarak reddetmektedir. Bizler bugün bu gibi büyüklükleri güzel kategorisi içine sokamayız, fakat bir başka estetik kavram olan yüce kategorisi içerisine sokup, kavrayabiliriz. Yüce kavramının estetik değerini öğrenebilmek için Kant'a kadar beklemek gerekecektir.¹³⁵

Tragedyanın ödevi, insanda uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla yine insanın ruhunu tutkulardan temizlemesidir. Burada tragedya, arındırıcı (kathartik) bir sanat olarak düşünülmektedir. Bu düşünceye göre tragedya iki yönden ele alınmaktadır. Birinci yön, tragedyanın psikolojik bir anlama sahip olmasıdır. Çünkü tragedyanın ilk amacı ruhumuzda korku ve acıma duygularını aktif hale getirmektir. Korku ve acıma, psikolojik hallerdir. Fakat, korku ve acıma duygularının meydana gelmesi, tragedyanın son amacı değildir tamamen vasıta amacıdır. Çünkü tragedyanın asıl amacı üzerimizde yaratılan bu psikolojik etki değildir, tam tersine, onlar aracılığıyla arınmaya, katharsis'e varabilmektir. Katharsis nedir? Bir "Katharsis tonpathematon" olarak, o, tamamen ahlaksal bir kavramdır, ethos ile ilgi içerisindedir. Bu durumdan tragedyanın özünün ahlaksal olduğu ortaya çıkmaktadır. O zaman tragedya, kathartik bir sanat olarak ahlaki bir sanattır aynı zamanda. Tragedya aslında güzelden daha çok yüceile ilgili bir kavramdır. Yücenin uyandırdığı hazda ahlaksal özellik ağır basmaktadır.¹³⁶ Burada tragedya, tamamen bir etik sanat olarak belirlenmektedir.

Aristoteles bu şekilde tragedyayı ele alarak sanatın insan psikolojisi üzerindeki etkilerine değinmektedir. Kimi insanlar, ruhlarında mistik duygular uyandıran dini melodiler karşısında

¹³⁵ İsmail Tunalı, *Estetik*, s.214.

¹³⁶ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.116-118.

kendilerini iyileşmiş, rahatlamış, arınmış hissetmektedirler ve tragedya kahramanlarının yaşadıkları acılara şahitoldukları zaman, güçlü bir şekilde korkma, acıma duygularını yaşayıp deneyim elde etmektedirler. Aristoteles tragedyanın görevinin, insanda uyandırdığı korku ve acıma duyguları ile arınmayı sağlamak olduğunu öne sürmektedir. Aristoteles'ten önce, Platon da Yasalar'ında (Nomoi) müzik ve dansı korkuya çare olarak öğütlemektedir. Aristoteles'in bir kathartik olarak gördüğü güzel sanat öğretisi, gerçekte Platonik öğretinin geliştirilmiş bir şeklidir.¹³⁷

Aristoteles sanatı, toplumun ahlaksal düzenini sağlaması adına değerlendirirken, sanatın arınma (temizleme) sürecinin etkileri üzerinde de durmuştur. Aristoteles tarafından arınma kavramı şu şekilde ele alınmıştır:

2.7.3. Aristoteles'te Arınma (Katharsis)

Aristoteles, sanatı psikolojik ve ahlaki etkileriyle ele almıştır ve sanatın arınma amacına hizmet ettiğini dile getirmiştir. Aslında, onu bu noktada etkileyen Platon olmuştur. Platon, sanatçıların sadece aldatmadığını aynı zamanda onların çok tehlikeli olduklarını söylemiştir. O, dizelerinde şiddetli duygular uyandıran şairleri, bu durumdan dolayı sansürlemeye gitmiştir. Hâlbuki Aristoteles, sanatı bir uyarı olarak değerlendirmemektedir, Aristoteles sanatı, tutkuları dizginleyip yatıştıran bir şey olarak değerlendirmektedir. Aristo, sanatın arındıran bir göreve sahip olduğunu düşünmektedir. Aristoteles, sanatın bir başka değişle estetik dışı zeminlerde, bilişsel ve moral bir zemin üzerinde değerlendirilmesi konusunda Platon'la aynı olsalar da, Platon'dan farklı olarak sanatın toplumsal bir işleve sahip olduğunu düşünmektedir. Bundan ötürü, Aristoteles komedi ve tragedya gibi şiir sanatı olan tragedyayı, acıma ve korku yoluyla, tutkuların arınmasını gerçekleştiren sanat olarak değerlendirmektedir. Çünkü tragedya, özel türden bir objenin, korku ve acı verici olayların birer taklidi olduğu için, tragedyanın hissettirdiği özel hoşlanma, taklitaracılığı ile korku ve acıma uyandırmaktan doğan bir hoşlanma hissi olmak durumundadır. Aristoteles'e göre, tragedyanın ereği korku ve acıma yolu ile beraber, insanın aşırı olan beşeri tutkularından arınmasını sağlamaktır.¹³⁸

Katharsis, temizlenmedir, arınmadır. Tragedyanın ödevi de, insanda uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla insanın ruhunu tutkulardan temizlemektir (katharsis ton pathematon). Sanatçının taklit etkinliği, öznde ortaya çıkan “katharsis ton pathematon” ile tamamlanmalıdır. Aristoteles, arınma deyimini sadece tragedya için kullanmamaktadır aynı

¹³⁷ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.101.

¹³⁸ Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş*, s.219.

zamanda onu müzik için de kullanmaktadır. Kimi insanlar mistik melodileri dinlediklerinde tam bir kurtuluş hissi duyarlar, dini bir heyecana kapılırlar ve ruhları dinlenir, temizlenir (katharsis). Acımak, korkmak gibi üzülmeye mahiyetinde olan duyguların tesiri altında fazla kalan insanlar da buna benzer şeyler hissederler. Herkes basamak basamak belli duyguların derinden tesiri altında kalmaktadır. Bütün insanlar da şu veya bu şekilde melodilerin tesiri altında ruhunu boşaltıp, temizleyip (katharsis), rahatlamaktadır. Temizlenme duygusu veren melodiler bütün insanlara saf bir zevk vermektedir. O zaman temizlenme, arınma, sadece tragedya sanatının meydana çıkardığı bir etkinlik olamaz, aynı zamanda müzik de böyle bir etki doğurabilmektedir. Aristoteles şöyle devam eder: "Kimi filozofların, melodileri, herbirine karşılık bir harmoni olmak üzere ahlak, hareket ve heyecan ifade edici melodiler olarak ayırmalarını kabul edilebilir bir şeydir. Ama daha ileri giderek biz müziğin tek yönden değil, birçok yönden faydaları bakımından incelenmesine, ruhu temizlemesi ve fikir zevki, dinlenmesi, eğlenmesibakımlarından da incelenmesi taraftarıyız. Katharsis, bu durumda müziğin de zorunlu olarak yarattığı bir moral sürecidir. Aristoteles Poetika'da arınma kavramını temelli bir şekilde ele alacağını dile getirmektedir, fakat bu vaadini gerçekleştirmemektedir."¹³⁹

Aristoteles'e göre iki tür arınma vardır.

- 1) Sanatçı, arınmayı sanat eserini vererek sağlar.
- 2) Sanatı alımlayan kişi ise arınmayı, sanattan öğrendiğini yaşamdaymış gibi hissederek, sıkıntısından, derdinden, sorunundan kurtularak sağlar.

Aristoteles'e göre sanat bir mimesistir. Ama bu mimesis Platon'un dediği şekilde değildir. Sanatçı mimesisi gerçekleştirirken, arınmayı da gerçekleştirmektedir. Arınma sadece dışavurum ile mümkündür. Dışavurumsa tam bir yansıtma olmayabilir fakat yine de mimesistir. Platon, sanatın olanı yansıttığını, birebir aynısını gerçekleştirdiğini söylemektedir. Platon'a göre sanat, ideaların bize yansıtılmış halidir. Platon için sanatçı yalnızca bir ustadır. Hâlbuki Aristoteles'e göre sanatçının durumu daha farklıdır. Mesela, her gün inip çıkılan merdivenin kaç basamak olduğu çok genel bir problemdir fakat kimse bilemez veya o kadar özel bir durumdur ki henüz kişinin başına gelmemiştir. Aristoteles, sanatın olabilir olanı yansıttığını, daha ortada yokken bile olabilir olanı gerçekleştirdiğini söylemektedir. O zaman Aristoteles'e göre sanatçı, Platon'da gibi düşülen bir usta değildir, yaratıcı kişidir. Mesela, Picasso'nun kübist tarzda yapılmış olan Ağlayan Kadın Portre eserinde kadın imgesi çok

¹³⁹ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.115.

belirgin değildir. Fakat yine de imgeyi hissederiz. Picasso'nun kadın portreleri alımlayıcıya bunu hissettirir.¹⁴⁰

Aristoteles arınmada sanatın insanlar üzerinde uyandırdığı etkilerden bahseder: İnsanlarda bazı bastırılmış duygular vardır ve bu duyguların açıkça dışa vurulması tehlikelidir ve bu duyguların dışa vurulmasına toplumsal normlar izin vermezler. Sanat, bu duyguların tatmin edilmesini sağlayarak insanın ruhsal açıdan daha dengeli ve sağlıklı olmasını sağlayacaktır.¹⁴¹ Sanatın, ruhu ezici üzüntülerden, farklı iç baskılardan kurtarmak gibi büyük bir görevi daha vardır. Bu görevi de Katharsistir yani tutkulardan arınmadır. Aristoteles, niyeti önemli kılan bir ahlakçı ile, yaratışı önemli kılan sanatçının rollerini birbirinden ayırmıştır. Aristoteles için sanat için sanat görüşünü daha o zamanlar sezmiştir diyebiliriz. Bununla beraber Aristoteles'e göre, sanat, eğitime ve ahlaka bağlıdır. Platon'da olduğu gibi Aristo için de sanatın ereği kendisinde değildir, eğitimde veya siyasettedir. Müzik ve şiir, en etkili eğitim araçlarındandır. Aristoteles, güzel sanatların sistemli bir şekilde sınıflandırmasını vermemiştir. Fakat Aristoteles için en yüksek sanat, şiir ile musiki'dir.

2.7.4. Aristoteles'te Sanatın Telosu

Platon'a göre sanatın ereği insanları bilgili kılmak olmuştur, fakat Aristoteles'e göre sanatın ereği insanları bilge kişi yapmaktır. Aristoteles, sanatın bilgiyle olan ilişkisinin yeterli olmadığını dile getirirken, sanatın bilgiden başka değerlere de sahip olması gerektiğini dile getirmektedir. Aristo'ya göre sanat eserinin söylediğinin ya da söylemek istediğinin şekli de önem arz etmektedir. Sanat yapıtını anlamlı kılan şey, onu diğerlerinden ayıran şeydir. Aristoteles'e göre sanatın bilgi değeriyle beraber, heyecansal bir boyutu ve işlevi daha vardır: Katharsis. Bu şekilde Aristoteles'in, taklit kavramından ve bilgi değerinden vazgeçmeyerek, sanatla ilgili daha derin ve daha kapsamlı bir yorumu söz konusudur.

Ontolojik olarak değerli olan formların bilgi bakımından da değerleri mutlaka vardır. Aristoteles, bilimde olduğu gibi sanat ve eylemde de esas belirleyicinin akıl olduğunu, doğru, iyi ve güzel kavramlarının akılla alakalı olduğunu ya da olması gerektiğini dile getirmektedir. Bilimde var olan doğruluk ile sanatta var olan doğruluğun içerikleri farklıdır. Bilimde olan doğruluk bilimselliği gerekli kılar, sanatta olan doğruluk ise genellikle 'güzellik', eylemde ya da ahlaktaki doğruluk 'iyilik' ya da 'erdem'dir. Sanatta ortaya konulan doğruluk güzel bir üründe var olurken, ahlakta iyi olanın iyi eylemle gerçekleşmesi gerekmektedir. O zaman

¹⁴⁰ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.97-98.

¹⁴¹ Tamer Kavuran-Bayram Dede, *Platon ve Aristoteles'in Sanat Estetiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları*, s.60

Aristoteles'e göre sanat, bir 'yaratma' bir 'ortaya çıkarma işlemidir. Tanrı, en çok sevdiği varlık olan insanlara, hayvanlarda olmayan yararlı bir araç olan eli vermiştir. İnsan taklit etme içgüdüsüyle doğayı taklit ederken araçları kullanmıştır. Doğanın başlamış olduğu yapılanmayı elini kullanarak tamamlamaya çalışan insan, geliştirmiş olduğu becerisiyle zanaatkârlığın başlamasını sağlamıştır. Belli mesleği olan insanların ve sanatçıların yaptıkları bazı işler vardır. O insanlarbu işleri yaparken yaptıkları işlerin iyi olması için çaba harcarlar. Bu şekilde iyi bir flütçü, iyi flüt çalan olur, iyi bir heykeltıraş da başarılı bir heykel yapan olur. Ama insanın, insan olarak işi, ruhunun akla uygun olarak eylemidir. İyi ve akla uygun olarak yapılan iş insanın erdemli ve ahlaklıolmasını sağlar ve insan bütün yaşam süresince erdemli tavır ve davranışlarını sürdürmeye devam eder. Akla uygun olan bütün iyi davranışlar, insanı mutlu kılmaktadır.¹⁴² Aristoteles için sanatın insana verdiği keyif, bilimin insana verdiği keyiften farklıdır. Sanat, yaşamdan zevk almak demektir, yaşamın içerisinde olmanın verdiği heyecandır.

Aristoteles'in estetiği bir güzellik metafiziği etrafında gelişmemiştir. Sanat problemini araştırırken bu problemi güzel kavramının ışığı altında incelememiştir. Onun güzel hakkındaki tanımları metafiziksel değil, daha çok matematiksel ilkeye dayalıdır. Bu yüzden anlama gücümüzü aşan şeyler güzel olamaz. Bir şeyin güzel olabilmesi için kesinlikle kavranılabilir olması gerekmektedir. Kavrama gücünü aşan her şey güzel olamaz. Güzel, düzene ve büyüklüğe dayandığı için, matematik bilimlerin araştırma konusu içerisine alınmalıdır.

---

¹⁴² Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.97-100.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PLOTİNOS DÜŞÜNCESİNDE GÜZEL, İYİ VE SANAT İLİŞKİSİ

3.1. PLOTİNOS'TA VARLIĞIN OLUŞUMU VE SUDUR TEORİSİ

Her varlık bir madde ve bir suretten oluşmaktadır. Tanrı, Plotinos'un deyimiyle Bir, Suret'ten başka bir şey olamaz; madde ise bütün evreni meydana getirmektedir. Madde her duruma açıktır; durmadan değişmektedir; bu bakımdan Bir'in karşısında, karşıtıdır. Ancak madde suretle birleştiği için, ona karşı kesin bir antitez olması mümkün değildir. Mutlak olan tek bir varlık vardır, o da: Bir, Suret, yani Tanrı'dan başkası olamaz. Mutlak varlık, düşünülebilen ve söylenebilen her şeyin üzerinde olandır. Plotinos 'Bir' için şöyle demektedir: "Bir'in var olduğu bile söylenemez, çünkü Bir, varlığında üzerindedir." Evren, her şeyi var etmiş fakat hiçbir şeyle var olmamış Bir'in eseri yani Tanrı'nın eseridir. Fakat durum böyleyse, Tanrı yaratıklarını neden yaratmıştır? İhtiyaç duyduğu için mi yarattı? Hayır; neden, çünkü her ihtiyaç, istek bir eksiği göstermektedir. Hâlbuki Bir, kendi kendine yeter, her şey kendindedir, hiçbir şeye de muhtaç değildir. Peki, ne ihtiyaç, ne bir eksiklik nedeniyle değil de, o halde bir rastlantı sonucu olarak mı yarattı? Bunun da olması mümkün değil; akla bu kadar uygun olarak yaratılan varlıkların rastlantı sonucu ortaya çıktığını düşünmek imkânsızdır. O zaman Tanrı evreni gereklilik sebebiyle mi yarattı diyeceğiz. Fakat Tanrı herhangi bir gerekliliği de bağlı değildir; aksine kendisi başka varlıklar için gerekli olandır. O zaman Tanrı, hür olarak yaratıyor demekten başka seçenek kalmıyor. Kesinlikle Tanrı hürdür, hiçbir şeye bağlı olması mümkün değildir. Plotinus'a göre Tanrı veya Bir, evreni kendi niteliği, kendi özü ile karışan ve kendisi olan son derece mutlak bir irade ile yaratmıştır. Kuşkusuz Tanrı dünyaya muhtaç değildir, onu istese yaratmayabilirdi de.¹⁴³ Ama Tanrı'nın tek başına kalmasına da ihtiyaç yoktur. Buna karşılık, yaratmaması için hiçbir neden olmaması gerektiği halde, tam tersine, yaratması için bir neden de vardır; bu neden ise İyi'nin kendisi olan gereklilikten dolayıdır. İyi, iyiyi iyi olduğu için yaratmaktadır.

Plotinos da Platon gibi evrenin varlık sebebini Tanrının iyiliğinde bulmuştur. Tanrı veya Bir, veya mutlak varlık, özünden gelen bir gereklilikten dolayı evreni yaratmıştır. Bir'in, yani Tanrı'nın bozulmayan kemalinden sudur, taşma (fışkıрма) yolu ile ilktecelli eden, beliren (görülen) ve kendisinden pek az farklı olan zekâ'dır. Zekâ, Bir'in imgesidir; önce türemiş olan varlık, Bir'e benzemelidir ve Bir'in özelliklerini korumalıdır ve onunla Bir arasında, ışıkla

¹⁴³Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.15.

güneş arasındaki gibi aynılık bulunmalıdır. Ama Bir, Zekâ olamaz. O zaman Bir Zekâ'yı neden türetmiştir? Bir, Zekâ'nın kendine geri döndüğünü gördüğünden türetmiştir. Ve bu vizyon zekadan başka bir şey olamaz. Zekâ'da da birlik vardır; ancak Bir, tüm nesnelerin üretici olan gücüdür. Ve düşünce, adeta bu güce göre bölünür, güçlerini Bir'den alan her şey seyrederek; temaşa etmeseydi (seyretmeseydi), Zekâ da olamazdı. Çünkü Zekâ, kendi hakkında şöyle bir iç duyuya egemendir: Sanki Zekâ, bir özü kendi başına türetmiştir ve varlığı ona Bir'den gelen güç eşliğiyle tanımlamıştır. Zekâ bilir ki, öz, Bir'e ait olan şeyin bir parçası gibidir ve Bir'den gelmektedir; Zekâ gücünü, Bir'den almaktadır ve onun sayesinde bir öz olmayı başarmaktadır, çünkü öz ancak Bir'den gelebilir. Zekâ şunu görmektedir: Hayatın, düşüncenin ve her şeyin var olma sebebi, kendisinin, bölünmez Bir'den doğduktan sonra parçalanmasıdır; çünkü Bir, objelerden hiçbirisi değildir; her şey ondan gelmektedir; hiçbir form onu içermez; o, gerçekte yalnızca Bir'dir; Zekâ, varlıklarda bulunan her şeyin toplamından ibarettir. Bu sebeple Bir, Zekâ'da olan şeylerden hiç birine sahip değildir; ama her şey sadece ondan, Bir'den gelir. Ve bu sebeple objeler (idealar ç.n.), özlerdir; çünkü bu objelerin her birinin bir formu olduğu gibi bir sınırı da vardır ve her biri bir form gibidir; varlık, sınırsız aittir değildir; varlık, belirli olan bir sınıra ve değişmez bir duruma yerleştirilmelidir.¹⁴⁴

Zekâ, Plotinos'un Hypostatis dediği ikinci cevherdir. Zekâ, yaratıldığı andan itibaren yine feyz ve taşma aracılığıyla kendisinden çok az farklı olan Ruh'u meydana getirmektedir. Bu Ruh da ikinci Hypostatis'dir. Bu feyz ve tecelli silsilesi ara vermeden sürüp gitmekte ve gitgide de kemali azalan sonsuz varlıklar silsilesi meydana gelmektedir. Her Hypostatis, ışığını başka bir meşaleye verirken kendi ışığından hiçbir şey kaybetmeyen bir meşale gibidir. Tanrısal akım (sudur) durmadan taşan bir kâseye de benzemektedir. Çünkü Tanrısal olan şeyin içindeki şey sonsuzdur, tükenmek nedir asla bilmez. Ama Bir'den taşan her şeyde tekrar Bir'e dönebilmek için belirsiz ve bilinçsiz bir istek, bir özlem vardır. Bu özlem, evrende tekrar Bir'e kavuşmak ve Tanrı'da erimek sonucuna bağlanmaktadır. Her şey Tanrı'ya dönebilir, evren bile süre içerisinde Tanrı olabilir. Maddenin çekimi ile dünyaya geliveren ruh, asıl vatanına da kavuşabilir.¹⁴⁵

Bir, hem iyi hem de güzeldir. Tüm bu özelliklere sahip olan Bir, Tanrıdır; öncesiz, sonrasız, kendi kendine varolan, varlığın ve düşüncenin ötesinde olan bu metafizik varlık, yani Bir,

¹⁴⁴Plotinos, *Dokuzluklar V (Enneades)*, Fransızcadan Çeviren: Prof. Dr. Zeki Özcan, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011, s.25-26.

¹⁴⁵Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.15.

gerçekte ne bir varlıktır ne de düşüncedir, o, hiçliktir. (Meon). Çünkü tüm özelliklerden ve ulamlardan sıyrılmıştır. Tüm evren, her şeyin yaratıcısı olan bu Bir'den türüm (emanatio) aracılığıyla türemiştir. Bir'den öncelikle Nous yani, us yani akıl oluşmuştur. Fakat akıl ikili bir varlıktır. Düşünen akıl ve Düşünülen İdealar şeklinde ikiye ayrılır. Akıldan yine türüm yoluyla onun bir gölgesi veya eşlemi dediğimiz Ruh (Tin) ortaya çıkar. Ruh da kendi içerisinde Evren Ruhu ve Bireysel Ruhlar olmak üzere ikiye ayrılır. Evren Ruhu, idealara yönelip onları kavrarken, Bireysel Ruhlar ise özdeğe yönelirler ve özdeğe biçim verirler. O zaman, doğaya ve özdeğe biçim kazandıran şey Ruhtur. Plotinos'ta Bir'den başlayarak özdekte son bulan bir basamaklanma söz konusudur. Bu basamakların üst kısmından aşağıya doğru inmeye başladıkça Tanrısal güç ve ışık azalır. En aşağı basamaktaki özdek, tamamıyla karanlıktır. Biçimsiz olan ve kavranamayanaşağı basamaktaki bu özdek varlıktan da yoksundur. Yani, hiçliğin kendisidir. (tıpkı Bir gibi) Fakat, Bir nasıl varlığın zorunlu sebebi ise, özdek de duyulur dünyanın (Kosmoseisthetos), doğanın zorunlu sebebidir. Bir'den özdeğe doğru inen basamakların yanında bir de özdekten Bire doğru bir çıkış vardır. Bireysel ruhlar özdekten kurtularak, arınmak ve o gerçek kaynağa yani Bir'e kavuşmak istemektedirler. Bu kavuşma ve kaynaşma sadece coşku (extase) yoluyla gerçekleşebilir. Bireysel ruhlar ancak bu şekilde bir coşku aracılığıyla, Tanrısal-olana erişebilirler.¹⁴⁶

Platon, ideaları açıklarken, iyi İdeasının varlık, iyilik, doğruluk ve güzellik kavramlarını kendi içerisinde barındırdığını ya da iyi ideasının bütün bu kavramları, kendisinde topladığını ileri sürmektedir. Plotinos ise ideaların bir ve iyi olması dışında hiçbir şey söylemez. Eğer bunlardan somut nitelikler içeren sıfatları anlıyorsak, Tanrı'nın veya Bir'in iyi olduğu bile söylenemez. Plotinos Tanrı'ya hiçbir olumlu nitelik ya da sıfat yüklememiştir. Bu aşamada Bir'in varlığından dahi söz edilemeyeceğini savunmaktadır. Plotinos'a göre, Bir'le ilgili açıklamaların kullanılması sadece Akıl, yani Nous yoluyla mümkündür. Fakat diğer yandan Bir'in olumlu nitelik içeren tanımlamalardan eksik olduğu manası da çıkmaz. Tam tersine, bütün varolanların, her şeyin ana kaynağı olan Bir, her türlü mükemmelliği kendisinde barındırmaktadır.¹⁴⁷

Bu dünyadaki her şeyi aşan, maddi dünyanın ötesinde olan Bir, sonu olan bir varlık değildir ve bölünemez. Bir, kendi kendine var olan, bölünemeyen ve çoğalamayan, düşüncenin ötesinde olan bir metafizik varlıktır, gerçekte bütün niteliklerden sıyrılmış olan bir hiçliktir. Plotinos'a göre Tanrı yani Bir bölünseydi, değişseydi ya da yaratılmış olsaydı Bir olması

¹⁴⁶ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.51.

¹⁴⁷ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.110.

mümkün olmazdı. Bir içerisinde doğduğumuz, yaşamış olduğumuz duyusal dünyanın yaratıcısı da değildir. Çünkü yaratabilmek için eylem gerekmektedir. Eylemse değişmeyi beraberinde gerektirmektedir. Bir, Plotinos'ta, var olan her şeyin tek bir şey olduğu anlamına gelmektedir. Dünyada var olan her şey Tanrı'dan türemiştir. Buradaki yaratma ya da türeme, yoktan var etme değildir, bende varolan bir şeylerin diğerlerine geçmesidir. İnsan var olduğundan beri Tanrı'yı tanımayı, Tanrı'ya ulaşmayı istemiştir. Yani bu noktada Tanrı'yı, insan yaratmaktadır. Eğer ben yoksam yani insan yoksa Tanrı da olamaz. Bundan dolayı da benim bilmediğim sanat eseri, benim bilmediğim Tanrı gibi bir kavram olamaz.

İnsan öncelikle Tanrı'yı bularak, hayranlık (vecd) içerisinde transa geçerek, Tanrı'yı kendi içerisinde hisseder. Bu vecd (hayranlık) halinin insanda gerçekleşebilmesi için o insanın ruhunun temiz olması, birlik içinde bulunması gerekmektedir. Plotinos'a göre arınlık içerisinde tutkularından temizlenen ruh, doğruluk, iç aydınlık, temkin ve ılımlılıkla erdeme ulaşabilir. Bu kavramlar Tanrı'nın özellikleridir. İnsan Tanrı'dan türediği için bu kavramlar insana da geçer. İnsan Tanrı'dan türediği için bu kavramlar sanata da geçer. Eğer insan bu erdemlere ulaşmış ise sadece o zaman güzeli görebilir ve güzeli seyredebilir.

Güzellik demek Bir'in parlamasıdır. Güzellik burada iyi-hoş, olumlu manalar içerisinde kullanılmıştır. Bu kavramların hepsi Tanrı'nın sıfatı gibi kullanılır fakat bu kavramlar sanatta da vardır. Biz ancak bu kavramlarla güzeli öğrenebiliriz. Maddeler kendiliğinden güzel olamazlar. Mesela, kumsaldaki taşlara ne kadar güzel deriz. Taşlar ne güzel ne de çirkin olabilir, onlar nötrdür. Güzel sadece Bir tarafından ışıktandırıldığında güzel olmaktadır. Bu taşta ışığı verme işlemi ise sanatçının görevidir. Tıpkı kaba bir taşın heykel haline dönüştürülmesi işlemini sanatçının gerçekleştirmesi gibi. Tanrı insana o taşı güzel yapma yeteneğini vermiştir. Çok beğendiğimiz şeyin karşısında 'Aman Tanrım' diyerek, yorum yaparız. Sanat yapıtında hissedilen kendinden geçiş, hoşlanma hali, insanda 'Aman Tanrım' dedirten bir hayranlık uyandırmaktadır. Çünkü insanın gücünü aşan yaratıcılıkta bizler Bir tarafından ışıktandırılan güzeli görmekteyiz. Yaratılmış güzeli görmek için, güzelin alıcısı olmak için ruhumuzun, sahiden arınlık olması gerekmektedir. Bütün duyu organlarına yayılabilen başka bir ruha ve bu ruha aracı olan gözlere sahip olan kişi sadece güzelin farkına varabilir.¹⁴⁸ Bu şekilde bir ruha sahip olmayan insanlar sanatı yok ederek, yıkarak, güzelliğin, yani Bir'in parlamasının önüne geçerler.

---

¹⁴⁸ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.113-114.

Ruhun, gerçek güzeli görebilmesi, kendinde güzeli görebilmesi için, duyuşal dünya ile olan bütün bağlarını kesmesi gerekmektedir. Çamura düşen insan meselesinde olduğu gibi, ruh kendini pisliklerden arındırdığında güzelliği görebilir. Anlaşıldığı gibi Plotinos'un estetiği, ahlak anlayışıyla birleşerek, estetiğinde ruhun arındırılması (katharsis) ile karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde bir arınma sonucunda, ruhta duyuşal güzelliği gören gözlerden başka, tanrısal mutluluğun yüce gereği olan iyi ile aynı anlama gelen güzelliği seyredebilecek bir çift başka göz oluşmaktadır.

3.2. PLOTİNOS'TA METAFİZİK GÜZELLİK

Yeni Platoncu olan Plotinos'un sanat metafiziği, Platon'un diyalektik anlayışına karşı çıkararak, mistik bir anlayış söz konusu olmuştur; Plotinos'ta estetik ile teoloji aynıdır: Güzeli, İyi'nin ve Doğru'nun görkemli bir parlaklığıdır; güzelliğ, göz kamaştırmacı birlik, salt biçim ve düzendir. Güzelliğ, varlıkta onların simetrisi ve ölçüsü olarak karşımıza çıkmaktadır; çünkü yaşam formdur biçimdir; form da güzelliğtir.

Plotinos'a göre, sadece mistik bir histen beslenen Güzelliğ, kendini hemen hemen her şeyde gösteren Tanrısal-Ruhsal armonidir.¹⁴⁹

"Güzelliğ demek, sezgi maddesinin, düşüncenin disipline tabi olması, İdealin duyumlanan görünüşler içinde de görünmesidir. Bizim duyumlanır güzelliği hoşlanarak izlemekten başlayarak yavaş yavaş kendinde olan güzelliğe yükselmemiz de, nefsin arınması sürecidir. Çünkü akılla kavranabilen şeylerin niteliği, Bir'in güzelliğinden İbaretir; varlığın temel kaynağı, bir ve aynı şeydir." Plotinos bu özleme, Platon'un Şölen adlı kaynağını denk alarak "aşk-eros" isimlerini vermektedir. Plotinos'a göre: Yüce aşk ulûhiyetin (Tanrısalılığın) katıksız taşmasıdır. Başka türlü bir aşk vardır ki, bu aşk da maddeyle ilişki içerisinde. Gerçek sanatçı asla doğanın basit yansımasıyla yetinmemektedir; tam tersine, sanatçı nefsinde yerleşmiş olan öncesiz İdelere (logoi) göre vardır. Güzelin niteliğine ilişkin düşünce, herhangi bir sisteme uyarak güzelin varlıktan ve iyiden kavramsal olarak ayrılması Platon'da ve Plotinos'ta bulunmamaktadır. "İyi ve güzel, bir ve aynı kabul edilmelidir". Erdem, güzel şeydir. Güzeli ise iyi bir şeydir.¹⁵⁰

Herkes güzeli göremez, güzel varsa, onu gören bizim için değil; bizzat kendisi için vardır; bir bireyin güzelliği yalnızca kendine aittir. Hem zaten güzel olunmasa bilegüzeli görünmek

¹⁴⁹ Cevad Memduh Altar, *Sanat Felsefesi Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s.23.

¹⁵⁰ Bayram Ali Çetinkaya, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, s.292.

yeterlidir; ancak iyi konusunda hiçbir insan görünüşle yetinmek istememektedir. Bir hem bizden önce hem de Güzel'den önce vardır ve Güzel İyi'ye muhtaç olduğu halde, İyi'nin Güzel'e ihtiyacı yoktur. İyi, bizim için sevimlidir, kurtarıcıdır ve bize iyilik yapmaktadır; iyi istediğimiz zaman hep oradadır. Güzel ise bizi etkilemektedir, hayrete düşürüp acıyla karışık bir haz ortaya çıkarmaktadır. Nasıl bir âşık, nişanlısını babasının evinin dışına doğru yönlendiriyorsa, güzel de bizi, biz farkında olmadan, İyi'nin dışına çekmektedir; çünkü Güzel her zaman İyi'den daha fazla gençtir. İyi, zaman bakımından değil; fakat gerçeklik bakımından bakınca daha eskidir; çünkü iynin öncesinden gelen bir gücü vardır. Gerçekte İyi olan, bütün güce sahiptir; iyiden sonra gelenin, sadece iyiden sonra olan ve iyiden doğan bir varlığın sahip olabildiği kadar büyük bir gücü vardır. İyi, bu gücün sahibidir; çünkü türettiği varlıklara ihtiyacı yoktur ve onlara ihtiyacı olmamasından dolayı, onların kendinden çıkmasına engel tanımaz ve kendisi de onları türetmeden önceki haliyle kalır. İyinin, nesneleri türetmeme gibi bir kaygısı hiçbir şekilde olmamıştır. Eğer iyiden başka varlıklar türemiş olsaydı, kıskançlıktan dolayı onların varlığını reddetmezdi çünkü her şeyi o, türetmiştir.¹⁵¹

3.3. PLOTİNOS'TA GÜZELİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Plotinos, iki tür güzelliği birbirinden ayırmaktadır: Birisi öz bakımından yani özü gereğince güzel olmamakla beraber, güzel görünen şeylerdir ki bunlar, çoğu zamana duyulur şeylerdir. Diğeriyse öz yani mahiyet bakımından güzel olandır. Bu ikicilik, Platon'da hatırlayacağımız görelî güzel ile güzel'in kendisi olan ikicilikten başka bir şey değildir. Plotinos, Platon'dan olan, duyulur şeylerde, doğal varlıklarda olan orantının, simetrinin güzelliği sağladığı fikrine karşı çıkmaktadır ve bu düşünceyi parça-bütün ilişkisine dayandırarak çürütmeye çalışmaktadır. Plotinos'a göre, simetri, orantı, proportion güzelliği belirlemek için kesinlikle yeterli değildir. Bu düşünce, hem doğa varlığı için hem de nous (akıl) ve ruh varlığı için doğrudur. Güzellik aşamalarının ilk kısmı olan doğal güzellikte, güzel'i belirleyen şey, orantı ve simetrinin dışında farklıyeni bir faktör olarak aranmalıdır. Peki, bu faktör ne olabilir?¹⁵² Nesneyi güzel kılan ve nesneyi, ona bakan ruh ile akraba kılan kural, morphe'dir yani şekil, salt formun kendisidir. O zaman güzelliğin ölçüsü, belirleyicisi, bu salt form, morphe olmaktadır. Bu morphe, individüel (bireysel) bir kural değildir, evreni yaratan üniversal, tümel bir kuraldır.

---

¹⁵¹Plotinos, *Dokuzluklar* V, s.104-105.

Plotinos estetiğinde güzel düşüncesi üniversal-formel bir prensibe dayanmaktadır. Objeleri güzelleştiren bu kuraldır; çünkü ruh ile bu objeler arasında benzerlik kuran durum budur. Plotinos'a göre, güzel, nesnenin kavram ve biçimden pay almaş olmasıdır. Çirkinse, biçimin ve idea'nın sahip olamadığı şeylerdir. Güzel, idea'dan, formdan pay alan şeydir. Güzel, Tanrısal akıldan pay alır. İdeaya, yani form duyulur dünyaya, ateş ve renk aracılığıyla girer, karanlığa, yani maddeye sahip olur ve duyulur dünyanın cisimler dünyasının güzelliğini sağlar. O zamandünyayı, duyulur nesneler dünyasını güzelleştiren şey idea'dır. Bizler objeler üzerinde idea'nın yansımaları gördüğümüz için, onları güzel bulmaktayız. İdea, duyulur dünyada sadece ışık ve renk halinde ışımaz, aynı zamanda duyulur dünyada bir form ilkesi olarak da etkide bulunur ve cisimlerdünyasının güzelliğini sağlar. Ruh, idea, örneğine göre karanlık olan hyle'ye (madde) form verip ve hyle'nin form kazanması ise onun ışıqlanışı manasına gelmektedir. Biçim kazanmış olan maddedeformel bakımdan bir değişme meydana gelerek, güzelleşme sağlanır. Cisimler dünyasının güzelliği görüntüde çoklukta birliğe dayanmaktadır, aslındaysa, idea'ya, idea'nın sağladığı düzene dayanmaktadır. Güzellik, şekil veren idea'nın bir ifadesidir ve bu ifade de, ya çoklukta birlik olarak ya da yalınlık halinde görünmektedir. Duyulur dünyanın güzelliği üç kategori içerisinde kendisini göstermektedir:

- a) Rengin güzelliği: Renkte, karanlık dünya olarak madde, ışık aracı ile aşılmış bulunmaktadır.
- b) Formun güzelliği, burada madde formdan yoksundur ve form almaya zorlanmıştır. Bu formun kuralı da çoklukta birliktir.
- c) Üçüncü aşama olan ton (ses) güzelliği ise, Plotinos'a göre, aklın doğrudan doğruya kendini ifade edebilmesidir. Eğer tonlar, ideal bilgiyi gösteren sayılarla ölçülebiliyorsa ve buna göre de idea'ların ifadesi oluyor ise, bu tonlar güzeldirler.¹⁵³

3.3.1. Üç Güzel (Algı-Ruh-Us)

Plotinos, metafizik anlayışıyla tutarlı olarak estetiğinde de doğa alanındaki, ruh alanındaki ve us alanındaki güzel kavramını ayrı ayrı belirtmektedir.

¹⁵³ İsmail Tunalı, *Estetik*, s.145-146.

3.3.2. Algıda Güzel

Doğa alanında yani algıladığımız dünyada var olan güzel, ruhun bir ışmasıdır ve bu yüzden bir biçime şekle sahiptir.

Plotinos'da duysal güzellik ile ruhsal güzellik birbirinden ayrılmaktadırlar ve aynı zamanda birbirlerini tamamlamaktadırlar. Burada Güzel kavramının metafizik ve kozmik bir anlaşılışı söz konusudur. Güzel, Plotinos'a göre, İyi'nin ve Tanrı'nın evrendeki birizidir. İyi, eyleyen Güzellik; Güzel ise seyredilen İyi'dir. Bu noktada moral İde, dış ve iç formu, simetriyi, duysalı, biçimseli ve ussal kapsama içerisine almaktadır. Plotinos'a göre evrenin güzelliği, Tanrı'nın büyüklüğünü haykırmaktadır: "İyi, Güzel'e gereksinme duymazken, Güzel, İyi'ye gereksinim duymaktadır. İyi, bizler için bir kurtarıcıdır, iyilikçi ve yardımcıdır ve onu ne zaman istersek yanımızda bulabiliriz. Güzel ise bizi çarpıp ve şaşırtmaktadır; güzel, acıyla karışık bir haz üretmektedir. İyi, zaman bakımından değil, fakat gerçeklik bakımından çok eski olandır, çünkü o, öncel bir güce sahiptir."¹⁵⁴

3.3.3. Ruhta Güzel

Duyu-üstü dünyanın yani ruh dünyasının güzelliği, Bir'e, iyiye ve salt varlığa yakın oluşundan, ondan pay alışından dolayıdır. Bu güzellik, cisimler dünyasındaki güzellikten çok daha üzeredir. Çünkü özdekten sıyrılmış olan salt bir güzellikten bahsetmekteyiz. Cisimler dünyasını, güzelliğini algı yoluyla kavramaktayız. Ruh dünyasının güzelliğini ise, duyu yolu ile kavramak mümkün değildir. "Yukarı güzelin anlaşılabilmesi için, görmek için algının artık yetmediği, duyular işe karışmadan ruhun doğrudan görüp tanıdığı, yukarıya doğru yükselmek ve algıyı aşağıda bırakmak gerekmektedir. Duyulur güzeli görmeyen ya da güzel olarak kavrayamamış bir kimse, nasıl algıda olan güzel hakkında konuşamazsa ruhsal etkinliklerin ve bilimlerin ve buna benzer şeylerin güzelliğini benimseyemeyen bir kimse de bu ruhsal güzellikler üzerinde konuşamamaktadır. Doğruluğun ve ölçülülüğün şeklinin ne kadar güzel olduğunu düşünemeyenler, erdemin parlaklığı konusunda da bir şey söyleyemezler." O zaman, ruhsal güzellik, doğrudan ruh tarafından kavranabilen bir güzelliştir. Bu güzellik özdekten arınmış olduğu için salt, ruh da Bir'e özdekten daha yakın olduğu için, özdeksel güzellikten üstün ve aydın olan bir güzelliştir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, s.136.

¹⁵⁵ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.53.

Algılanamayan dünyanın güzelliği, ruhun dünyasıdır. Ruh, maddeye karşıttır. Bir'e daha yakın olan şeyin güzelliği, kesinlikle bu güzellik, cisimler dünyasında olan güzellikten daha üstün ve yüksek bir güzelliktir. Güzel'in hakiki varlık olmasının sebebi, onu ontos on yapan temel sebep, Bir'dir, İyi'dir. Güzel'in asıl yeri, Bir'in ilk türümü olan nous (akıl) alanıdır. Ruh ancak, sadece yukarıya, ona çabalamakla bu hakiki varlığa, güzel'e erişebilir. Yukarı olan şey, Tanrısal mutlak ve güzel olan şeydir. Ruhun ereği, O'na doğru yönelmek ve O'nunla bir olmak, kavuşmaktır. O'nu seyreden ruh, O'nunla benzerlik kurar. O zaman güzeli arayan kişi maddeden, bedenden kurtulur ve aynı zamanda hakiki güzelliği de görür. Hakiki varlık, yani güzellik, sadece «başka bir çehre» ile görülebilmektedir. Bu şekilde bir çehrenin ortaya çıkması, maddeden ve karanlıktan uzaklaşmasına, kendi ruhuna geri dönmesine bağlıdır.¹⁵⁶Plotinos, güzeli, ruhun tanıdığı, ruha akraba olan şey; çirkinini ise, ruha yabancı olan şey olarak tanımlamaktadır.

Arınmak, duyulur dünyaya, maddeye ait her şeyden arınmak sadece güzelliğe götürür. O zaman ruhun güzelliği arınmaya bağlı bir güzelliktir. Arınmanın sağladığı güzellik ise, sadece moral yani ahlâksal bir güzellik olabilir, çünkü o, genel olarak iyi eylem ve erdemle aynı şeylerdir. İyi, hyle'den yani maddeden kurtulmuş olmadır. Maddeye bulanık şey, kötü ve aynı zamanda çirkindir. O zaman güzel ve iyi, çirkin ve kötü aynı yol üzerinde araştırılmalıdır.

3.3.4. Usta Güzel

Usdaki güzel artık katıksız olan, salt ve kesin güzeldir. Plotinos'ta güzel-iyi olan, özdekten arınmak olduğuna göre, güzelliğin ölçüsü görüldüğü üzere arınmadır. Güzellik, arınmanın çokluğu ya da azlığı ile artıp eksilmektedir. Ruhun güzelliği, bedene ait olan istek ve tutkulardan kurtulmaktır, sadece bu şekilde arınma sürecinden geçen bireysel tinler, Nous'a (Evren ruhuna) katılabilirler, ondan pay alabilirler. Arınan güzel tin, Bir'e doğru yönelir ve Bir'e kavuşup, onda erime isteği ve sevinci içinde hazdan titrer halde olan coşan (extase durumunda olan) ruhtur. Bu coşku, her güzel karşısında duyulması gereken duygulardır. Güzel, kendisini yaşayan insanlarda bu şekilde coşkun duygular yaratmaktadır. Öncesinde Platon'da da görmüş olduğumuz güzel karşısındaki coşkunluk (enthusiasm) Plotinos'ta, kendinden geçme durumuna (extase) dönüşmektedir. Bu şekilde coşku içerisinde güzeli görebilen kişi, artık onun gerçek varlık olduğunu onaylamaktadır. Gerçek olan bu varlık, Salt ve güzel olan şey, Tanrı'nın kendisidir. Tanrı veya Bir, hem varlığın hem de güzelliğin ana kaynağıdır. Hayatın bütün amacı, Ona ulaşmaktır. Ona erişmek o kadar büyük bir mutluluktur

¹⁵⁶ İsmail Tunalı, *Estetik*, s.146.

ki "düşünmenin ve varlığın kaynağını seyreden kişi, onunla bir olup erimek için sonsuz istek içerisinde ölçsüz bir aşk duygusu duyar." İnsan, gerçek varlığı, güzelliği sadece özdekten ve karanlıktan kaçıp kendi ruhuna geri döndüğünde, yani bedenden kurtularak bulabilir. Plotinos'un da dediği gibi "Kendi kendine dön ve kendi kendini seyret. Kendini yeteri kadar güzel bulmazsan yontuşunu daha etkili hale getirmek için oradan buradan yontan yontucu gibi, sen de işe yaramayan taraflarını yont, karanlığı temizle ve aydınlat. Erdem'in Tanrısal parıltısı sende doğuncaya dek kendi büstünü yontmaya devam et."¹⁵⁷

Sonuç olarak Plotinos'a göre, insan kendisini sürekli olarak yetkinleştirerek beden güzelliğinden, ten, Us ve Tanrı güzelliğine yukselebilmektedir. Alt basamaktan bir üst basamağa geçişte tek ölçüt, arınma'dır. Yani Plotinos için güzel ile erdem özdeştir.

Ruh, duyularımızla algılanan varlıklardan yüksek bir varlık olduğundan dolayı, dışarıda kendi önemi ile bir olan veya önemini andıran bir şey gördüğünde sevinir, taşar ve kendisini düşünmeye başlar. Suret, güzelliğin kanunu olduğundan madde ruhun sureti, ruh da zekânın suretiyle güzel olabilir. Suret'in kendisi olan zekâ, güzelin kendisidir. En üst basamakta bulunan şey, artık güzel'in kanunu olan İyi'dir (Hayr-ı Ala), yani Bir'dir, Tanrı'dır. Her şey bu merkezin etrafında döner ve her şey ona doğru yürür. Bir kelime ile tanımlanacak olursa güzel, suret'tedir, suret ruhtur, madde sureti olmayan şeydir; ancak suretle birleştikten sonra hem var hem güzeldir.¹⁵⁸ Plotinos'un, Eflatun ile Aristo'yu nasıl uzaklaştırdığını burada görmekteyiz.

Biçimle birleşen madde güzel olduğu halde, biçimden yoksun madde hiçbir şey olamaz; ona var bile demek mümkün değildir. Bu durumu filozof şu şekilde açıklamaktadır: *"Yan yana konmuş iki mermer kütlesi alalım: bunlardan biri yontulmadık ve işlenmedik olsun; diğeri de sanatçının yonttuğu bir Tanrı ya da bir insan heykeline; Grace(düşünülür dünya Bir'e bağlanır; aynı şekilde Güzel de İyi'ye bağlıdır) ya da Mousa gibi bir Tanrı heykeline; yeryüzündeki ilk insanın değil; fakat sanatın güzel bulduğu her şeyi birleştirerek yarattığı kişinin heykeline dönüşmüş olsun; açıktır ki, sanatın bir biçimin güzelliğini yerleştirdiği mermer, mermer olduğu için güzel değildir (eğer mermer olduğu için güzel olsaydı, yontulmadık mermerde güzel olmalıydı); fakat sanatın kendine kazandırdığı biçim sayesinde güzeldir. Madde bu biçime önceden sahip değildi; mermere girmeden önce biçim, sanatçının düşüncesindeydi ve sanatçının gözleri ya da elleri olduğu için değil; fakat sanatçı sanattan*

¹⁵⁷ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.54-55.

¹⁵⁸ Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.16.

pay aldığından, biçim sanatçıdaydı. O halde bu güzellik sanattaydı ve çok yukarıdaydı; çünkü taşa geçen güzellik, sanattaki güzellik değildir; sanattaki güzellik hareketsizdir; başka ve ondan aşağı bir güzellik, ondan gelir ve bu aşağı güzellik olmayı özlediğinden, değişir; taşın sanata itaat etmesi bu durumun dışındadır.”¹⁵⁹ Görülmektedir ki Plotinos’un metafiziği Bir’den sudur yoluyla tecelli eden zekânın, ondan da ruhun ve bütün varlıkların tekrar geldikleri yere dönmesine bağlıdır. Bu dönüşü filozof, bir şair ruhu ile şu şekilde anlatmaktadır: “Gözlerini dünyanın güzelliklerine kapayan kimse korkmadan ilerlesin; tapınağın içerisine girsin; bu sararmış, karışık hayallerini aslı olan gerçek güzelliği temaşa için, gözlerini açsın. O gelip geçen güzellikler sulara yansıyan, titreşen biçimlere benzerler. Bir masalın anlattığı gibi, o titreşen biçimleri sulara yakalamak isteyen gafil, akıntıya kapılarak kaybolup gitti. Onları yakalamak için ileri atılan ruh, zekânın uğramadığı bu karanlık derinliklere dalıp kaybolmayacak mı? Kaçalım, aziz vatanımıza kaçalım!... Ama nasıl kaçmalı, nasıl kurtulmalı? Ne gözlerin duyduğu zevkin, ne cismani güzelliklerin, bu büyümlü kıyılarda alıkoyamadığı Ulysse, Circe ve Calypso’nun olağanüstü cazibesinden, her ne pahasına olursa olsun kurtulmaya çalışırken bunu kendi kendine tekrarlıyordu: Nereye kaçmalı? Vatanımız, babamız, terk etmiş olduğumuz göklerde. Tekrar oraya dönmek için ne yapmalıyız? Ayaklarımızda güç kalmadı. Bizi toprağın bir köşesinde öbür köşesine ancak götürebilirler. Oysa ne bir at arabası, ne de bir gemi işimize yarar. Bütün bu yardımları bir yana bırak! Tekrar o aziz vatana kavuşmak istiyorsan, dışarıya bakan gözlerini kapa’, içeriye bakan gözlerini aç; bu gözler her insanda var, var ama pek azı onları kullanmasını bilir.”¹⁶⁰

Plotinos’un diyalektiği bu şekildedir. Platon ve Aristoteles’in etkilerini taşımakla birlikte, kendisi kalan ve birçok güzellik ve sanat sorunlarını aydınlatan bu pantheiste düşünce, ayrıntılarında birçok psikolojik gerçekleri de açığa kavuşturmuştur. Plotinos’un öğretisi eski Yunan felsefe sistemlerinde sonuncudur.

Plotinos’un felsefesinde güzellik, kademeli düzen izleyerek beden güzelliği ile işe başlamıştır. Daha sonra Ruh, Us ve Tanrı güzelliği katına kadar yükselmiştir. Aynı kademeli düzen Platon’un Şölen diyalogunda da vardı. Plotinos’ta her aşamaya ait olan güzellik, bir önceki ve bir sonraki aşamadan her zaman bir arınma edimi ile ayrılmaktadır. Arınma, güzelin temel ölçütüdür, buna göre de güzel ile erdem aynı şeylerdir. Plotinos, güzel-iyi (kalokagathia) kavramını dinsel, gizemci ve ahlaksal bir çerçeve içinde belirlemiştir.

¹⁵⁹Plotinos, *Dokuzluklar* V, s.133.

¹⁶⁰Suut Kemal Yetkin, *Estetik doktrinler*, s.17-18.

3.4. PLOTİNOS'TA SANAT KAVRAMI

Yeni-Platoncular'dan olan İskenderiyeli Plotinos tekrar sanat ve güzele karşı yeni bir düşünce üretmiştir. Plotinos, İlkçağ Yunan döneminin son büyük akımı olan Yeni-Platonculuk okulunun kurucusudur. Yeni-Platonculuk ise Platon'un düşüncelerinin farklı bakış açılarını açıklamak için kullanılan bir terimdir. Platon'un düşüncelerinin bir devamı değildir, çeşitli bakımlardan onu aşan, kendi başına özgünlüğü ve değeri olan bir düşünce çeşitliliğidir.

Plotinus'a gelinceye kadar Roma İmparatorluğunun filozofları güzelliği ahlakla olan ilişkilerde dikkate almışlardır, fakat Plotinus özellikle güzelliği psikolojik ve metafizik açıdan ele almıştır. Yeni Eflatunculuk da denilen bu öğreti, âlemi bir akış, Bir'den kısım kısım olan bir yayılış, varlığın ise sonunda yine Bir'e dönerek onda bir eriyiş olarak kabul etmektedir. Bu öğretiye suduriyeci (taşma) adı da verilmektedir ve bu bir pantheisme'dir.¹⁶¹

Yunan Felsefe Tarihi'nin son büyük düşünürü olan Plotinos, hem genel felsefesi hem de ortaya koyduğu metafizik olan güzellik anlayışı ile kendinden sonra gelen düşünürleri etkilemiştir ve Rönesans'ın hümanist anlayışı Plotinos'tan esinlenmiştir.

Plotinos, felsefesini Aristoteles ve Stoacılar dayandırmaktadır. Plotinos, ortaya attığı düşüncelerinin başlangıçlarını ve kaynaklarını Platon'da bulmaktadır ve onun anlayışının bir yorumu olarak bizlere sunmaktadır. Platon güzel-iyi ile ilgili fikirleriyle Plotinos fazlasıyla etkili olmuştur ve bu düşüncelerden yola çıkarak kendi gizemci metafizik düşünce sistemini geliştirmiştir. Bununla birlikte Plotinos ve Yeni Platonculuk, Platon'la aynı görüşlere sahip değildir. Plotinos'un Platon'un felsefesinde ilgilendiği esas konu idealar kuramıdır. Eğer bir düşünce Platon'a bağlanıyorsa kesinlikle İdea ve Tanrı kavramlarından bahsedilmelidir. Yeni-Platoncular ideaları başka türlü ifade etmektedirler. Plotinos, Tanrı'ya 'Bir' sıfatını vermiştir. Ancak Bir'e verilen anlam aynı Platon'da olduğu gibidir. Platon'un iyi ideası ile ilgili fikirlerinden yola çıkan Plotinos'a göre, maddi dünyanın sürekli değişmesinin gerçek olmadığını göstergesidir. Bir şeyin gerçekten var olması demek onun hiçbir zaman değişmemesi demektir. Bu sebeple değişmeyen asıl gerçeklik, maddi dünyadan ayrı ve farklı mutlak bir şey olmalıdır. Bu değişmeyen mutlak varlık Plotinos'un 'Bir' kavramını yüklediği Tanrı'dan başkası değildir. Plotinos'un felsefesi 'Bir' düşüncesiyle başlamaktadır. Plotinos, bu düşünceden yola çıkarak bütün evrenin ve var olanların oluşumunu açıklamak amacıyla, felsefe tarihinde ilk kez karşımıza çıkan türeme düşüncesini geliştirmiştir. Plotinos'un

¹⁶¹Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.13.

felsefesinde temel kavram olan Bir her şeyin kendisinden doğduğugerçek varlıktır yani Tanrı'dır. Dünyamız yani varlık Tanrı'nın yaratmasıyla, Tanrı'dan türemeyle meydana gelmiştir.

Plotinos felsefesi salt panteist düşünce üzerine kurulmuş bir metafiziktir. Bu metafizik'in temelinde Platon ve Aristoteles felsefeleri ile birlikte bu felsefelerin ana kavramları bulunmaktadır. Bu panteist metafizik, "Bir" ile başlar ve nous, "evren ruhu", "bireysel ruhlar", "tabiat" ve "madde" dünyalarını geçtikten sonra da "Bir'e" döner ve "Bir"de son bulur. O zaman bu "Bir" nedir? "Bir", her şeyin başıdır ve bütün varlığın temeli olan mutlak'tır. Mutlak olan "Bir", aynı zamanda İyi'dir ve iyi olduğu içindeTanrı'dır. (Platon'da varsayılan gibi). "Bir", mutlak olmasından dolayı sadece kendi kendine vardır ve kendi kendisine bağlıdır. İyi ve mutlak olan "Bir", varlığın ve düşüncenin ötesindedir.¹⁶²

Antik dönemde güzel kavramıyla uğraşanlar arasında Plotinos'u da bulabiliriz. Plotinos, Ennead'larında güzel hakkında ilginç görüşler ortaya atmıştır. Ona göre özdeksel olan güzellik, tinsel olan güzelliğin bir dışlaşmasıdır. Güzellik, tinin özdeğe karşı kazandığı zaferdir. Sadece tin güzeldir ve güzel sevgisi, kendi özel imgesiyle karşılaşan tinin kendine olan sevgisidir. Tinin güzel olanı duyabilmesi için, kendini güzelleştirmesi gerekmektedir. Plotinos; duyulur güzellik, ahlaksal güzellik, Tanrısal güzellik gibi, güzellik tür ve aşamalarını saptamıştır ve tüm güzelliklerin bir taşma (emanation) yoluyla tanrısal güzellikten türediklerini savunmuştur.

Plotinos'un estetik'i ve güzellik teorisi, Platon ve Aristoteles düşünceleri tarafından belirlenip ve bu düşünceler çerçevesinde gelişmektedir. Plotinos'un sanat görüşü, genel olarak Platon'un izlerini taşımaktadır. Fakat bazı temel noktalarda Platon'dan ayrılmaktadır. Daha doğrusu Platon düşüncesinden hareket eden Plotinos, Platon'un düştüğü tutarsızlığa düşmez, Platon'un varması gerektiği halde varamadığı amaca ise tutarlı bir şekilde erişir.

Plotinos, bir cismin güzelken çirkin olabileceğini, cismin önceden güzel olmayıp güzelliği daha sonra kendi dışından edindiğini, ancak güzellikten pay alan (methexis) cisimlerin güzel olabileceklerini, özdeğe biçim veren ideanın cismi güzelleştirdiğini dile getirmektedir: "Güzel nesne, Tanrı'dan gelen biçime katılmakla doğar. Doğa'da güzel olan her şey, biçimin gücünden, o nesnenin özdeğinin biçime, ideaya katılmasından ileri gelmektedir."¹⁶³

¹⁶² İsmail Tunalı, *Grektetik'i*, s.38.

¹⁶³ Necla Arat, *Etik ve Estetik Değerler*, s.52-53.

Plotinos'un estetikle ilgili düşüncelerinin ana kaynağı ruhsal varlıktır. Bir nesnenin "güzel" ve 'yetkin' olması ruhsalvarlık alanıyla olan ilişkisine bağlıdır. Bu ilişki, objeye, ruhsal evrenden gelen ışımayla, parıltıyla sağlanmaktadır. Aslında, bir obje özü gereği güzel veya çirkin değildir; güzel olan çirkin olabilir, çirkin olan da güzel olabilir. Çünkü nesneyi güzel yapan şey, onun üzerindeki ışının yansımasıdır. Maddeye giren ruhsal varlık, maddeye biçim kazandıran idea, bu yüce ışın bir güzelliştir. Objeye, kendi tasarımının aslına uygun geldiğinde, onunla birlik sağladığında güzel olabilir. İnsanda güzel duygusunu oluşturan sebep, ruhun güzeli görünce, onunla kendisi arasında bir yakınlık kurması, bir uyum bulunduğunu düşünmesi ve bunu yaşamasıdır. Maddeye eğilim duyan ruh, duyuların etkisinde kalarak tanrısal olandan uzaklaşan ruh, bir tikslenme ve yadırgamaya yol açan ruh çirkindir. Çünkü ruhu güzel ve yetkin kılan şey, somut nesnelerden sıyrılarak akla (nous), ruhsal varlığa yönelmesidir, bu yönelmeyi sağlayan şey de erdemlerdir. O zaman ancak özünü temizleyen, nesneden ruhsala dönmeyi başaran bir ruh güzel olabilir.¹⁶⁴

Bazı güzel şeyler vardır ki, bunlar ilk bakışta algılanır; belli ölçülerde ruh, bunları kavrayıp ifade eder; ruh onları tanıyarak, kabul eder, onlara uyar. Fakat eğer ruhun bakışı çirkin ile karşılaşır, bakışını ondan çevirip, ondan kaçır ve onu reddeder, nitekim çirkin ile uyuşmaz çünkü çirkin ona yabancısıdır. Güzellik aşamalarının ilk basamağı olan tabii yani doğal güzellikte, güzeli belirleyen, orantı ve simetrisinin dışında, yeni bir faktördür. Bu faktör, artık matematiksel bir faktör değildir. Yukarıda anlatılan şey, bu faktörün ne olduğunu bize tam olarak, söylemiyor, ama ilk belirlemiş olduğu şey, güzel ve çirkinin ayrılığıdır.

Plotinos, Platon gibi güzelin ne olmadığını araştırmıştır. İyi ve faydalı bir şeyin, sadece faydasından ötürü güzel olamayacağını düşünmektedir. Faydalı olan bir şey bizde, onu elde etme isteği uyandırmaktadır; yani onu bir hayal gibi değil de, dışarıda gerçekten var olan bir şey sayıp, onun bize olan lüzumuna inanmaktayız. Demek ki faydalı bildiğimiz ya da öyle sandığımız bir şeyi, bize faydalı olduğu ya da olabileceği için benimsemekteyiz. Bu şekilde olan bir şeyin hayali ile yetinmenin mümkünatı yoktur. Çünkü işimize hiçbir şekilde yaramaz. Ayrıca faydalı bir şeyin, herkes için durumu da aynı olamaz. Çünkü bizler faydalı şeylerle bizimle ilişkili olduğu sürece ilgileniriz. Hâlbuki güzel bir şey için durum böyle değildir. Güzelin karşısında uyanan duygu bambaşkadır, bu duygunun o şeye sahip olma ya da olmaması ile ilişkisi yoktur. Bir şeyi güzelliğinden ötürü beğenirsem, o şey bana ait olsa da olmasa da güzeldir; bana faydası olsa da olmasa da güzeldir, kendi adına güzeldir. Bu

---

¹⁶⁴ Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, s.138-139.

bakımdan güzel olan şeyin güzelliği, kendisindedir. Hâlbuki faydalı ya da iyinin bizimle ilişkili bir değeri vardır. O zaman güzelin ayırt edici özelliği, bazen bizimle bazen de başka şeylerle ilişkili olmayarak hoşumuza gitmesi ya da bizi çekmesidir.

Güzellik düşüncesinde duyularımızla ilişkili önemli bir nokta vardır ki bu nokta Plotinos'un gözünden kaçmamıştır. Bu nokta da güzelliğin sadece bazı duyularla algılanabilmesidir. İlk öncelik olarak görme duyusu bu algıda birinci derecede rol oynamaktadır. Güzel olan bir şeyin temasıyla hayali arasında etki yönünden hiçbir fark yoktur. Güzel'in kendisinin verdiği haz kadar hayali de bize estetik bir zevk verebilmektedir.

Plotinos'a göre sanat, doğanın üzerindedir. Çünkü sanat doğada bulunmayanı yaratır bu yüzden doğadan daha zengindir. Sanat, doğanın eksiklerini tamamladığı için tamam olandan, eksik olandan daha güzeldir. Doğa, sanatın içeriğidir, sanatçının doğaya verdiği biçim ve bu biçimi yaratan akıl, o doğayı güzelyapmaktadır. Biçime sokulmuş herhangi bir şey, biçimleşmemiş durumdan daha güzeldir. Çünkü akla yöneliktir, akla ait olan bir şey o şeyi yüceltir, sıradanlıktan kurtarır. Çirkin ise biçimsizdir, akıldan faydalanamamıştır, akıldan olmayan şeyler ise idealardan gelmez. O zaman sanat ürünü, doğadan daha güzeldir. Güzel de, sanattan daha üsttedir. Çünkü biçim haline dönüştürme eyleminden önce idea olarak varlardır.

Plotinos, güzelliğin yalnızca sanatın ürünü olan şeylerde olmadığını, duysal dünyadaki canlı-cansız tüm varlıkların da doğal bir güzelliğe sahip olduğunu dile getirmektedir. "Bizzat Afrodite'nin güzelliği veya insan ırkının yetkin güzelliklerine sahip olanların güzelliği veya bakışlarımıza görünen veya bize kadar gelmeden görülebilir bir güzelliği sahip tanrıların güzellikleri nereden gelmektedir? Bu, bütün durumlarda, türetenden türetilene gelen bir biçim değil midir? Aynı şekilde sanatlarda form, sanat ürünlerine sanatlardan gelmez mi? Tamamen öyledir! Ürünler ve maddeden ayrılmayan sebep, güzeldir; ancak artık maddede değil de üreticide bulunan ilk, güzel değildir; cisimsiz olan ve bölünmez bir birlikten ibaret ilk olan sebep, güzel değildir. Yine de maddi kütle, kütle sıfatı ile güzelse, üretici sebep, bir kütle olmadığından, güzel olmamalıdır. Ancak kütlesi küçük veya büyük bir varlıkta olsun, formun farkına varabilirsek, yine form, seyircinin ruhunda etkiler yaratma gücüne sahipse, güzelliği, kütlenin uzamına yükleyemeyiz. Bunu şu şekilde kanıtlayabiliriz: Güzelliği, bizim dışımızda kaldıkça algılamak mümkün değildir; ancak o, bizim içimizde olduğu zamanda, bizi heyecanlandırmaktadır; hâlbuki gözlerin içinden sadece form geçer; kütle küçük bir mekândan nasıl geçebilir? Ancak form, büyüklüğü; kütle yayılan değil; nesneye formdan

gelen büyüklüğü kendisi ile götürmektedir. Üstelik güzelliğin üreticisi belki çirkindir belki çirkin-güzeldir belki de güzeldir. Çirkin, kendi karşısını oluşturamaz; çirkin-güzel, neden çirkinini değil de güzeli oluşturabilir? Zaten, çok güzel objeleri oluşturan doğa, onlardan çok önce güzeldir; ancak nesnelerin içini göremeyen, bilemeyen biz, dışarıyı araştırıyoruz ve bizi heyecanlandıranın iç olduğunu bilmemekteyiz; gözlerini sadece kendi imgesine çeviren, bu imgenin nereden geldiğini bilmeden ona ulaşmaya çalışan insanlar gibiyiz. Bir başka kanıt şu şekildedir: Araştırdığımız, tamamıyla başka bir şeydir ve güzellik büyüklükte değildir; güzellik, bilimdedir; genel olarak ilgidedir, ruhtadır; birinde görülen bilgelikten daha gerçek güzellik olması mümkün değildir; bilgeyi, çirkin de olsa çirkin yüzüne aldırmandan severiz; bu şekilde bilginin dış görüntüsünü bir kenara bırakırız ve onun iç güzelliğini araştırırız.”¹⁶⁵

Plotinos, sanat eserlerinde bulunan güzelliğin Platon gibi İdea'nın yansıma olan doğanın ikinci, üçüncü dereceden bir yansıması olduğunu düşünmez. Eğer sanat eserlerinin doğayı yansıttığı ileri sürülürse ve sanatın doğanın gerisinde olduğu iddia edilirse, buna duyularımızla algıladığımız objelerin kendilerinin de yansıma oldukları yanıtı verilebilir. Plotinos'a göre sanat, doğayı yansıtmaktan daha üst bir seviyededir. Çünkü doğayı yansıtmada ruhunun arınıklığını ortaya koyacak hiçbir veri yoktur.

Plotinos'un sanatın doğayı yansıtmadığı, ondan üstün olduğu düşüncesi, hemen hemen Ortaçağ'ın bütün zaman dilimini kapsamaktadır vesanata bu düşünce damgasını vurmaktadır. Bu dönemin sonlarına doğru, kilise müziğinin insanı trans haline sokan etkisi önem kazanmıştır ve Tanrı'nın varlığını hissettirmiştir. Phidias, Zeus heykelini yaparken, duyular aracılığıyla algılanan herhangi bir canlı modelden, bir insandan yola çıkmamıştır. Zeus'un sahip olması zorunlu olan, akılsal olan biçimini model olarak kullanmıştır. Bu şekilde, sanatçı duyularımızla algıladığımız objeleri değil, doğrudan doğruya akılsal olan dünyayı seyrederek, sanatındaki güzelliği duyular dünyasında meydana getirmiştir diyerek, sanata açıklama getirmiştir. Sonuç olarak Plotinos'a göre; güzel bir İdea'dır ve sanat bu idea'nın görünüm kazanabilmesini sağlayan bir araçtır. Platon, güzelin ne olduğu üzerine düşünceler üretmiştir, Aristoteles, sanatın ne olduğunu anlamaya çalışmıştır, Plotinos ise hem güzel hem de sanat üzerine görüşler ileri sürmüştür. Güzel ve sanat kavramlarını ilk kez birleştiren kişi Plotinos olmuştur.¹⁶⁶

¹⁶⁵Plotinos, *Dokuzluklar V*, s.135.

¹⁶⁶ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.118.

Doğayı güzelleştiren şey idea'dır, akıldır. Sanatçı, doğaya eğildiği zaman, tabiatı herhangi bir şeyi bir nesne olarak alırken yani belli bir nesneyi bir taklit objesi olarak kavrarken, yaptığı şey, yöneldiği o şeyi salt olarak taklit etmek değildir, onu bir malzeme ve içerik olarak kullanmaktır. Onu yukarıya doğru kaldırmaktır. Çünkü bir doğal olan şey sanatın konusu içine girip güzelleşince, onu güzelleştiren şey, o şeyin kendisinde değil, tam tersine, ona biçim veren prensipte aranmalıdır; bu prensip de idea'dan başkası olamaz. Sanatçı, sahip olduğu idea ve zekâdan dolayıobjelere biçim verebilir. Biçim alan bir şey ise, biçim almamış bir şeye göre daha güzel ve üstündür. Çünkü her biçim alma, bir objeyiolduğundan daha yukarıya yükseltir, akla doğru kaldırır. Sanat, idea'ya yakındır. Çünkü sanat etkinliği sanatçının etkinliğidir. Sanatçı, sahip olduğu zekâ nedeniyle akla kesinlikle daha yakındır. Bu zekâ, aynı zamanda sanata da yol gösterir niteliktedir. “Sanatçının zekâsının sanat eserine yol gösterici olduğundan şüphe edilmesi mümkün değildir”. Sanat, yaratıcısının sahip olduğu bu zekâdan dolayı, doğadan daha üstündür. Sanat doğayı taklit etmekten ziyade, doğayı çoğu zaman tamamlayıp, güzelleştirir; bunu da, idealara yönelmekle, idea'ları yansıtmakla yapar.¹⁶⁷

Görülmektedir ki, Plotinos, Grek felsefesinin gelenekleştirdiği mimesis (taklit) kavramından hareket ederek tamamen tutarlı bir şekilde salt bir idealizme, ya da idealist bir sanat felsefesine varmaktadır. Bu idealizm, gerçekte hem Platon'da, hem de Aristoteles'te arka planda vardır. Plotinos'un yaptığı şey sadece, idealizmi bir mistisizm coşkunuğu içerisinde ön plâna, gün ışığına çıkarmak olmuştur. Grek sanat felsefesi idea ile başlamış yine idea ile sona ermiştir. Çünkü, Plotinos Grek ruhunun, son değerli meyvesidir. Plotinos'tan sonra felsefede uzun bir durgunluk çağı başlamıştır; bu durgunluk sadece Grek zekâsı için değil, bütün insan zekâsı için bir yaratma eylemsizliğine işaret etmektedir. Lakin bu idealizm, yüzyıllar sonra bir gün Renaissance'da başka bir yurttan insan zekâsını yine büyüleyip ve yeniden çiçek açmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁷ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.128-129.

¹⁶⁸ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.129.

SONUÇ

Platon'un estetik problemlere bakışı iyi-güzel, mutluluk (erdem) ve sanatın bir taklit olduğu halindeki görüşleriyle sınırlı kalmıştır. Düşüncesinin ilk zamanlarında güzel ve iyi kavramlarının üzerinde durmuş ve güzeli bilmenin iyiyi de bilmek anlamına geldiğini bu durumun da mutluluğu elde etmeye yarayacağını dile getirmiştir.

Platon'un sanat anlayışı olgunluk döneminde daha belirgin hale geldiği için, o ilk önce iyi-güzel ve eros (aşk) gibi kavramları ele almıştır. Daha sonra Şölen'de güzel ve iyi değerlerinin ahlaksal boyutunu ortaya koymuştur. Güzeli görebilen, iyiyi bilir, iyiyi de bilen erdemli olur ve erdemli olan da mutlu olur.¹⁶⁹ Platon'un yaşlılık dönemi ise her şeyin orantı ve simetriden ibaret olduğunu ortaya koyduğu dönemdir. Görüldüğü üzere Platon'da “evrensel iyi-güzel idesi” düşüncesi mevcutken, öğrencisi Aristoteles'te bu düşünce yerini “insan için iyi” olana bırakmıştır.

Aristoteles'in içerisinde yaşamış olduğu dönem ya da genel olarak Grek ruhu, güzel'in dışındaki estetik kavramlar için açık ve olgun bir yapıda değildir. Fakat, Aristoteles'in güzel için, belli bir büyüklükte olması, kavrama gücümüzün belirlediği bir ölçütünün olmasını fark etmiş olması, dönemi için, yaşadığı çağ için ileri bir görüş olarak kavranabilir; çünkü güzel'in dışında kalan estetik kategoriler, aslında modern kategorilerden başkası değildir.

A. Baeumler, Aristoteles'in güzel (tokalon) anlayışı hakkında şöyle söylemektedir: “Güzel kavramını Aristoteles bir estetik kılavuz olarak tanımamaktadır. Aristoteles ‘güzel’ kavramını, eski Greklerin her zaman kullandıkları manada kullanmıştır. Güzel, her şeyden önce olan canlı bir şeydir. Güzellik noktasından bakıldığında, tabiat şekilleri ile sanat şekilleri arasında bir karşılaştırma düşünülmesi mümkün değildir. Çünkü Aristoteles estetik'i, bir güzellik metafizik'i olarak değil de, bir estetik nesne, bir sanat eseri araştırması, daha doğrusu, sanat felsefesi yönünde geliştirmiştir. Aristoteles, Metafizik'inde, Poetika'sında güzel hakkında gelişi güzel, sistemli bir şekil olmadan kalan bazı düşünceler, bazı tanımlar da kısmen ortaya atmıştır. Bu tanımları belirleyen durum, aşkın bir metafizik durum değildir, direkt olarak matematiksel bir durumdur. Ancak şunu söylemek gerekir ki, Aristoteles'in dile getirdiği güzellik tanımları, hocası Platon'un ihtiyarlık dönemi güzellik anlayışı ile yakından ilişkilidir.

---

¹⁶⁹ Hasan Yıldız, *Platon'da Bir Estetik sorun Olarak İyi ve Güzel*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:6, s.18. 2002, ss.1-19.

Çünkü Platon gibi Aristoteles'e göre de güzel, bir orantı, matematik olarak belirlenebilen bir kavramdır. Güzel kavramının temel biçimleri, düzendir, sınırlılıktır; yani çoğu matematik disiplinler tarafından kanıtlanan şeylerdir. Bu sözle şu durum kastedilmektedir: Güzel matematik olarak belirlenebilir. Bu durum, Platon'un yaşıllık dönemindeki güzel anlayışının farklı bir ifadesinden başka bir şey değildir. Aynı ifadeyi, yani güzeli matematik olarak belirlemeyi, Aristoteles'in Poetika adlı eserinde de görmekteyiz.¹⁷⁰

Platon'un sanat eleştirisinin temelinde dinamik bir görünüm varken, Aristoteles'in düşüncesinin temelinde ise statik kategoriler söz konusudur. Platon yöntemsiz bir şekilde neredeyse Güzel'in sonsuzluğuna doğru uzaklaşmışken, Aristoteles de boş ve formel kalıplar içinde bilgece oturup kalmıştır. Aristoteles'in estetiği, bir güzellik metafiziği yönünde gelişmemiştir, bir estetik nesne, bir sanat yapıtı araştırması, bir sanat felsefesi çerçevesinde gelişmiştir. Güzel, Aristo'ya göre, matematik olarak belirlenebilen bir kavramdır, bir orantıdan ibarettir. Güzel'in temel formları da düzen ile beraber sınırlılıktır. Buna bağlı olarak "yüce" üst-orta, "Güzel" orta, "Zarif" alt-orta olarak sıralanmışlardır.

Aristoteles, sanat ve sanatla ilgili düşüncelerini ortaya koyarken, sanat olayını insanın heyecanlarının ve duygularının bir ifadesi olarak ve sanat yapıtının ontolojik varlığında aramaktadır. Aristoteles sanatın telosunun arınma olduğunu belirtirken, sanat yapıtından duyulan estetik zevkin ruhumuzu arındırdığını ileri sürmektedir. Çağımız estetik anlayışına göre de bir nesnenin güzel olarak adlandırılabilmesi için alıcısında duygusal bir etki yaratması gerekirken aynı zamanda bir iletide de bulunması beklenmektedir. Kendine özgü ve üst düzeyde olan bu duygu, sadece sanat eserlerinden elde edilebilir. Sanat eserleri var olduğu için, güzellik kavramından söz edebiliriz. Aristoteles'e göre sanat, olanı yansıtmaz, olabilir olanı yansıtır. Sanatçı, en özeli verir ama bu durum daha karşımıza çıkmamıştır, yani bilmeyiz veya en geneli verir ki bu durum da gözümüzden kaçmıştır. Sanatçı bu seçimleri yaptığı sürece güzeli dolayısıyla estetiği bir ölçüt gibi kullanmaktadır. Bu seçim aynı zamanda ortaya çıkan sanat olayını da özgün yapmaktadır. Aristoteles'in düşünceleri yaşadığı çağı aşarak günümüz estetik anlayışının temelini detaylı olarak belirleyen bir kapsama sahip olmuştur.¹⁷¹

Plotinos'un güzellik anlayışı, Platon ve Aristoteles'in etkisi altında biçim kazanmıştır, sonra da bu etkiye mistik bir nefes katılmıştır. Güzellik, beden güzelliğinden başlayarak, ruh, akıl ve Tanrı güzelliği katına doğru yükselen bir yol çizmiştir. Her bir katın güzelliği arınma ile

¹⁷⁰ İsmail Tunalı, *Grek Estetik'i*, s.65.

¹⁷¹ Ayşe Özel, *Estetik ve Temel Kuramlar*, s.101-102.

ötekenden ayrılmıştır. Aklın güzelliği, ruhun güzelliğinden daha fazla arınmış olmasıyla, ruhun güzelliği beden güzelliğinden yine daha fazla arınmış olmasıyla ayrılmaktadır. Arınma, güzelliğin temel kriteridir. Bu duruma göre de, güzel ile erdem özdeşir. Form, idea her şeyi güzelleştiren ve aynı zamanda iyi kılan, bununla da var kılan önemli bir ilkedir. Varlık, güzel ve iyi özdeş kavramlardır.

Plotinos'un da Aristo gibi estetik zevkin oran ve ahenkte, çoklukta birliği bulmaktan doğmaktadır. Çünkü ruhumuz, çoklukta birliğin en güzel örneğidir. Yani çeşitli görünürlere, hatta çelişkili duygulara sahip olduğumuz halde, ruhumuz önemi itibariyle birdir ve aynı şeydir. Ruh dahi, zevki akılla alabilir. Bütün bu gerçekleri anlayan ve ruh ile mutlak varlığın özdeşliğini sağlayan akıldır. Bu bakımdan güzellik cansız bir oran değildir: vücudu mutlağın feyezani Cemal ve Cilve-i kemalidir. Plotinos'un metafiziği, vahdet-i vücut inancına dayanmaktadır. Bütün varlık vahdetinde (Bir'likte) olunca Hayr'ı (İyi) ve Güzel'i ayrı ilke olarak kabul etmek mümkün değildir.¹⁷²

Platon'un sanat suçlamasını aşan Plotinos, yeryüzüyle diğer dünya arasındaki ikiliği ortadan kaldırmış, güzel ve sanat kavramlarını kaynaştırarak bütünlüğe ve birliğe ulaşmıştır. Biçimlenmiş şey güzeldir, biçimlenmemiş şey ise çirkindir. Güzellik, Bir'in, Tanrı'nın, ide'nin parlamasından ibarettir. Kendiliğinden güzel olmayan Madde ancak İde ya da Bir tarafından aydınlatılınca güzel olmaktadır. Güzel, İdedir, sanat da ide'nin görünmesidir bu yüzden sanatçının bütün endişelerini bir kenara bırakarak, katışıksız seyretme (Temaşa) yeteneğini kazanması gerekmektedir. Bu yüzden sanatçı, gerçek bir yaratıcı olamaz. Onun yapıtı, bireysel bir heves ya da öznel ve keyfi bir hayal gücü ürünü değildir tamamen ide'nin nesnel sezgisi ve görünüşüdür. Burada Plotinos için sanat ve güzellik kavramlarının tek bir kavramda birleştirilmiş olduğunu görmekteyiz. Sanatın doğayı yansıtmadığı, ondan üstün, onu aşan bir şey olduğu düşüncesi daha sonra bütün Ortaçağ sanat anlayışının temelini sağlamıştır.

Uzun süredir iyi bir insanın çirkin görünmediği gibi, kötü bir insanın ise harika bir güzelliğe sahip olmasına rağmen çirkin gelmesi durumunu sorgulamakta idim. Bu durumun tutarlılığı ya da tutarsızlığını bir dönem seçerek araştırmak istedim. İlgi duyduğum Antikçağ'da güzel ve iyi karşılaştırmalarını inceleyerek hissettiğim duyguların karşılığını buldum: iyi olan güzeldir, güzel olan iyidir.

---

¹⁷²Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler*, s.21.

KAYNAKÇA

ALTAR, Cevad Memduh, (1996), *Sanat Felsefesi Üzerine*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ARAT, Necla, (1986), *Etik ve Estetik Değerler*, Say Yayınları, Ankara.

ARİSTOTELES, (2007), *Nikomakhas'a Etik*, Yunanca Aslından Çeviren: Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.

ARİSTOTELES, (2010), *Metafizik*, Çeviren: Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

ARİSTOTELES, (2018), *Poetika*, Eski Yunanca Aslında Çevirenler: Ari Çokana-Ömer Aygün, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Ahmet, (2006), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 Sofistlerden Platon'a*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BOZKURT, Nejat, (2014), *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sentez Yayıncılık, Ankara.

CEVİZCİ, Ahmet, (2007), *Felsefeye Giriş*, Sentez Yayıncılık, Bursa.

ÇETİNKAYA, Bayram Ali, (2010), *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul.

ÇİLİNGİR, Lokman, (2015), *Ahlak Felsefesi Yazıları*, Editör: Lokman Çilingir, Elis Yayınları, Ankara.

ECO, Umberto, (2006), *Güzelliğin Tarihi*, Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul.

EFLATUN, (2003), *Sokrates'in Savunması*, Çeviri: Ahmet Görgülü, Kum Saati Yayınları, İstanbul.

GECE ÇELİKKAN, ŞULE, (2018), *Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi*, Mungan Kavram Yayınevi, İzmir.

GÜZEL, Cemal, (2003), *Platon'un bilgi görüşü*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt:20, sayı:2. ss.105-115.

- KAVURAN, Tamer, DEDE, Bayram, (2013), *Platon ve Aristoteles'in Sanat Etiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları*, Sanat Dergisi-sayı 23, ss.47-64.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin, (2000), *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZDEN, ÖMER, (2002), *Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışları*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:17, ss.67-98.
- ÖZEL, Ayşe, (2014), *Estetik ve Temel Kuramları*, Ütopya Yayınları, Ankara.
- ÖZLEM, Doğan, (2004), *Etik –Ahlak Felsefesi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- PLATON, (1998), *Yasalar*, Türkçesi: Candan Şentuna-Saffet Babür Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- PLATON, (2006), *Kriton*, Çeviri ve Yorum: Filiz Öktem-Candan Türkkan, Hümanist Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- PLATON, (2006), *Şölen-Dostluk*, Özgün Adı: *Symposium-Lysis*, Çevirenler: Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2007), *Devlet*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul.
- PLATON, (2010), *Alkibiades I-II*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2011), *Küçük Hippias*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2011), *Phaidon*, Çeviren: Doç. Dr. Ahmet Cevizci, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2013), *Philebos*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2014), *Kritias Kharmides*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2014), *Protagoras*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.

- PLATON, (2015), *Sofist*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2015), *Timaios*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2016), *Büyük Hippias, Theages*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2016), *Euthyphron*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2016), *Phaidros ya da Güzellik Üzerine*, Çeviren: Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- PLATON, (2016), *Theaitetos*, Eski Yunancadan Çeviren: Birdal Akar, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- PLATON, (2017), *İon*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2018), *Gorgias*, Çevirenler: Mehmet Rifat-Sema Rifat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2018), *Kratylos*, Çeviren: Cenap Karakaya, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- PLATON, (2018), *Lakhes*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2018), *Menon*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci Say Yayınları, İstanbul.
- PLATON, (2018), *Parmenides*, Yunanca Aslından Çeviren: Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara.
- PLATON,(2011), *Meneksenos*, Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin, Yayına Hazırlayan: Ahmet Cevizci, Say Yayınları, İstanbul.

- PLOTİNOS, (2011), *Dokuzluklar V (Enneades)*, Fransızcadan Çeviren: Prof. Dr. Zeki Özcan, Birleşik Yayınevi 1. Baskı, Ankara.
- SKİBEKK, G., GİLJE, N., (2006), *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, Çeviren: Emrah Akbaş-Şule Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul.
- TİMUÇİN, Afşar, (2008), *Estetik*, Bulut Yayınları, 8. baskı, İstanbul.
- TİMUÇİN, Afşar, (2008), *Felsefeden Estetiğe*, Hayal Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.
- TİMUÇİN, Afşar, (2009), *Düşünce Tarihi, Birinci Cilt*, Bulut Yayınları, İstanbul.
- TUNALI, İsmail, (1989), *Estetik*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TUNALI, İsmail, (2004), *Grek Estetik'i*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÜNLÜ, Muhammed Mustafa, (2018), *Antik Dönemde Mimesis*, International Journal of Social Science Research, Arşiv, cilt:7, sayı:1, ss.83-92.
- VERSENYI, Laszlo, (1995), *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, Türkçesi: Ahmet CEVİZCİ, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- YETKİN, Suut Kemal, (2007), *Estetik Doktrinler*, Palme Yayıncılık, Ankara.
- YILDIZ, Hasan, (2002), *Platon'da bir estetik sorun olarak iyi ve güzel*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:6, ss.1-19.
- ZİSS, Avner, (2011), *Estetik, Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi*, Çeviren: Yakup ŞAHAN, Hayalbaz Kitap İzlenim Sanat Yayınevi, İstanbul.